

sobotna
prilogaEnotnost
demokratskih sil
in socialistična
alternativa

Na gospodarsko, družbeno in politično krizo
in na oživiljanje fašizma so KP zahodne Evrope
na bruseljskem sestanku odgovorile
s socialistično alternativo, katere nosilci naj
bodo vse delavske in demokratske sile

*S politično deklaracijo, ki razčlenja gospodarske, družbene in politične
razmere v zahodni Evropi ter v zvezi z njimi opredeljuje naloge partij,
pa je s tremi sporočili (O Vietnamu, Čilu in stanju evropske (energetike),
se je v Bruslju minuli ponedeljek končala konferenca komunističnih partij
kapitalistične Evrope.*

*Tema — »o sedanjih krizi kapitalizma v Evropi, o delovanju
komunističnih partij za družbeni napredek, demokracijo, nacionalno
neodvisnost, mir in socializem ter o njihovem boju za enotnost
delavskih in demokratskih sil — je bila nedvomno nad vse
ambiciozna, zato pa so tudi odgovori takšni, da napovedujejo
evropskemu delavskemu gibanju nov čas.*

Sklepni dokumenti namreč ne obsega-
jo samo analize sedanjih zahodnoev-
ropskih razmer, marveč ugotavljajo
tudi, da je napočil čas, ko je politični
krizi in poskusom obnavljanja fašiz-
ma moč postaviti nasproti socialistič-
no alternativo, in še več — bruseljska
konferenca je določila tudi tisto politi-
čno bazo, ki je takšen zahodnoevropski
socializem sposobna tudi uresničiti in
ki naj bo zveza vseh delavskih in de-
mokratskih sil, vsega zahodnoevropskega
revolucionarnega potenciala.

Spridlo ambicioznosti ciljev — pri
čemer velja brž povedati tudi, da gre
za prvo konferenco te vrste, saj so
se vse dosedanje ukvarjale le z omeje-
nimi temami — je odveč poudariti, da
kljub poprejšnjim petim pripravljaj-
nim sestankom in visoki stopnji sogla-
sja na konferenci ni bila dosežena po-
polna enakost pogledov — kar pa tudi
ni bil njen namen. Posebej dopisnike
tako imenovanega meščanskega tiska
je presenečalo dejstvo, da so se vodite-
lji partij marsikje — posebej glede
vprašanj, ki so se nanašala na bodočo
zahodnoevropsko integracijo — razha-
jali. Navajeni »monolitne enotnosti«, ki
ni dala po ustvarjalnem delu, marveč
po uboganju ukazov iz centra, so na
sklepi konferenci kar naprej povpra-
ševali po razlikah in njihovem vzroku
ter se brez potrebe vrteli okoli tistega
monolitizma, ki so ga partije na se-
stanku dokončno in brezprizvorno zav-
rgle. Skupni problemi terjajo skupne
rešitve, je rečeno v sklepih konference,
toda: sodelovanje med partijami in
njihovo sodelovanje z drugimi demo-
kratičnimi silami naj temelji na me-
sebojnem spoštovanju posebnosti, na
priznavanju enakopravnosti in razlik
in na priznavanju izvirnega prispevka,
ki ga je vsaka od teh strank dala v za-
kladnico socializma; predvsem pa vsa-
ka partija svojo pot v socializem opre-
deljuje popolnoma samostojno, odgo-
vorna predvsem svojemu delavskemu
razredu in svojim množicam.

Izhodišča analize, ki so jih postavi-
le partije na bruseljskem sestanku, je
bilo moč zaslediti tudi doslej v vrsti
partijskih dokumentov, na kongresih
zadnjih let in v poročilih s simpozij-
jev. V tako zaokroženi obliki se pr-
vič pojavljajo prav v skupnem doku-
mentu bruseljskega posvetovanja. Do-
polnjena z diskusijami in referati s sa-
mega sestanka ta analiza ugotavlja
predvsem, da so se razmere v Evropi
temeljito spremenile in da jim bo tre-
ba zato prilagoditi tudi politično delo,
politične cilje in politična zavezništva.
Zahodnoevropski neokapitalistični si-
stem — tako bi bilo moč strniti ugo-
vite konferenca — že del časa pre-
stresajo krize, ki niso konjunkturne, ob-
časne, marveč strukturalne, takšne, ki
so vraščene v sam sistem proizvajalnih
odnosov in ki jih je sedanja naftna
kriza (ta pa hkrati opozarja, da je v
krizo zašlo tudi neokapitalistično izko-
ričanje, ki je preko nadzora nad me-
hanizmom svetovnih cen bivšim koloni-
jam sicer dalo formalno samostojnost,
vendar pa jim je hkrati vsililo neso-
razmerno nizke cene za njihove izdel-
ke, predvsem pa surovine) le zaostri-
la.

Na sunke krize odgovarja kapital
tako, da poskuša njihovo ceno prevreči
na ramena delavcev, bodisi tako, da
pritiska na mezdje, bodisi tako, da
omejuje izdatke za tako imenovano so-
cialo. Iz tega se poraja socialni nemir,
na katerega pa kapital odgovarja tako,
da išče zaščito zunaj demokratskih us-
tav in svoboščin, uvajajoč diktatorska
razmerja in povezujoč se z desničarski-
mi neofašističnimi silami.

Položaj bi bilo mogoče primerjati
s časom neposredno pred drugo sve-
tovno vojno, ko so različne delavske
partije, komunisti, socialisti in social-
ni demokrati, v obrambi pred fašiz-
mom za kratko dobo združile svoje si-
le — in žal prepozno —, da bi se brž
po drugi svetovni vojni spet vsaka za-
se zaprla v svojo ekskluzivnost, kratoč
druga drugi pravico predstavljati de-
lavske interese. Tisto, kar loči duha
bruseljske konference od duha ljud-
skih front izpred druge svetovne vojne,
pa je duh tvorne bojevitosti, ki se po-
raja iz spoznanja, da so se razmere v
Evropi v zadnjih nekaj letih temeljito
spremenile. Uplahnili je hladna vojna,
ki je marsikatero partijo uspravala. Na mesto hladne vojne
je stopila politika evropskega sožitja,
do dialoga med SZ in ZDA, do vatom-
ske paritetke, ki je SZ spravila iz stra-
teško podrejenega položaja, in — kar
po pomembnosti ne sodi na zadnje me-
sto — kljub mnogim težavam se go-
spodarska integracija zahodne Evrope
nadaljuje. Prišlo je tudi do premikov
interne narave, tako v vrstah sociali-
stičnih, socialno demokratskih in dru-
gih ljudskih strank, kot tudi v vrstah
komunističnih partij, od katerih so se
mnoge do kraja znebile stalinistične
trogosti, obračunale z »modelom revolu-
cije prve dežele socializma« in na nje-
govo mesto postavile svojo pot v soci-
alizem. Vsi ti premiki nudijo objektiv-
ne možnosti, postaviti nasproti modelu
»degeneracije v smeri neofašizma« mo-
del zahodnoevropskega socializma, ki
ne bo kopija — tudi to so v Bruslju
posebej poudarili — nobenega od že
uresničenih modelov.

Prav iz teh spoznanj izvira tista bo-
jevitost, po kateri se leto 1974 razlo-
čuje od leta 1936: medtem ko so bile
ljudske fronte izpred druge svetovne
vojne predvsem zadnja obrambna re-
akcija, pa je bruseljski program mno-
go več — nudi zahodni Evropi sociali-
stično alternativo ter odpira vrata tu-
di zavezništvom, ki naj jo uresniči.
In prav to iskanje enotnosti vsega ev-
ropskega revolucionarnega potenciala

je po vsej priliki poglavitna posebnost
sporočila iz Bruslja — z njim se ko-
munistične partije na zahodnoevropski
ravnini odločajo za sodelovanje z
vsemi gibanji, za katerimi stoji težnje
ljudstev in delavskih množic, zagotav-
ljajoč pri tem, da je treba vsaki od
njih priznati tako njene posebnosti
kot njen prispevek v zakladnico soci-
alizma, njihovo samobitnost in posebnost
njihove poti v socializem. Pri čem-
er vse to ni taktična poteza, so po-
udarili v Bruslju, marveč načelno stali-
šče, brez katerega si ni moč tega sode-
lovanja niti zamisliti.

Za temi premiki v zahodnoevropskih
partijah ne stoji samo sprememba
v evropski politični klimi, marveč
tudi nekaj let prilagajanj, nekaj let
prizadevanj slediti strankarskim ba-
zam (ki so pogosto spontano našle
enotnost in ki so, preskakujče stran-
karske meje, često kar same, konkret-
no, na terenu, uresničevale politiko
»frontizma«), in pa nekaj let prizade-
vanj slediti splošnim zgodovinskim
spremembam, zaradi katerih je okto-
brska revolucija za večji del partij
prav tako neponovljiva, kot sta zanje
neponovljivi kitajska in jugoslovanska.

Poti, ki so jih partije udeležence se-
stanka v Bruslju opravile, so kajpak
različne, in prav v tem je treba iskati
vzroke za »razlike v stališčih«.

Prav gotovo sta daleč pred drugimi
v tem programskem iskanju italijanska
in španska komunistična partija. Zlasti
prva je posebej jasno zavrgla misel,
da bi sovjetski model revolucije in
socializma prenašali v Italijo; kot je
razvidno iz zadnjega partijskega pro-
grama, kolhozi in poddržavljanje gospo-
darstva niso za Italijo, ki se v socializ-
mu sicer ne bo izogibala nacionalizaci-
jam, vendar jih bo izvajala samo tam,
kjer bodo res potrebne; in kjer naj bi
bila partija na oblasti — na oblast
pa naj bi prišla, kot smo že pisali, z
»zgodovinskim kompromisom v sode-
lovanju s socialisti in krščanskimi de-
mokrati« — hkrati tudi garant večstran-
karskega sistema.

Morda malce krajša, zato pa nič
manj perspektivna je pot, ki so jo
opravili Francozi in Belgijci, ki so na-
šli vrata k sodelovanju z drugimi levi-
mi demokratskimi gibanji. Tudi bri-
tanska in skandinavski partije iščejo
vzroke, preko katerih bi pridiskale na
sindikate in levo socialno demokraci-
jo. Kajpak so med partijami tudi tak-
šne, ki cepetajo na mestu in se boje
konfrontacije z drugimi delavskimi si-
lami — kar še posebej velja za KP
Nemčije. Pri tem pa naj bi pomagal
bruseljski sestanek in jih spodbodel,
da bi se zdrumile iz svoje nebitnosti.

Vsekakor pa velja pribiti, da je
proces ustvarjanja širših front že ste-
kel: »zgodovinski kompromis« v Ita-
liji, zveza levih sil v Franciji; proti-
frankistična opozicija v Španiji; »radi-
kalno zbiranje« v Belgiji; odpiranje ko-
munistov nasproti levemu krilu laburi-
stov v Veliki Britaniji — vse to so
znamenja novega zbiranja sil, ki naj bi
pred Evropo postavile »socialistično al-
ternativo«.

Konferenca prav gotovo ni odgovo-
rila na vprašanja, ki se porajajo ob
utiranju te »poti socializma za zahod-
no Evropo«. Tudi za zahodnoevropsko
integracijo se ni izrekla povsem pre-
pričljivo, saj jo nekatere partije od-
ločno zagovarjajo s pristavkom, da se
mora odvijati pod odločilnim vplivom
delavskega razreda, druge pa zavrača-
jo, čeprav večina od njih ne načelno,
marveč zato, ker so v temelje svoje
politične akcije postavile boj zoper
monopole, ki jih enačijo s skupnim tr-
gom; kljub temu pa so tudi na tem
področju delovanja našle soglasje in
podpisale izjavo, da bodo podprle vsa
prizadevanja za demokratizacijo skup-
nih zahodnoevropskih institucij.

Prav zato je ta področnost — kljub
sodbi mnogih od 200 časnika, ki so
konferenco spremljali in ki so se kar
naprej spraševali, kaj bo ta ali ona
delegacija povedala o skupnem trgu —
manj pomembna kot dejstvo, da je
bruseljska konferenca pozvala k inte-
graciji vseh delavskih in demokratskih
sil, tako v nacionalnih okvirih kot tudi
v okvirih celotne zahodne Evrope,
kar utegne pomeniti, da bodo
nosilci tega prizadevanja za zahodnoev-
ropsko socialistično alternativo na ju-
gu in zahodu predvsem italijanski in
— zdaj za to idejo očitno že pridobile —
francoski komunisti, na severu pa
uvajljive socialne demokratske
stranke in laburisti. Temeljna značil-
nost bruseljske konference, ki jo je
nekaj delegatov brez strahu, da bi jih
kdo obsodil domišljavosti, krstilo za
zgodovinsko, bi bilo moč zatorej strni-
ti v takšen povzetek: na zahodnoev-
ropsko krizo odgovoriti aktivno; ta
alternativa je samobitna in predpostavlja
socialistično Evropo, ki je samo-
stojna in neodvisna v odnosih do ZDA
in SZ; nosilci te preobrazbe pa so ta-
ko v nacionalnih okvirih kot tudi v za-
hodni Evropi kot celoti, se pravi v »inte-
griranem« zahodnoevropskem politi-
čnem prostoru koalicije delavskih in
demokratskih sil; pri čemer so delega-
ti posebej pribili, da sme biti takšen
socializem potrditel in izpolnitev
vseh demokratskih pridobitev. Za
njim naj kot rečeno, stoji ves zahodno-
evropski revolucionarni potencial, in
da bi konferenca pokazala, da je resno
pripravljena sodelovati s partnerji, ki
predstavljajo delavske in ljudske inte-
rese, je poslala v svet geslo, ki je bilo
še pred kratkim napisano na zastavi
socialne demokracije in zato ne preveč
sprejemljivo: »Evropi kapitala postavi-
ti nasproti Evropo delavcev!«

Marjan Sedmak

Poštni predal 29	14
Jože Sircelj	
Angažma prednjega odreda	15
Stjepan Saubert	
Dohodek — delo — osebni dohodek	
Alenka Leskovic	
Zadnji up — pritožba	16
Dopisniki Dela	
Vse težave se ne dajo rešiti z dviganjem cen	17
Balada o inflaciji	
Stanko Juršič	
Termalne vode — vir toplotne energije	18
Marjan Sorli	
Nenavadna galerija	
Mojca Vogelnik	
Televizija — kino — gledališče	19
Bojana Jager	
Sen o novem gledališču	
Mitja Meršol	
Padec treh monarhov	
Ivan Sedej	
Kupite si zadovoljstvo in srečo	20
Ilja Popit	
Pota slovenske elektrifikacije	
Bogdan Pogačnik	
Alžirski zapiski	21
Božo Mašanović	
Energetska kriza in dežele v razvoju	
Avugust Puđgar	
Dobri dve leti Bangladeša	
Milan Stante	
Mudžibur Rahman	23
Tit Doberšek	
Premiki v arabskem svetu	
Božidar Pahor	
Kriza v Britaniji	24
Miran Suštar	
V senci diplomatskega pripetljaja	
Kenize Mourad	
Geisel, general-tehnokrat	25
Andrej Novak	
Ali je Jugoslavija španska vas?	
Alenka Puhar	
Kaj počne »tudi« v Romuniji?	26
Ante Mankota	
Japonska pomladna ofenziva za bolj pravično družbo	27
Anton Rupnik	
Zahodni Nemec vozi čedalje bolj trezno	
Bogo Savojc	
Na montrealskem letališču	28
Jean Sarrazin	
Stres brez pretresa	29
Boris Verbič	
Grozeča prenaseljenost	
Antizvezde in antigalaksije	30
Jusufo Buzhovi	
Stari profesor in njegov album	
Pandey Bećan Sarma Ugra	
Hočem rdeč čunri	31
Florjan Lipuš	
Poklic	
György Mikes	
Razvoj človeka	32

(Delo, 31. januaria)

Kaže, da je treba znane revice in ugotovljena dejstva delce vojne in NOB ponavljati vedno znova. Narodnoosvobodilni boj, njegov pomen za zgodovinsko konstituiranje našega naroda in skupne jugoslovanske države, je bil moralno in vojaško dejanje, iz katerega izvirata tako naša sedanjost kot prihodnost. Za ljudi, ki berejo in so končali nekaj šol, za vse, ki so se sposobni zavedati družbenih razsežnosti našega časa, je to evidentna stvar, neodtujljiva del njihove zavesti. Zato nam potrebno, da se vselej zavedamo, da je naša prihodnost, prihodnost ponavljamo, prav tako je vsakemu mislečemu človeku usakojen, ki ima nekaj življenjskih

Liubliana

(Delo, 26. januarja)

V sobotni prilogi Dela smo 26. januarja 1974 brali zapisi Ivana Sedeča »Simon Ogriin in Robert Rauschenberg«. Ker je tekst grajen na tu, citirani in poobniti težah: (Rauschenbergov »velike grafike so izvenredno kot dejaja v esku domaci, predvsem zaradi malomarnega in hkrati odločnega prekrivanja ploskve s prebrisano naključno« izbranimi inserti. Ta ideja je po krajšem času našla odmev tudi v slovenskih grafiki, nas ne zanima toliko, kako si pisec razlaga opus Janeza Bernika in drugih (v članku neimenova-

Kako je verjetno dostoj najbolj te-
žko označil pomen Rauschenbergove-
ga opusa in vsestranski nakazal mo-
žnosti za njegovo interpretacijo zna-
meritiski umetnostni zgodovinar in kri-
tik Leo Steinberg v svoji knjigi »Other
Criteria« (New York, 1972) – mimo-
grede: knjigo je precej najuglednej-
ši znanstvenikov s tega področja lani
zaradi izvirnosti avtorjavega pristopa
in gledanja razglasilo za nekakšno
»knjigo leta« stroke – smo si dovolili
za temelj naše razlage povzeti Stein-
bergovo interpretacijo pomena Rau-
schenbergovega dela in njegovo ime
v naslednjem sklopu. Taka smo avtor-
izirali na vrednega interpretu Rauschen-
bergove umetnosti, Leo Steinberga.
Vsako nadaljnje pojasnjevanje našega
naslova, ki je v zvezi s Sedeljčevim, pa
je verjetno odveč.

Liubliana

Niti Mesesnel niti Rafael Ogrin pa nista dožinela odkritja lani umrlega umetnostnega zgodovinarja Marjana Marolta, ki je s pomočjo svojih sorodnikov odkril, da je glavno Petkovškovo umetniško zapuščino sezgala Mikčeva mama, potem ko je zalotila svoje otroke na podstrežju, da imajo svoje spolne vzgoje ob aktih študijah pokojnega Petkovška. Torej ni za to odgovoren Ogrin.

Ce bi si Sedej zamislil, da bi moral dames kot pooblaščen sodni cenilec-slikar oceniti zapuščino kakega drugega slikarja, ki bi zadnja leta trpel za tako hudo boleznijo, kot Petkovšek, je zelo malo verjetno, da bi kljub svoji

Vrhnika

(Delo, 28. decembra 1973 in

12. januarja 1974)

pravi, da naši živinorejci niso znali vrediti živine, ki bi res ustrezala za velike farme z mehantizirano molžo. Če je tako, potem iz domače reje ne morete kupiti nič ene krave, kakršna je ideal tov. Bertoncely. Torej smo bili upravičeno mnenja, da je javnost treba s tem senčnati, jo alarmirati in pravočasno opozoriti, da takšni omiljeni kmetje, kakršni so, se nikakor ne omilijo, v naši govedoreji ne bi nastala takšna škoda kot pred 12 leti in o kateri govori tudi ing. Bertoncely. Dotsaknega postopka je bil upravičen sprejem novinar tembolj, ker so medtem, ne da bi počakali dokončni sprejem programov, nakupovali še letališče po svetu (v Izrael, Svico, Ameriko) in krave celo uvažali.

potrebnih tiskovob.»

2. Da Zadrnuška zveza SRJ, orientirajući se prema kravci iz ugola komercijalnih razlogov, brez namena selektuje na račun pičilih družbenih sredstev, ki so za razvoj celotne živinoreje na voljo, odločno nasprotuje.

3. Izjavljata ing. Janezina Perošević na že omenjeni seji upravnega odbora Kmetijskega poslovnega združenja, ko je jasno ponedal, da so proti takšni orientaciji ne le novinarji, temveč tudi kmeti, ki se pri CK ZKS, Zadrnuška zveza SRJ in še drugih nasprotiki družbenega sektorja v kmetijstvu.

Štefan Kuhar
predsednik sekcije agrarno političnih
novinarjev pri Zvezi novinarjev
Jugoslavije

Tovarna CER v Čačku je doslej izdelala veliko število raznih električnih industrijskih peči in naprav s skupno instalirano močjo, ok. 500 MW, in to pretežno za našo industrijo. Veliko tovrstnih peči so izdelali tudi v tovarni »Rade Končara« in drugje, predvsem za domače uporabnike.

lahko dos

Posoda, ki jo v gospodinjstvu uporabljamo, sploh še ni idealna za smotrno porabo električne energije, razen bojlerjev za ogrevanje vode, s pogojem, da so brezhibno izolirani, posodo za pripravljanje hrane pod pritiskom in še nekaj izjem.

Porabniki električne energije, neposredno zainteresirani za aparate z najnižjimi obratnimi stroški, se z zaupa-

Edvard Zabkar
Zagreb

(Delo, 8. januarja)

Alojz Justin, ing.,
predsednik KO SZDL Semič

președinte RO SZDL Senile

Angažma prednjega odreda

Kakšna bodi vloga in mesto zveze komunistov v SZDL

Premor (foto Joco Znidaršič)

Sleherna novota — razen če je vsebinsko prazna — je naporna. Da bi jo dojel, ji zaploskal ali jo odklonil, jo moraš poprej razumeti. Če je novota domala povsem nova, brez precedentov, tako rekoč, če jo lahko primerjaš le z izkustvi, ki jih novost presega, je dojemanje tem težavnejše, dostikrat naporno, nejasnosti prinaša in z njimi nesporazume.

Tako je tudi zadnje čase, ko je na dnevnem redu vprašanje, kako naj družbenopolitične organizacije in na čelu njih zveza komunistov preuredijo svoje vrste, spremene in prilagodijo način svojega delovanja novim ustavnim odnosom, začenjajočemu se novemu obdobju socialističnega samoupravljanja, ki prinaša nov tip demokracije, zasnovane na delegatskih razmerjih.

Kot se v življenju rado dogaja, je tudi tokrat začetek razpravljanja prinesel nekaj nesoglasij. Nekatera niso bila (in niso) kaj več kot vihar v kozarcu vode, druga razkrivajo globlje vzroke in celo nekatera poglavitna vprašanja.

Prav tako ni tragično, če se take nejasnosti, troha nerazumevanja tu, kanček nesporazumov tam kažejo tudi v družbenopolitičnih organizacijah ali vsaj v njihovih vodstvih, ki so se sicer kot en moč izrekla za nova ustavna pota.

Ko je bila sprožena razprava o tem, da naj bi bili poslej v socialistični zvezi komunistov zastopani ne le kot člani, kot posamezniki, od katerih se vsakdo — kolikor ve, zna, more in kolikor je voljan — bori in dela, marveč tudi kot predstavniki vodstev zveze komunistov, je bilo slišati več bolj ali manj internih pripomb.

Prva: A zdaj bo pa SZDL kontrolirala partijo? Druga: Kakšen smisel pa ima tako predstavnostno zvezo komunistov, saj smo vendar vsi komunisti? In še: Ali bomo zdaj v SZDL šli glasove komunistov: kdo je za, kdo je proti, kdo se je vzdržal?

Prva, nujna potreba — prilagoditi delo družbenopolitičnih organizacij novemu času — ne pa omenjene pripombe, so pripeljale do ponedeljkove razširjene seje sekretariata CK ZK Slovenije. Na njej so sodelovali razen članov sekretariata in predsednikov nekaterih komisij CK tudi vodilni predstavniki republiške konference SZDL. Daljša izvajanja o tej temi so imeli sekretar republiške konference Milan Kučan, sekretar sekretariata Franc Setinec in predsednik republiške konference Mitja Ribičič. V razpravo so posegli tudi člani sekretariata Vlado Janžič, Gojko Stanič in Franc Sali, članica izvršnega odbora Silva Jerebova in predsednik komisije CK Karel Suklić.

Pričujoče pisanje ni goli povzetek razprave na tej seji. Ni skrajšani zapisnik. Pač pa poskus prikazati nekatera osrednja vprašanja, ki so bila prikazana v razpravi na temo mesta in vloge zveze komunistov v socialistični zvezi kot fronti organiziranih socialističnih sil.

Razmerje zveze komunistov — socialistična zveza je vprašanje o razmerju

avangarde, vodilnega odreda delavskega gibanja do tega gibanja in do širšega gibanja vseh za socialistično samoupravljanje zavzetih ljudi. (Tu nas stopnja te zavzetosti, možna nihanja ipd. še ne zanimajo.)

Kar utegneš izgubiti, kar ti hočejo iztrgati

Vodilna vloga zveze komunistov ni nekaj a priori danega. Je nekaj priborjenega, v prejšnjih in sedanjih družbenih dogajanjih potrjenega. Histo-rično to sicer je konstanta, ustvarjena z boji in uspehi, preverjenimi v življenju.

Hkrati je avantgardnost nekaj, kar utegneš izgubiti in predvsem nekaj, kar ti skušajo nasprotniki kar naprej iztrgati. Če pa se jim to ne posreči, pa vsaj razvednotiti.

Življenjska sposobnost in moč avantgarde se kaže in potrjuje z dvema prvinama, ki sta kakor slamska dvojčka: z zmoglostjo teoretičnega osmišljanja družbenega dogajanja, tako rekoč družbenega vsakdanjika delavskega razreda in delovnih ljudi, in s takimi življenjskimi odgovori na pereča družbena vprašanja, da so ti nepotopljivi za delavnost, za akcijo ne le avantgarde, marveč delovnih množic. Pri čemer množice teh napotil za akcijo ne jemljejo kot pridni, a ne posebno podjetni učenci, marveč ostanejo subjekti.

Iz povedanega sledi vsaj dvojce: avantgarda, zveza komunistov, ne sme biti — če želi ostati resnična avantgarda — pismouk, ki iz dragocene, a vendarle stare knjige receptov kar naprej, ne meneč se za zeleno drevo življenja, prepisuje siva teoretična navodila.

In drugič, avantgarda se mora — ker je to pogoj njene vloge, njene uspešnosti, učinkovitosti, revolucionarne prodornosti — kar naprej ogibati zanki, skriti v njeni vlogi prednjega odreda: da bi namreč bila vzvišena vodilnica, množice pa zgolj vodene, upravljanje, uravnavane.

To torej ne more biti razmerje pridigar — poslušna čreda vernikov. Že zato ne, ker delavstvo že po svoji razredni naravi ni za tako vlogo, ker je puntarsko, skeptično, agilno, nemirno, nevljustrsko. Cerkev bi torej kaj hitro ostala prazna. V prazni cerkvi pa še tako lepa pridiga nič ne zaleže.

Druga skrajnost: partija kot kronist spontanosti

Bogate izkušnje mednarodnega delavskega gibanja, predvsem pa bridki del teh izkušenj dovolj nazorno kažejo, da je bilo za avantgardo kot za gibanje slabo, kadar se je prevzela, kadar je podcenjevala dragoceno samopobudo množice, nad katero se je znal tako navdušiti Karel Marx. Spodbujanje te pobude kot izraz vere v množice, v njihove revolucionarne potencialne se je obneslo zmerom, kadar je šlo z roko v roki z realno presojo zmoglosti, vsakokratnega razmerja sil v družbi, kadar je teoretično osmiš-

ljanje zajelo tudi natančno analizo položaja, razpoloženja množice.

Možna je tudi druga skrajnost, ki jo je opisal Antonio Gramsci, ko je kritiziral italijansko socialistično stranko po prvi vojni. Sebe je proglašala za voditeljico in učiteljico množic, v resnici pa je bila le kronist, ki beleži dejanja, ki so jih množice spontano naredile.

Če tako razmišljanje o avantgardi prenesemo na čisto realna tla Slovenije in Jugoslavije tu in zdaj, ne gre prezreti nehotenega, tako rekoč stranskega proizvoda bitke za reafirmacijo vodilne vloge zveze komunistov v družbi, bitke, izbojevalne na 21. seji predsedstva ZKJ, nadaljevane in utrjene s Titovim pismom in pri nas v Sloveniji še posebej z 29. sejo.

Gre za težnjo, bolj ali manj izraženo, da bi zveza komunistov zdaj, ko je premagala frakcijske razjede in se postavila po robu potiskanju na stranski tir, vzpostavila politični monopol. Bolj po domače rečeno: zvela vajeti v svoje roke. Ukrepala ne le mimo, marveč namesto samoupravljanja. Komandirala, namesto da bi vodila.

Tako bi bila zmaga nad liberalizmom Pirova zmaga. Bilo bi nekaj, kar bi antisamoupravne, socialistične gorke sile intimno samo pozdravile: kaj je lepšega zanje kot sektaška partija, ki si s komandiranjem zapravlja ugled med množicami, zgublja zaupanje celo lastnega razreda, iz katerega je prišla!

Takšno sektaštvo — ta nedvoumno izjava je bila izrečena na ponedeljkovi razširjeni seji sekretariata CK — je najmanj tako nevarno kot je bil nevaren liberalizem.

Če bi zveza komunistov šla po tej poti, bi to pomenilo zoževanje samoupravne osnove družbe, v kateri živimo. Hočeš nečeš bi bil to udarec nadaljnjemu razvoju socialističnega samoupravljanja, s tem pa tudi udarec socializmu.

Tehtnica bi se prevesila v prid birokracije. Sadeži četrstoletnega boja jugoslovanskih komunistov zoper nevarnost birokratizma v lastnih vrstah, na domačih tleh, bi bili na kocki. Samoupravljanje kot pot, po kateri delavski razred in z njim drugi delovni ljudje osvobajajo sebe nadvlade njim odmaknjenе ekonomske in politične moči, bi se znašlo v zagati.

Spričo vsega tega, teh možnih, dasiravno ne posebno realnih nevarnosti velja poudariti spoznanje, izrečeno na ponedeljkovi seji: namen obratuna z liberalizmom, z izrivanjem zveze komunistov ni bil vzpostavitev njenega monopola mimo in namesto samoupravljanja, marveč razširiti fronto organiziranih socialističnih sil.

Naloga, ki so zaobjete v besedilu nove ustave — upostavljanje oblasti dela — so tako velike, tako težavne, tako zapletene, da jim bo mogla biti kos le strnjena fronta socialističnih sil.

Le sredi fronte in na čelu

In zveza komunistov svoje vodilne vloge pri revolucionarni družbeni preobrazbi ne more uresničiti drugače kot sredi te fronte, na njenem čelu. To pa tudi pomeni javni nastop, ne-

posrednost tudi pri prevzemanju odgovornosti za posledice ukrepov, ki jih bo podprla. Z drugimi besedami, kot zveza komunistov ne more biti avantgarda drugače kot na čelu množičnega gibanja, tako mora biti seveda — kar je preventivno cepljenje zoper birokratizacijo — izpostavljena ti-stemu, čemur sociologi pravijo socialna kontrola.

Takšna socialna kontrola pa je najbolj možna ravno v socialistični zvezi, zakaj ena funkcij SZDL je tudi, da v njej vključeni delovni ljudje nadzorujejo delo svojih družbenopolitičnih organizacij; tudi zveza komunistov, njenih članov, organizacij in vodstev.

Stopnja pripravljenosti in dovzetnosti posameznega člana, organizacije in vodstva za tako javno nadzorstvo, za kritično tožbanje iz vrst delovnih ljudi je razumljivo tudi barometer, ki kaže mero nezbirokratiziranosti — in narobe.

Obstoj take socialne kontrole pa je tudi eden pogojev učinkovitosti, prodornosti, uspešnosti dela članov, organizacij, vodstev zveze komunistov.

Brez tega torej ni mogoče širiti fronte socialističnih sil. Skušnje od ustanovitve Osvobodilne fronte naprej kažejo, da je bila socialistična zveza kot dedinja OF toliko uspešnejša, kolikor bolj je na podlagi neskrityh programskih načel in gesel zveze komunistov zagotavljala vrazredno povezanost delavskega razreda z drugimi, za socializem in samoupravljanje opredeljenimi delovnimi ljudmi mesta in vasi, kot je to vlogo opredelil Edward Kardelj.

Iz tega zornega kota velja opozoriti tudi na zadrego, ki se kaže ob omenjenem viharju v kozarcu vode. Gre namreč za zoženo predstavo, kakor da se (ali naj bi se?) v socialistični zvezi srečevali le komunisti, člani zveze komunistov. Takšna mnenja — pa naj so še tako osamljena — pričajo seveda o dovolj simptomatični sektaški odmaknjenosti. V taki »vizijski socialistični zvezi seveda ni prostora za nemarkiste, ki pa so za socialistično samoupravljanje in pri-znavajo vodilno družbeno vlogo zveze komunistov, ni prostora za verne, ki so za ta in takšen socializem — in tako naprej.

Spričo tako široke fronte socialističnih sil bi bilo seveda tudi napak, če bi ob čedalje bolj potrebnih navzočnosti avantgarde v socialistični zvezi tudi mehanično prenašali v SZDL organizacijski ustroj avantgarde, postavljali celoto njenih programskih načel kot pogoj članstva v socialistični zvezi.

Vsaj štiri skupine argumentov

Navzočnosti avantgarde, zveze komunistov v socialistični zvezi torej ne gre pojmovati tako. Takšna dejavna navzočnost je možna le, če zveza komunistov v socialistični zvezi, sredi množice osmišlja vsakdanje izkušnje delavskega razreda in drugih delovnih ljudi in se hkrati prek svojih članov bori za razreševanje čisto stvarnih, na videz tudi drobnih vprašanj, s katerimi se delovni ljudje ubadajo.

Ob zamisli, naj bi bila zveza komunistov poslej v socialistični zvezi pri-

sotna ne le prek svojih članov, marveč tudi s predstavniki organizacij ZK, je nastalo nekaj nejasnosti, morebiti celo nesporazumov.

Ze prve debate so prinesle kar dovolj argumentov v prid taki, tudi caldi vlogi ZK v SZDL.

Prvič, navzočnost zastopnika ZK v organih SZDL bo zagotavljala možnost za neposrednejše, učinkovitejše usklajevanje tako pri oblikovanju politike ob konkretnih vprašanjih kot posled-njso delitev nalog med posameznimi deli SZDL pri izvajanju na podlagi dogovorjene politike zasnovanih akcij.

Drugič, veliko več možnosti za usklajeno politiko pa akcijo bo kot v časih paralelizma, ko so vodstva posameznih organizacij delala po svoje, kolikor so delala, ko je delo teklo kvečjemu vstric, ko se je namesto tekmovanja dogajalo rivalstvo.

Tretjič, tak način dela v socialistični zvezi naj bi preprečil prakso nejavnega ali pa pol javnega dajanja navodil, ki poteka od izvršnega partijskega organa na izvršni organ družbenopolitične organizacije, s čimer je bila onemogočena mobilizacija socialističnih sil na eni strani in zabrisana odgovornost na drugi strani.

Četrtič, take zastopanosti ZK v SZDL kot pogoj in vzvod avantgardne vloge ne bi smeli razumeti kot nekakšno inflacijo partijskih delegacij. Ponkod zdaj zahtevajo, smo slišali na ponedeljkovi seji, naj pridejo delegacije zveze komunistov v posamezne samoupravne skupnosti, v krajevne skupnosti itn. To bi pomenilo pritrđiti zmotnemu mnenju, da more imeti ZK vodilno vlogo le tam, kjer ima svojo delegacijo, svojega zastopnika z imparativnim mandatom, ki celo z vetom lahko prepreči sprejem sklepa. Takšna pričakovanja so skrajnost, nedopustno posploševanje zamisli o vlogi ZK v SZDL.

Ob vlogi predstavnikov zveze komunistov velja vsaj na kratko omeniti sicer zelo pomembno vprašanje: kako bodo v socialistični zvezi potekali dogovori o skupni, globalni politiki, o bistvenem. Pot preglašovanja očitno pri tem nikakor ni možna. To mora biti sporazum odgovornih teles, ki pošiljajo svoje predstavnike v SZDL. Predstavniki (ali predstavniki) vodstva ZK bodo v tem primeru — lahko bi rekel — varuh globalne idejnopolitične usmerjenosti socialistične zveze in v njej zbranih predstavnikov drugih družbenopolitičnih organizacij.

Ko govorimo ob tem o imperativnem mandatu predstavnikov (ali predstavnikov, število ni pomembno, ker bo »glas eden), ne gre za mandat, ki bi blokiral sporazumno sklepaje v SZDL kot fronti organiziranih socialističnih sil, marveč je to imperativni mandat, je torej odgovornost vodstvu ZK, ki predstavnika pošilja. Takšno staljšee predstavnik ZK bo seveda moralo biti argumentirano v imenu vodstva.

In tako bo tekel postopek do dokončnega dogovora — brez preglašovanja, ker bi to onemogočalo skladnost in prodornost političnih odločitev in prinašalo celo kali »koalici-je».

Nadaljnja nejasnost, ki razvema debate v nekaterih krogih, je nasledek nedialektičnega, mehanističnega načina sklepanja. Takole nekako se kaže: aha, najprej je bila parola »vsak

komunist aktivist SZDL«, zdaj je še nova parola: v vsakem vodstvu zastopstvo komiteja.

Iz tega se da potlej napraviti več kombinacij. Recimo: ali je komunist kot aktivist SZDL manj vreden od komunista, ki bo zastopnik partijskega vodstva v SZDL?

Kratkovidno zanemarjanje temeljnih celic

Pri tem se tem kombinatorjem izmuzne bistvena postavka zamisli o vlogi zveze komunistov v socialistični zvezi. To bi bil konec koncev odpustljiv greh, če pomislimo, da ta zamisel ni bila še temeljiteje razložena — vsaj do nedavnega ne. »Greha tiči v našem drugem: v dejstvu, da to in takšno kroženje pomislekov izvira tudi iz ostankov paralelizma, da je cvet in sad odnosov med vodstvi posameznih družbenopolitičnih organizacij, točneje rečeno med političnimi profesionalci v teh vodstvih; upajmo, da je tako samo v posameznih občinah in ne tudi drugod.

Zreducirati v marsičem nova razmerja med zvezo komunistov in SZDL ter SZDL in drugimi družbenopolitičnimi organizacijami zgolj na problem prihodnjega »funkcioniranja občinskega ali kakega drugega vodstva pa v resnici pomeni nerazumevanje znamenja in barv časa.

Kombinirati v omenjenih okvirih, pri tem pa pozabljati na delavnost (ali nedelavnost) družbenopolitičnih organizacij v temeljnih samoupravnih skupnostih, v TOZD, in krajevni skupnosti — je vsaj kratkovidno in znak zaverovanosti vase, v občinsko kombinatoriko.

Takšno rezoniranje hočeš nočeš jemljeje socialistični zvezi funkcijo, ki je nepogrešljiva. Biti namreč seizmograf razpoloženja množic, plim in oseki. Brez tega fronta socialističnih sil, če žel biti v resnici dobro organizirana, ne more delovati. To seve predpostavlja nebirokratski posluh za razpoloženje med delovnimi ljudmi. Predpostavlja spodbujanje — nenehno, ne kampanjsko — demokratske razprave v bazi, med množicami delovnih ljudi. Se pravi: ustvarjanje možnosti, da ljudje pravočasno dobe kvalificirane, neizmikajoče odgovore na svoja vprašanja in podporo svojim upravičenim zahtevam in kritikam.

Vse to je imperativ časa, prvega leta nove ustave. Zakaj le oblikovanje enotne politike v temeljnih samoupravnih celicah je naloga in hkrati potrjevanje socialistične zveze kot fronte organiziranih socialističnih sil na čelu z zvezo komunistov. Pri takšnem snovanju enotnosti, izoblikovane ob graditvi novih odnosov, bo dovolj prostora tako za posamezne člane zveze komunistov kot za komuniste kot predstavnike svojih organizacij v socialistični zvezi. Praksa namreč kaže, da je SZDL kot fronta živa povsod tam, kjer so zanj ogrete vse socialistične sile, pri čemer so komunisti prvi, ki dramijo, organizirajo in pametno usmerjajo pobudo delovnih ljudi.

Jože Sircelj

Dohodek - delo - osebni dohodek

Preverjajmo lastne ideje

Pomembnost spodbud in predlogov, ki jih je izoblikovala praksa v delovnih kolektivih

Pred nekaj meseci je skupščina SR Slovenije sprejela (novi) zakon o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju o merilih za razporejanje dohodka in za delitev sredstev za osebne dohodke. Zakon je nastal tako na podlagi dveletnih izkušenj in spoznanj podpisnic samoupravnih sporazumov kakor tudi drugih družbenih dejavnikov, ki so sistem samoupravnega sporazumevanja in družbenega dogovarjanja o delitvi dohodka in osebnih dohodkov tako ali drugače spodbujali, spremljali ter vplivali na njegovo družbenoekonomsko vsebino in razvoj.

Tako so o sistemu, izkušnjah in smeri nadaljnjega razvoja večkrat razpravljali v organih skupščine SR Slovenije in CK ZKS, na sejah CK ZKS, v sindikatih, gospodarski zbornici itd. Zlasti pomembne so ocene, spodbude in predlogi, ki jih je izoblikovala napredna družbena praksa v delovnih kolektivih.

Venomer izhajati iz ustave

V tem obdobju so bili v središču politične pozornosti in družbenega zanimanja ustavni dokumenti. Ta najširši družbeni dogovor o temeljni vsebini in smereh družbenoekonomskega in političnega razvoja naše države je odločno pripomogel k razjasnitvi neresenih vprašanj tudi na področju družbenega usmerjanja delitve dohodka in osebnih dohodkov. Kakorkoli so bila ustavna dopolnila revolucionarni in dragocen prispevek za hitrejši in odločnejši spreminjanje družbenoekonomskih odnosov v zruženem delu, je celovit ustavni tekst ustvaril resnično možnost, da delavci — kot osnovni nosilci novega in naprednega v družbenem razvoju — svoje delo in delovanje uravnavajo na podlagi spoznanj o nujni medsebojni odvisnosti posameznega in celote, kratkoročnega in dolgoročnega, ekonomskega in političnega, samoupravnosti in uspešnosti. Zaradi tega moramo pri dograjevanju sistema družbenega usmerjanja delitve dohodka in osebnih dohodkov vseokoli in venomer izhajati iz ustave. Če kje, potem je na tem, družbeno do kakšne mere uspešno ustvarjalno potrebna in možna svoboda ustvarjalne pobude, da pogumno in odgovorno nenehno izpopolnjujemo sistem.

Dosedanje izkušnje

Kljub temu, da dosedanje izkušnje niso dolgotrajne, je iz njih vendarle mogoče potegniti nekaj pomembnih naukov za prihodnje. V začetkih samoupravnega sporazumevanja smo imeli v vrsti neugodnih gospodarskih gibanj zelo nezadovoljivo stanje tudi glede delitve dohodka in osebnih dohodkov. V delitvi dohodka smo imeli močno poudarjene vse oblike porabe, v delitvi osebnih dohodkov pa tolikšne (in nepravilne) razlike, da je to že ogrožalo zaupanje v sposobnost organizirane družbe za učinkovito urejanje. Nedvomno lahko po izkušnjah rečemo, da sistem samoupravnega urejanja medsebojnih odnosov zmora obvladati tudi tako občutljivo področje, kot je razporejanje dohodka in delitev osebnih dohodkov. Druga izkušnja potrjuje, da so organizirani delavci sprejeli samoupravne sporazume kot sredstvo, s katerim je mogoče premagovati negativne posledice delovanja trga, in da so samoupravni sporazumi zelo uporabno sredstvo pri uresničevanju načela, da je dohodek, ustvarjen pri delu z družbenimi sredstvi, del družbenih sredstev.

Stvarna posledica tega je, da o delitvi dohodka na del z razširjanje materialne osnove družbenega dela in na del za zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb delovnih ljudi odločajo po načelu o delitvi po delu delovni ljudje, ki ta dohodek ustvarjajo, in sicer v skladu z medsebojno odgovornostjo in solidarnostjo ter z družbeno določenimi osnovami in merili za pridobivanje in delitev dohodka. Sredstvo in instrument družbenega opredeljevanja teh razmerij so pa samoupravni akti v temeljni organizaciji zruženega dela in v drugih oblikah njihovega povezovanja. Samoupravni sporazumi, družbeni dogovori, dokumenti skupščin družbenopolitičnih skupnosti, družbeni plani pa tudi vsa družbena regulativa z ustavo vred. Pa to še ni vse: iz celote urejanja teh razmerij ni — in ne bo — mogoče izločiti pomembnega vpliva dejavnosti družbene,

političnih organizacij, zlasti ZK in sindikatov. Tudi slaba izkušnja je koristna. To bi lahko dejali za izkušnje, ki zadevajo doslej uporabljan ekonomski instrumentarij v samoupravnih sporazumih. Najkrajša ocena bi se lahko glasila: uporabljalni smo instrumente, ki niso bili prilagojeni razmeroma nestabilnim razmeram ustvarjanja dohodka. In še: lahko bi rekli, da smo z eno žlico hoteli hkrati nesti v dvojno usta. Izkušnje so nas izučile, da ni mogoče z istim merilom razporejati dohodka in vplivati na delitev osebnih dohodkov.

Poudarek na družbenoekonomskih razmerjih

Brez pretiravanja lahko rečemo, da je v Sloveniji uresničeni sistem samoupravnega sporazumevanja organizacijsko dokaj dober. In vendar ga nismo dobera izbrali, da bi zagotovili resnično odločanje delavcev o delitvi dohodka in osebnih dohodkov. Te kritike ne smemo posplošiti, ne velja v absolutnem smislu. Pomeni le, da s sedanjo udeležbo delavcev v družbenem življenju (in v tem še posebej!) ne smemo biti zadovoljni; nikakor pa ne smemo razvednotiti dejanskih uspehov.

Vsi skupaj pričakujemo od samoupravnega sporazumevanja pri razporejanju dohodka in osebnih dohodkov več, kot smo doslej dosegli. Morda tudi zaradi tega, ker vemo, da je delitev dohodka in osebnih dohodkov tesno povezana z uspešnostjo gospodarjenja, od tega pa je odvisen naš jutrišnji dan. Temeljni poudarek sedanjih prizadevanj pri dograjevanju sistema samoupravnega sporazumevanja o delitvi dohodka in osebnih dohodkov mora biti na družbenoekonomskih razmerjih. Če smo pred tremi leti imeli vrsto težav zaradi tega, ker so mnogi kolektivi (zlasti če so imeli iz kakršnihkoli razlogov polne blagajne) razumeli dohodek kot izključno svojo last, smo sedaj že presegli skoraj vsa taka zgrešena mnenja. Spoznanje, da resnice ni pomembno le za razmerja v delitvi dohodka, temveč za vso zgradbo v ustavi zasnovanih razmerij o zruženju dela in sredstev, o medsebojni soodvisnosti in zruženem delu in v družbi kot celoti. Samoupravno sporazumevanje in družbeno dogovarjanje postajata prevladujoči način urejanja vseh družbenih zadev. Razporejanje dohodka in delitev osebnih dohodkov sta le en — čeprav zelo pomemben — člen v verigi družbenoekonomskih, političnih, socialnih in drugih odnosov. Celotno več samoupravnega sporazumevanja na enem področju ne more biti zares uresničeno, če razvoj samoupravnih odnosov ne bo skladen tudi na drugih področjih. Neenakomernost povzroča konflikte, ki jih sicer začasno lahko rešujemo ali vsaj omilimo, na daljšo stezo pa mirivne med oznanjanjem in uresničanjem ni s to močno. Kakšen smisel bi, na primer, imelo ustanavljanje samoupravnih interesnih skupnosti na področju izobraževanja, če bi njihovo financiranje še vedno potekalo iz državnega proračuna? Če torej hočemo in ustanavljamo samoupravno interesno skupnost, potem moramo hkrati odpravljati vrsto dosedanjih odnosov, ki so v nasprotju s samoupravnimi sporazumevanjem. Dalje, če imamo (in dograjujemo) sistem samoupravnega urejanja zadev s področja razporejanja dohodka in delitve osebnih dohodkov, potem mora — po eni strani — ta sistem zajeti vse dohodeke, vse, kar se napaja iz dohodka, vse odnose, ki se kažejo v dohodku, in — po drugi strani — uskladenost mora nastajati ves mehanizem samoupravnega sporazumevanja, tudi na tistih področjih, kjer je bil doslej posrednik proračunski ali kak podoben mehanizem. Kot vidimo, gre torej za veliko več kot za samoupravno sporazumevanje o delitvi dohodka, ki mu naj bo edini cilj in namen takšna ali drugačna delitev osebnih dohodkov.

Kaj spreminjati?

V dosedanjem sistemu samoupravnega sporazumevanja so bili osnovni instrumenti usklajevanja samoupravnih sporazumov, sklenjeni po proizvodnem principu. V njih so bila opredeljena vsa razmerja, ki so pomembna za družbeno usmerjanje delitve dohodka in osebnih dohodkov. Čeprav je tudi dosednji zakon omogočal sklepanje samoupravnih sporazumov po območjih (teritorialno načelo), do njih ni prišlo. Sedanja zakon bolj določeno spodbuja (ne obvezuje!) temeljne or-

ganizacije zruženega dela, naj del delitvenih razmerij uredijo v samoupravnem sporazumu, ki ga sklenejo z delavci drugih temeljnih organizacij zruženega dela na območju ene ali več občin. Zanimivo in značilno je, da se delavci iz nekaterih temeljnih organizacij zruženega dela še vedno zavzemajo, da bi tudi v prihodnje, kot edina oblika samoupravnega sporazumevanja o delitvi dohodka in osebnih dohodkov, obstajali samoupravni sporazumi, ki jih sklepajo delavci temeljnih organizacij zruženega dela določene dejavnosti. Taka stališča so delno posledica inercije, delno pa jih povzroča preseženo mnenje, da se na stajanje dohodka in njegova delitev začnejo in končata znotraj tovarniške ograje. Takšno stališče tudi negira celovitost razmerij, ki se kažejo v dohodku, deli družbeno delo na proizvodni in porabiški del in ne sloni na spoznanju o družbeni naravi dohodka. Brez samoupravnih sporazumov med temeljnimi organizacijami zruženega dela določena območja tudi ne bi mogli preseči posredniške vloge proračunov pri financiranju dejavnosti, ki delujejo v krajevni skupnosti, občini ali regiji in sta njih obstoj in delovanje nujna za delavce vseh temeljnih organizacij zruženega dela na tem območju. Celotno področje skupne porabe je takšne narave, da se pri usklajevanju naših medsebojnih pravic in dolžnosti moramo sporazumevati z delavci sosednjih temeljnih organizacij zruženega dela v kraju, kjer delamo in živimo.

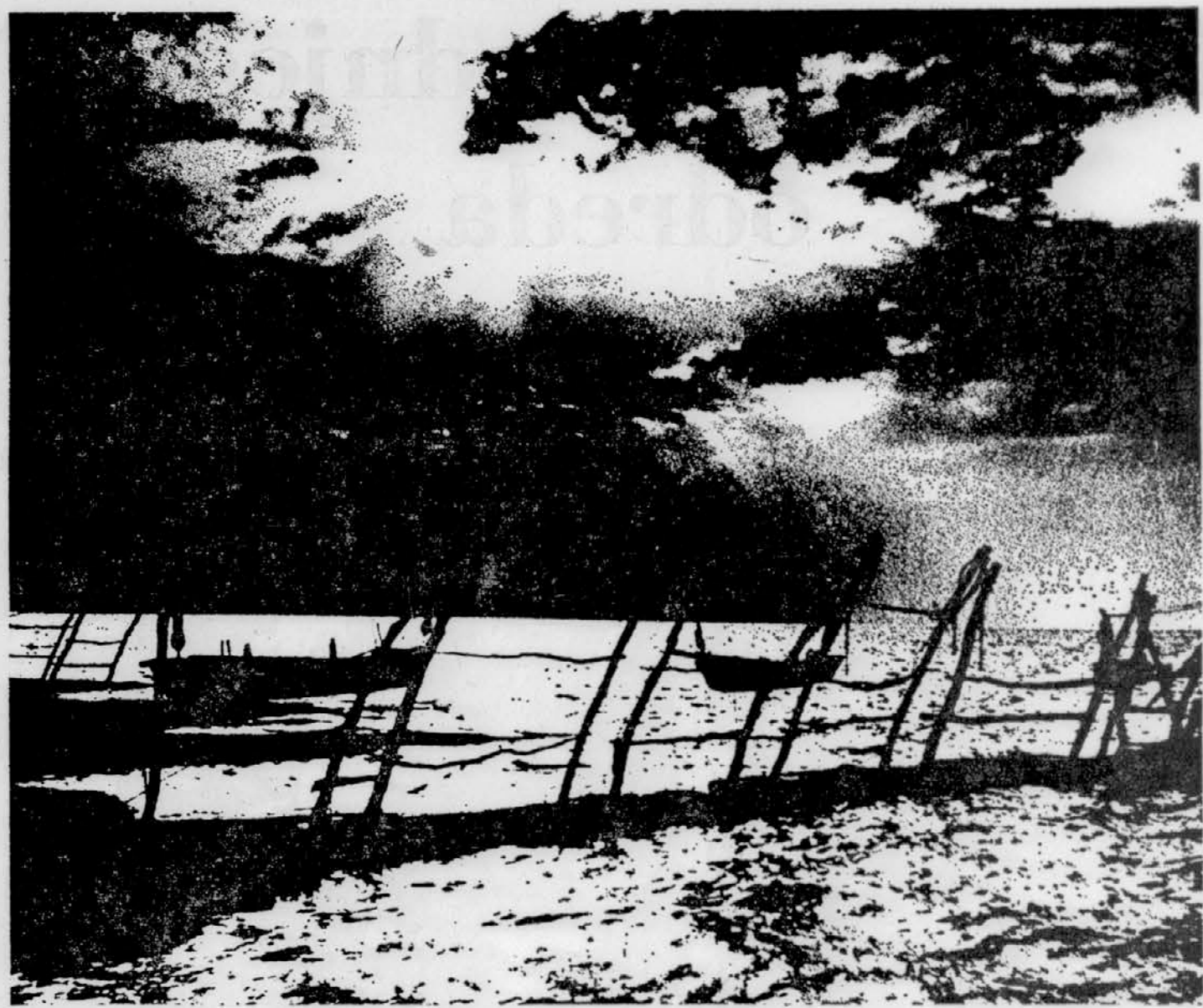
Zaradi potrebe po celovitem usklajevanju interesov je treba v dograjevanju sistema zagotoviti, da bomo v občinah ali regijah sklepali družbene dogovore o razporejanju dohodka in delitvi osebnih dohodkov. Pri sklepanju teh bi poleg občinskih skupščin, občinskih svetov zveze sindikatov in samoupravnih interesnih skupnosti ne posredno sodelovale tudi temeljne organizacije zruženega dela. Taka zasnovana družbeno dogovora za območje že presega ozko pojmovano okvire usmerjanja delitve dohodka in osebnih dohodkov. Upoštevajoč funkcijo zruženega dela v odločanju tudi o tistih vidikih družbene reprodukcije, ki se uresničujeta na temeljni organizaciji v oblikah širšega povezovanja in zruženja dela ter sredstev, ima družbeni dogovor, sklenjen za območje, pomembno vlogo, saj zajema vse oblike zruženja interesov in vzpostavlja odnose solidarnosti pri financiranju skupnih potreb, sočasno pa ureja tudi temeljne upravljalne pravice in dolžnosti. Takšen družbeni dogovor zagotavlja smotno uporabo družbene akumulacije, ki se zbira in troši v okviru območja, za katero je sklenjen, vrh tega zruženje interesov in območja po načelu solidarnosti in vzajemnosti tudi na drugih ravneh zruženja dela in sredstev.

Enotne formule ni

Naslednja težavnejša in zahtevnejša sprememba zadeva merila za razporejanje dohodka. Formule iz dosedanjih sporazumov so vse bolj ali manj opredeljevale temeljne dejavnike, ki vplivajo na dohodek. Osnovno težo v njih pa so imeli kalkulativni osebni dohodki, odvisni predvsem od števila zaposlenih in njihove izobrazbe. Druga merila so bila v senci. Mislim, da je treba spodbujati zlasti tiste podpisnike samoupravnih sporazumov, ki bodo svoja merila za razporejanje dohodka dograjevali tako, da bodo — svoji dejavnosti prilagojeno — podpirali večja vlaganja v socialno, boljše in cenejše proizvodnje. Drugače povedano: večja sredstva za osebne dohodeke naj samoupravni sporazumi zagotovijo tistim temeljnim organizacijam, ki z ustvarjenim dohodkom gospodarijo tako, da bogatijo družbeno lastnino. In nasprotno: zmanjšati moramo odvisnost osebnih dohodkov od števila zaposlenih.

Enotne formule za tako ravnanje ni. Dokler se vsaka skupina podpisne ne bo poglodbila v svojo problematiko možnosti za ustvarjanje dohodka in dokler ne bomo (tudi s pomočjo strokovnih institucij) začeli stvarno preverjati lastne ideje, tako dolgo bomo brez koristi kritizirali sedanji sistem). Novih samoupravnih sporazumov ne bomo imeli na mah. Začeti moramo z analizo sedanjih in v njih postopoma spreminjati tisto, kar zmanjša in znamo. Pri iskanju novega, boljšega je lahko koristna nedavno objavljena vsebinska zasnova samoupravnega sporazumevanja. Njen namen je poudariti nekatera osnovna družbenoekonomska, politična in organizacijska izhodišča, da bomo lahko posamezno in kot celota ustvarjalo delali.

Stjepan Saubert

Ob morju

Ali so res potrebni tisoči in tisoči pritožb

Zadnji up — pritožba

Ljudje se pritožujejo zaradi nerešenih stanovanjskih vprašanj pa tudi nad delom upravnih organov

Kaj naj stori obupani občan, ko na svoji poti do pravice trči ob nepremostljive ovire? Naj mar modruje o slabi organiziranosti družbe, naj dvomi v pravičnost pravosodja, naj preklinja zaradi počasnosti birokracije in ugotavlja, kako je zakonodaja nepopolna oziroma polna lukn, skozi katere pa sam s svojim primerom ne more, ali naj zgolj obžaluje, da je član takega kolektiva, ki z interno zakonodajo stvari ni uredil tako, da bi preprečil krivico, ki se mu godi.

Kaj lahko stori? Po redni poti je poskušal in vendar ni uspel. Ne preostane mu torej drugega, kot da naslovijo svojo pritožbo na sam avtoritativni vrh — na predsednika republike ali pa vsaj na republiko, oziroma občinsko komisijo, kakršne delujejo pri skupščinah družbenopolitičnih skupnosti.

Težko bi našli tisto področje v življenju naše države, ki med drugim dejal delegatom občin na zadnjem zasedanju sekretar republiške komisije za vloge in pritožbe, Janez Pirnat, ki se ne bi odražalo v delu komisij. Tri tisoč do štiri tisoč pritožb vložijo občani vseh petih ljubljanskih občin ter Mariborčani in Celjani. Med pritožbeniki je največ delavcev. Skoraj polovica ljudi se obrne na komisijo zaradi nerešenih stanovanjskih vprašanj in zaradi pomanjkljive socialne zaščite, sicer pa so najpogostejše pritožbe nad delom upravnih organov.

Komisija obravnava praviloma tudi vse pritožbe, ki so naslovljene na predsednika Tita, na komisijo za vloge in pritožbe zvezne skupščine in na komisijo zveznega izvršnega sveta.

Podatki: pa kažejo, da se prebivalci Slovenije, redkeje kot občani drugih republik, obračajo naravnost na predsedstvo ali na predsednika SFRJ. Leta 1972 je bilo od skupno 24.380 vlog in pritožb, ki so jih dobili, le 1220 iz Slovenije. Podobno velja za zvezno skupščino, ki je tega leta med 3690 vlogami iz Slovenije prejela le 119 vlog ali za zvezni izvršni svet, ki so mu občani Slovenije poslali 87 od skupno 2274 vlog. Po lanskim podatkih so pritožbe na zvezne (pri čemer so vštete tudi vloge na kabinet predsednika republike) republiške in občinske organe približno v enakem sorazmerju.

Stanovanjski problemi so med pritožbami občanov na prvem mestu. Še posebej v zadnjem času, ko se je družba odločila za bolj socialen odnos do stanovanjskih vprašanj — z gradnjo takomimenovanih delavskih stanovanj. Delavci se zaradi tega bolj zavedajo svojih pravic in si žele, da bi se kar največ besed o solidarnosti spremenilo v dejanja.

Za kurirko ni stanovanja

Med množico primerov naj jih omenimo samo nekaj. Kurirka ljubljanskega projektnega ateljeja, ki je dobila odločbo o deložaciji iz prostora, kjer stanuje sedaj, že nekaj let zmanj prosil, da bi dobila ustrezno stanovanje v

svoji delovni organizaciji. V tem času so si drugi člani kolektiva velikodušno delili sredstva za preživetje, za nakup večjih stanovanj ali za gradnjo stanovanjskih hiš. Šele pred kratkim (na kar je gotovo vplivalo tudi zmanj strokovne sodelavke komisije za vloge in pritožbe) so začeli sredstva za stanovanjsko gradnjo vlagati v banko.

Tekstilna delavka iz Maribora je bila štiriindvajset let zvesta svojemu kolektivu. Približno toliko časa je tudi prosila, naj tovarna zanj najde skromno stanovanje, saj je ves čas živela v podnajemniški sobi. Gotovo nikoli ne bo pozabila komisije, saj bi se brez njenega posredovanja ne uresničile njene življenjske sanje.

Večkrat pa na platnice spisov komisija ne more zapisati — rešeno! Tako na primer že nekaj časa strokovna služba brez uspeha skuša pomagati družinski upokojenki iz Idrije, ki živi v podstrešnem stanovanju v stavbi občinske skupščine. Upokojenka je sama opozorila na ustrezno prazno stanovanje, pristojni pa so našli takšno opravčilo, da občanka še zdaj živi na podstrešju.

Težko je verjeti pa vendarle je res, da se včasih občani njegova upravičena vloga krepko maščuje. Prizadejati organi, ki bi v občanovo korist brez posebnega pritoževanja morali opraviti svoje, se obnašajo družbeno povsem neodgovorno. Pravzaprav se v takih primerih poslužajo odgovornosti nekako samostojno umakne drobni človeški maščevalnosti. Potem nalašč nedejo ugoditi prošnji. Natančno tako se je zgodilo delavki gorenjskega podjetja (naj ostane neimenovana), ki je imela to smolo, da se je za njen težki stanovanjski položaj zanimala komisija, in kar je še huje, zgodbo je zaradi pisane revije zvedela vesoljna slovenska javnost.

Če se referent zmoti

Mučno in počasi potekajo dnevi, če človeku skozi strop kaplja v stanovanje ali če mu skozi razmajana okna brije burja v zaslon bivališče. Še huje pa človeka uničuje, če ugotavlja, da kolese birokracije močno škripajo in se vrti neznanosno počasi. Nehote mu pride na misel Kalimerov vzdih, kako je to krivično.

Prisilnim pritožbi upokojenka iz Ljubljane.

Vlogo za starostno pokojnino sem oddal decembra 1972. V osnovno za odmero pokojnine so mi všteli 25.000 din, premalo, to pa pomeni kar za 700 din manjšo mesečno pokojnino, kot bi mi pripadala. Dva meseca sem hodil po pisarnah, pričeval in dokazoval. Februarja so končno le ugotovili, da je referent napravil napako, ter mi obljubili, da bo z novo odločbo to odpravljeno. Čakal sem mesec dni in več in zvedel, da stvari še vedno niso jasne. Ko so bile, je spis obležal v vložišču direktorja. Julija je v zvezi v roke nova referentka in potem sem 15. novembra 1973 le čakal takšen izid, kakršnega bi morala prinesiti že prva odločba pred 11 meseci.

Ze res, da so upokojenci kar se da natančni in pravzaprav neprizanesljivi.

Hočejo, da ob mesecu tudi dobe tisto, kar jim gre. Ironija pa je, da včasih zažele natančnosti ni prav zaradi tega, ker imajo pri pokojninskih svojih vlogah elektronske stroje, ki veljajo za poljuben natančnosti. Tudi uspeh ne more biti natančen, če niso natančni ljudje, ki strojem strežijo in če rečemo kartico za strojno obdelavo, ki bi sodila v predalček za starostne upokojence, zmešajo med kartice vojaških zavarovalcev, kot se je to zgodilo enemu izmed pritožnikov. Upokojenec je zato novembra lani dobil približno 200 din manj, kot bi moral. To se je popravilo tudi decembra, ko so z desetdnevno zakasnitvijo z novo položnico nakazali še manjkajoči znesek.

Na visoke kupčke so v uradih za pritožbe zložene tudi vloge, ki se nanašajo na nepravilnosti pri razlastitvah zemljišč zaradi splošne družbene koristi. Zlasti kmetom seveda niti zdaleč ni vseeno, če jih ob slovesno razglašeni napredni kmetijski in zemljiški politiki pri razlastitvi obravnavajo tako, kot da zemlja ni njihovo osnovno sredstvo, s katerim je povezan dohodek za preživljanje njihove družine.

Postopki trajajo dolgo, predolgo

Več je primerov, ko se ne pritožujejo samo posamezniki. Kmetje iz Dobrove in z Ostrožnega pri Celju so na primer napravili kolektivno pritožbo. Nekateri med njimi so zaradi gradnje ceste izgubili četrtino ali celo polovico svojih obdelovalnih zemljišč. Sporov zaradi razlastitve sploh ni bilo. Vsi pri zadeti pa se boje, da bo po prevladujoči praksi trajalo hudo dolgo, preden bo postopek končan, preden bodo dobili oškodovano tudi izplačano. Po sedanji praksi traja to marsikje tudi dve do tri leta. V tem času pa morajo kmetje in njihove družine živeti. Zato so v vlogi tudi predlagali, naj bi spremljeni zakon tako, da bi morali novi uporabniki plačati razlastena zemljišča prej, preden bi jih začeli uporabljati.

Primeri, ki jih obravnava republiška komisija, kažejo, da poskušajo nekateri posamezniki z izsiljevanjem, s pritiskom in z avtoriteto pritožbenega organa izposlovati zase rešitev, do katere sploh niso upravičeni. Nekateri pritožbe odražajo tudi odpor posameznikov do izvrševanja dolžnosti in izpolnjevanja obvez ali pa so odraz posebnega duševnega stanja tistega, ki se čuti prizadetega. Take vloge pa so kljub vsemu v manjšini.

Pritožbe, ki jih obravnava komisija, so praviloma plod nečesa nerazčiščenega, največkrat odraz nesposobnosti in nezmožnosti zadovoljiti potrebe človeka in mu omogočiti uveljavitev pravic, ki jih ima.

Ali so res potrebni deset tisoč pritožb? Brez njih ne bo šlo nikoli, vendar pa mora zdrava in urejena družba, ki v nov ustavni dokument z velikimi črkami zapisuje človeka — upravljalca, poskrbeti, da bo kar največ rešila in kar najmanj nezadovoljstva. Zato morajo predstavniki organi na vseh ravneh odločno nastopiti proti tistim, ki kršijo osnovne norme v odnosih do občanov.

Alenka Leskovic

Gospodarstvo v letu 1974

Vse težave se ne dajo rešiti z dviganjem cen

Boj za stabilizacijo, za večjo gospodarsko rast in za dvig življenjske ravni

Zvezna resolucija in republiške resolucije o družbeno ekonomskem razvoju v letu 1974 so v napovedih bolj umirjene kot doslej. Vse poudarjajo, da se gospodarstvo lani ni razvijalo v predvidenih okvirih. Da bi dosegli večjo gospodarsko rast, dvig življenjske ravni in odpravo strukturnih neskladij, napovedujejo za letos mobilizacijo vseh sil, predvsem pa odločen boj za stabilizacijo.

Družbeni proizvod bo večji

Na Hrvaškem nameravajo letos — v primerjavi z letom 1973 — povečati družbeni proizvod celotnega gospodarstva realno za 6 do 6,5 odstotka, nominalno pa za 21 odstotkov, pri čemer bo v družbenem sektorju to povečanje nekoliko večje.

Porizvodnost naj bi narasla za okoli 4 odstotke, zaposlenost v družbenem sektorju pa za 2 do 3 odstotke. S proizvodnostjo naj bi bila usklajena rast povprečnih realnih osebnih dohodkov. Masa osebnih dohodkov naj bi se povečala za okoli 22 odstotkov.

Cimolj si bodo prizadevali izbrati sedanje zmogljivosti, racionalizirati poslovanje ter s tem povečati tudi ekonomičnost.

Stopnja rasti družbenega proizvoda vsega gospodarstva pa tudi v družbenem sektorju, bo letos v Bosni in Hercegovini osem odstotna. Poudarjajo da je tak družbeni proizvod moči doseči samo z učinkovitim in produktivnejšim gospodarstvom, večjo stopnjo rasti proizvodnje in dohodka v celoti. Ta načela veljajo za vse sfere zruženega dela v BiH. Napovedujejo do sleden boj izgubam v gospodarski, tako tistim, ki so posledica nedograjenih instrumentov gospodarskega sistema in tekoče ekonomske politike, kakor tudi tistim, ki so sad slabosti v organizacijah združenega dela.

V Crni gori predvidevajo, da bo rast družbenega proizvoda vsega gospodarstva znašala 7,5 odstotka, doslej pa jo bodo z večjim angažiranjem gospodarskih organizacij in njihovih asociacij, pa tudi družbenopolitičnih skupnosti in političnih dejavnikov.

Družbeni proizvod v gospodarstvu Makedonije se bo, kot napovedujejo, povečal letos za 7,5 do 8 odstotkov. V družbenem sektorju se bo to povečanje gibalo med 9,1 in 9,4 odstotka, stopnja rasti industrije pa bo od 10,5 do 11-odstotna. Sami gospodarski pogoji so ugodnejši. Likvidnost ni več poseben problem, finančno materialni položaj gospodarstva se je močno popravil. V zunanji trgovini, kjer je makedonsko gospodarstvo lani doseglo ugodne izvozne rezultate, obstajajo velike možnosti za nadaljnje povečanje.

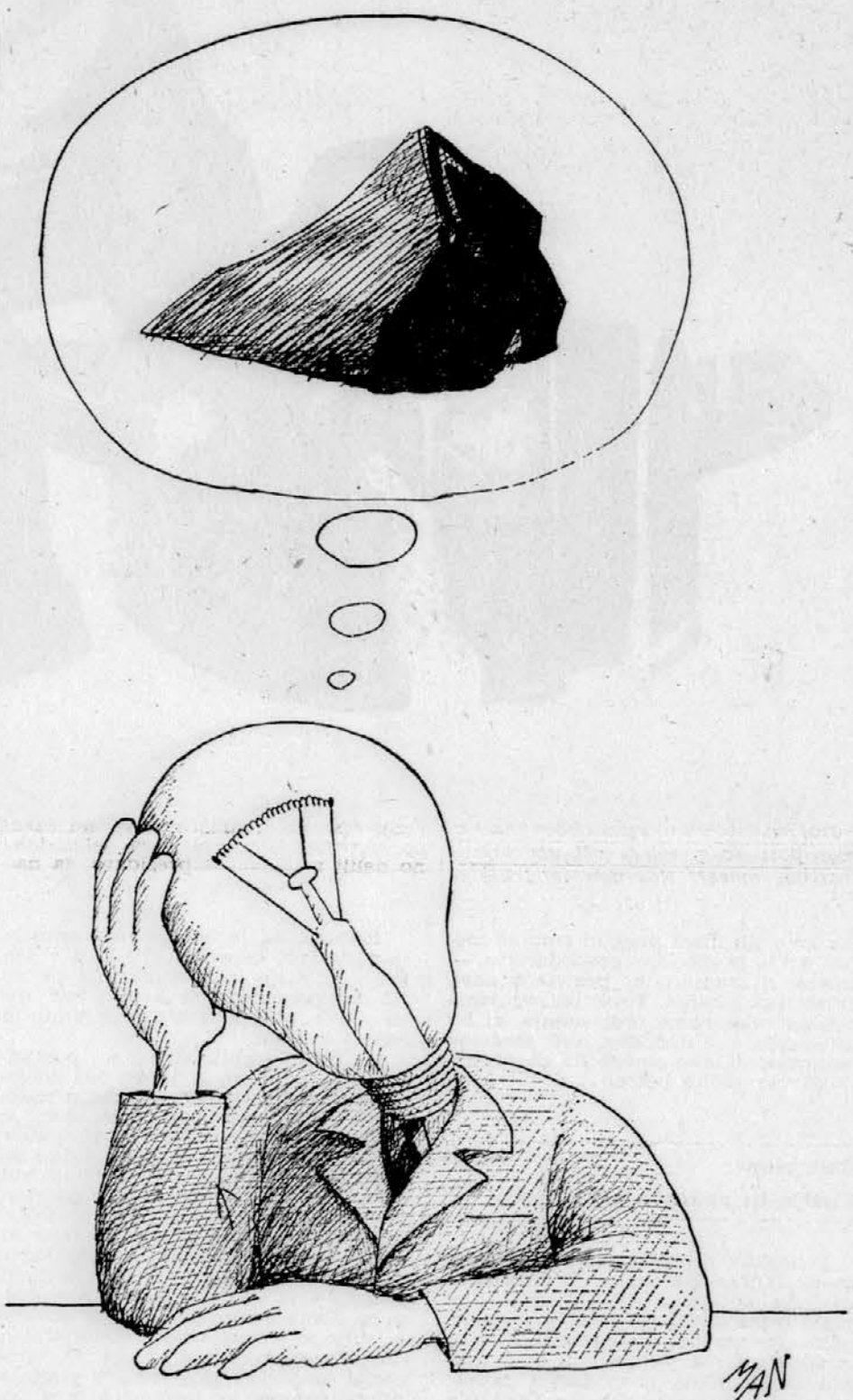
Načrtovano povečanje celotnega družbenega proizvoda in narodnega dohodka v Srbiji za 6 odstotkov predstavlja srednjo vrednost rasti proizvodnje in storitev in zgornjo mejo vseh oblik porabe. Če te rasti ne bo dosegli, bo ogroženo uresničevanje vseh ključnih ciljev celotnega družbeno-ekonomskega razvoja, onemogočeno ublaževanje napetosti delitve osebnega dohodka in povečano neskladje med cilji in realizacijo srednjeročnega plana, povečanje snujejo zlasti na uspehih v uresničevanju stabilizacijske politike in v velikih rezervah v vseh elementih proizvodnje: zmogljivosti, uporabi sredstev za obratne namene, produktivnem angažiranju živega dela, nezasičenosti posameznih delov tržišča in možnosti izvoza.

Rast proizvodnje — obveznost vseh

Fizični obseg proizvodnje na Hrvaškem bo letos narasel za okoli 7 odstotkov, kmetijska proizvodnja pa bo večja za 5 do 6 odstotkov. Skupen uvoz bo večji za okoli 14 odstotkov; zagotoviti je treba predvsem uvozni reprodukcijski material, brez katerega ni moč računati na uresničitev napovedane rasti proizvodnje. Ob tem poudarjajo, da mora biti uvoz blaga za široko potrošnjo selektivno.

V Bosni in Hercegovini bo industrijska proizvodnja večja za okoli 8 odstotkov, kmetijska proizvodnja pa za 4 do 5 odstotkov. Izvoz bo narasel za okoli 13, uvoz pa za 12 odstotkov. To bodo dosegli z boljšim izkoriščanjem kapacitet, bolj učinkovitim investiranjem in poslovanjem.

Z boljšim izkoriščanjem proizvodnih zmogljivosti, hitrejšim aktiviranjem investicijskih objektov in boljšo

Aktualne skrbi (Karikatura Marjana Mančiča)

organiziranostjo bo industrija Črne gore povečala rast proizvodnje za 8,8 odstotka. Menijo pa, da je moč to planirano stopnjo tudi preseči, če bodo pravčasno pričele obratovati, če bo njihov štart uspešen in če ne bo prišlo do motenj v preskrbi z električno energijo.

Letošnja stopnja rasti proizvodnje v Makedoniji naj bi bila 5,4 odstotka. Od uresničevanja te naloge so odvisni povečanje življenjskega standarda za 5,6 odstotka, zmanjšanje stroškov proizvodnje in drugo.

V Srbiji poudarjajo, naj pospešena rast skupne gospodarske aktivnosti izvira iz preusmerjanja trenda industrijske proizvodnje, nadaljnje vzpona kmetijske proizvodnje in uživanja gradbene aktivnosti, seveda ob bolj dinamičnem razvoju ostalih dejavnosti.

Industrijska proizvodnja naj bi se letos povečala za 7,5 odstotka, kmetijska proizvodnja pa za 2 do 3 odstotke. Vseeno bo kmetijstvo, poudarjajo srbski gospodarstveniki, prispevalo k stabilizaciji celotne ekonomije. Pričakujejo, da bo federacija pospešila uresničevanje medrepubliškega dogovora o kmetijstvu. Obetajo si intenziviranje celotne kmetijske proizvodnje predvsem na podlagi hitrejšega razvoja živinoreje.

Vlaganje v proizvodnjo

Ena temeljnih nalog vseh organizacij združenega dela in drugih, ki rabijo družbeno sredstva, je, pravi Hrvaška resolucija, da poskrbe za večje izkoriščanje sedanjih zmogljivosti ter bolj racionalno trošijo sredstva.

Treba je poskrbeti za bolj živo investicijsko dejavnost. Realna rast investicij v osnovna in obratna sredstva bo letos hitrejša od realne rasti družbenega proizvoda; znašala bo 13 od-

stotkov. Predvsem pa je treba zagotoviti hitrejšo rast gospodarskih investicij za 16 odstotkov, in njihovo preusmeritev na tista področja, ki zaostajajo in s tem povzročajo probleme. To so energetika, kmetijstvo, železniki in pomorski promet, kovinskopredelovalna industrija, črna metalurgija, naftnokemična industrija, lesna industrija in gozdarstvo ter turizem. Negospodarske investicije naj bi se povečale za 5 odstotkov.

Za Bosno in Hercegovino je zelo pomembno dejstvo, da je načrt razvoja črne metalurgije in industrije aluminija jassen in že dalj časa začrtani; znana in zdrava je tudi finančna konstrukcija. Tako bodo letos investirali v primerjavi z letom 1973, od 11,5 do 13,5 odstotka več sredstev. Ob tem pa poudarjajo, da razvoj gospodarskih vej, za katere so ta sredstva namenjena, ne bo popoln, če isto ne bodo storile tudi druge republike. Smatrajo namreč, da so črna metalurgija, industrija aluminija in elektrogospodarstvo panoge, ki so splošnega pomena za vse jugoslovansko gospodarstvo.

Velik pomen pripisujejo tudi kmetijstvu. V resoluciji so zapisali, da je nujno treba zagotoviti hitrejši razvoj samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov na vasi, predvsem pa je treba kmete in družbeni sektor povezati s primerno proizvodnjo, prehrano in industrijo in prometom.

Investiranje in Crni gori je usmerjeno v dokončevanje ključnih objektov v gospodarstvu. To so HE Mratinje, cementarna v Plevljah, pospešena gradnja rudnika cinka in svine v Mojkovcu, luke Bar ter pričetek gradnje TE Plevlja. Zagotoviti je treba tudi sredstva za pokritje prekoračitev na progi Beograd—Bar, kjer trenutno manjka 700 milijonov dinarjev za dokončanje del, ter pospešiti odločitve o vlaganji v rekonstrukcije in modernizacije obstoječih gospodarskih kapacitet, poudarja resolucija.

Predvidena dinamika rasti investicij je v skladu s srednjeročnim planom, obenem pa tudi pogoj za njegovo uspešno uresničitev. Poudarjajo pa tudi, da morajo v letošnjem letu pospešiti razvoj nerazvitih občin. S tem si bodo zagotovili hitrejši razvoj republike, obenem pa bo ublažen eden najhujših strukturnih problemov črnogorskega gospodarstva.

Srednjeročni načrt Makedonije predvideva, da bi se v petletnem obdobju nivo investicij večal za 7,4 odstotka letno. V zadnjih treh letih so se investicije večale le za 1,5 odstotka, kar je tudi pod jugoslovanskim povprečjem (3,7 odstotka).

Tako zaostajanje je pogojeno predvsem s povečanimi izdatki za obratna sredstva, odpravljanjem nelikvidnosti, pokrivanjem preseženih investicij, saniranjem izgub in drugim stroškom. Ker se zavedajo, da ima lahko zamujeno pri investiranju obcutne negativne posledice, so se odločili, da bodo letos poiskali. Samo v družbenem sektorju napovedujejo 14,9 odstotno povečanje investicij v osnovna sredstva. Posebno pozornost bodo posvetili elektroenergetiki. Začeli so že graditi TE »Oslo-meje«, pripravljajo pa se na gradnjo jezusa za HE »Kozjak« na Treski, gradnjo metalurškega kombinata za železo in nikelj »Fenik« v Kavadarcih ter bakra »Bučine« pri Radovicih.

Veliko bodo vlagali tudi v kmetijstvo. Gradnjo združenih agrokombinatov, v načrtu pa imajo tudi gradnjo kanalov za namakanje.

Samo v Skopju imajo v načrtu izgradnjo okoli 30 000 stanovanj. Resolucija v Srbiji predvideva, naj bi se letos vlaganja v osnovna sredstva gospodarstva večala za odstotek hitreje od družbenega proizvoda (7 odstotkov). Predvsem pa si bodo prizadevali, da bodo investirali zlasti v proizvodnjo energije in surovin, delno pa tudi v prometne dejavnosti in vmesno proizvodnjo v industriji. To zahteva dodatne vires sredstev, ki jih vidijo v selektivnejši in racionalnejši uporabi posojil iz tujine, v možnih spremembah in angažiranju sredstev prebivalstva.

Tudi letos bodo nadaljevali z aktivno politiko razvoja nerazvitih področij, ki ga bodo spodbujali v skladu z materialnimi možnostmi.

Okrepitev materialnega položaja delavcev

Na Hrvaškem menijo, da bo treba letos močno okrepiti družbeni in materialni položaj delavcev v združenem delu; to bodo dosegli z izboljševanjem samoupravnih družbenih odnosov. V celoti pa je treba, je zapisano v resoluciji, pospešiti prilagajanje gospodarstva in vse družbe novi ustavi, pospeševati proces konstituiranja in medsebojnega povezovanja združenega dela, povečevati dohodek in akumulativno sposobnost ter usmeriti sredstva za skupne programe, ki rešujejo razvojne in strukturne probleme.

Poudarjajo, da bo treba zaposlovanje v tujini uskladiti s potrebami združenega dela doma, ekonomske odnose s tujino pa morajo podrediti zahtevam pospešene gospodarske rasti Hrvaške. To pomeni, da morajo izvoz surovin in reprodukcijskih materialov podrediti domačim zahtevam, pri spodbujanju izvoza pa je potrebno izenačiti izvoz uslug in sklepnih proizvodov. Zadolževanje v tujini kaže omejit na razvojna področja, ki imajo prednost, pri tem pa vztrajati na deviznem potencialu za odplačevanje tujih kreditov.

Resolucija v Bosni in Hercegovini poudarja, da morajo vsa področja upoštevati stabilizacijske zahteve, in jih seveda skušati tudi uresničiti z racionalnim in ekonomičnim poslovanjem, prizadevanjem za čim manjše poslovne stroške in varčevanje.

Gospodarstveniki BiH so proti temu, je rečeno v resoluciji, da bi vse gospodarske težave reševali s preprostim dvigovanjem cen. Letos bodo skušali uresničiti načelo, za katerega se zavzemajo, da je skoraj vse probleme ekonomije moč rešiti z boljšim izkoriščanjem kapacitet, z učinkovitejšim in smotnejšim investiranjem ter poslovanjem itd.

Krepitev gospodarstva v prihodnje pa vidijo tudi v racionalnem in nepretrganem izobraževanju. Le na ta način bo lahko gospodarstvo spremljalo razvoj tehnologije, tehnike in organizacije dela ter tudi tako izboljševalo pogoje gospodarjenja in poslovanja.

Tudi v Crni gori bodo letos usmerili vse sile v krepitve stabilizacije gospodarstva in tržišča ter dvig življenjske ravni delavcev. Imeli bodo vse pogoje za aktivnejšo ekonomsko politiko, katere osnovni cilj je povečanje produktivnosti dela, proizvodnje in dohodka, kar bo ustvarjalo osnovo za

uspešnejši in odločnejši boj proti inflaciji.

Učinkovitost gospodarjenja in uspešnejšastabilizacijska politika zavzemata posebno mesto v uresničevanju nalog družbeno-ekonomskega razvoja Makedonije v letošnjem letu. Treba je doseči še večjo stabilnost celotnega gospodarskega sistema, kar bodo dosegli, kot poudarjajo v resoluciji, s kontroliranim oblikovanjem splošne in skupne porabe, strogo odvisnostjo formiranja osebnih dohodkov od ustvarjenega dohodka in produktivnosti ter s številnimi ukrepi na tem področju. Prizadevali si bodo tudi odpravi pojave deficitarnega financiranja splošne porabe, investicij ter zunanje trgovine. Za doseg tega pa je med drugim potrebna še bolj aktivna kreditna politika za spodbujanje proizvodnje ter povečanje ponudbe.

Veliko pozornost je srbska resolucija za letos namenila krepitvi materialne osnove združenega dela. Povsem nameravajo spremeniti ravnanje z obratnimi sredstvi, ki so preveč nakopičena v zalogah. Hitreje obračanje je moči doseči med drugim tudi z boljšo organizacijo dela in racionalnejšim poslovanjem.

Zaradi krepitve ekonomskih odnosov s tujino si bodo prizadevali razširiti domačo proizvodnjo, zaposlenost in produktivnost dela. Vse bo podrejeno takšni usmeritvi. Bruto sredstva za skupno porabo bodo rastla za odstotek, za splošno porabo pa za dva počasneje od nacionalnega dohodka. Sredstva za osebno porabo bodo povečana za okoli 0,5 odstotka od sred-

stev, ki bodo na razpolago za skupno porabo, bodo pa za odstotek nižja od povečanja narodnega dohodka.

V Srbiji si bodo odločno prizadevali za umirjanje življenjskih stroškov, ki morajo rasti počasneje kot lani. Z enim od konkretnih ukrepov bodo zaščitili življenjski standard družin z nizkimi osebnimi dohodki, tako, da jim bodo dajali kompenzacije za povečane življenjske stroške.

Zvezna resolucija pa opozarja, da je bila gospodarska aktivnost lani živahnija, vendar njen tempo se ne zadostuje. Zato za letos predvideva 6-odstotno gospodarsko rast. Opozarja, da si moramo prizadevati, da bi se čim bolj približali povprečni stopnji rasti, ki je predvidena v družbenem načrtu Jugoslavije za obdobje od 1971 do 1975.

Pospešitev gospodarske rasti bo temeljila na hitrejši dinamiki rasti proizvodnje v industriji in gradbeništvu (8 odst.), nato v prometu, trgovini in gostinstvu in nadaljnjem naraščanju kmetijske proizvodnje za 3 odstotke. Posebne pozornosti bo deležen razvoj elektrogospodarstva, transportnih sistemov za nafto in plin, proizvodnja osnovnih kovin, kmetijstvo in nekateri sektorji prometa. Gospodarske investicije v osnovna sredstva družbenega sektorja se bodo zato povečale za 7 do 7,5 odstotka.

Bojana Popovska
Marjan Kunej
Marjan Bauer
Viktor Sirec

Založba Mladinska knjiga

JANUARSKE NOVOSTI PRI „MK“

Za vsakogar nekaj - največ pa za otroke in mladino

Ela Peroci:
STARA HISA ST. 3,
slikanica, ilustracije Lidija Osterc, broš. 12 din;

BABICA IN VNUCKA,
dopolnjevanke, ilustracije Ive Seljak-Copić, broš. 19 lin;

Mira Lobe:
BABICA V JABLANI,
zbirka Cicibanova knjižnica, ilustrirala Marička Koren, kart. 29 din;

Marcello Argilli:
ATOMCEK,
zbirka Cicibanova knjižnica, ilustrirala Marjanca Jemec-Božič, kart. 42 din;

France Bevk:
ROŽ, PODJUNA, ZILA,
potopis (ponatis), zbirka Cicibanova knjižnica, ilustriral Miklavž Omersa, kart. 39 din;

Mihail Solohov:
CLOVEKOVA USODA,
novela, zbirka Sinji Galeb, kart. 20 din;

Karel Grabeljšek:
VELIKA VERA,
izbor kratke proze, zbirka Kondor, kart. 22 din;

Dorđe Radenković:
DRŽAVNIKI NASIH DNI,
23 portretov v besedi in sliki, cpl. 72 din;

Branko Šömen:
RAZPADANJE,
pesniška zbirka, broš. 38 din;

JEZUS SIRAH,
faksimile Dalmatinovega prevoda in hkrati prve v Ljubljani natisnjene knjige iz leta 1575, cpl. 82 din.

Naštete knjige lahko kupite v vseh knjigarnah ali jih naročite pri poverjenikih in zastopnikih na šolah, pri akviziterjih oziroma tudi neposredno pri založbi Mladinska knjiga, Oddelek za prodajo po pošti, Ljubljana, Titova 3-III.

Balada o inflaciji

O tem, kakšni so protiinflacijski ukrepi v letu 1974, govori dr. Ivo Perišin, Marjan Rožič, Branko Čolanović, dr. Borivoje Jelić, Toma Badovinac in Davor Savin

Inflacija je pogosto opisana in zelo opevana, vendar pri nas se zmeraj ne znan fenomen. Po vsaki stagnaciji v gospodarstvu smo se lotili pospešitve proizvodnje, vendar s sredstvi, ki so povečala inflacijsko stopnjo... Jugoslavija zmeraj mora računati na večjo inflacijo glede na evropsko povprečje. Inflacije ni mogoče odpraviti v enem delu Jugoslavije, če cvete v drugem delu države... Gre za splošno gibanje in prestrukturiranje cen: uvoz hrane in nafte sta dva izjemno velika debelansa... Radikalni protiinflacijski program mora temeljiti na povečanju proizvodnje... Svetovni proces inflacije je dolgotrajen...

To je nekaj ugotovitev iz govorov o inflaciji predsednika izvršnega sveta Hrvatske dr. Ivo Perišina, sekretarja sveta ZSJ Marjana Rožiča, guvernerja Narodne banke Jugoslavije Branka Čolanovića, predsednika beogradske banke dr. Borivoja Jelića, pomočnika direktorja Narodne banke Jugoslavije dr. Tomislava Badovinca in svetnika v ZIS Davora Savina. Ta izjava je objavljena prvi program beogradskega radia v oddaji »Tema dneva«, ki jo je vodil novinar Dragan Colović. Beograjski radio nam je odstopil stenogram teh izjav, iz katerih je naš sodelavec Zdravko Ilić pripravil skrajšano verzijo.

Perišin:
Filozofija inflacije — skaljeni odnosi delitve

Potem ko je Perišin najprej dejal, da je inflacija že mnogokrat opisana in opevana, vendar pa je pri nas še zmeraj neznan fenomen, je poudaril, da so izpodbitve vse dosedanje protiinflacijske teorije in terapije tako pri nas kot v svetu.

Po njegovem mnenju je inflacija dokaz nesposobnosti družbe, da dosledno izvaja socialno politiko oziroma politiko dohodka. Praksa kaže, da se nobeni družbi, nobeni vladi niti enemu parlamentu ni posrečilo zagotoviti takih razmerij delitve, ker so odnosi delitve v zelo napeti pozornosti močnih, različnih socialnih sil, ki se zagrizeno borijo za svoje pozicije. To velja tudi za nas. Perišin pravi, da se problemi delitve dohodka omejujejo na razmerje med pravicami in možnostmi: »Pravice z lahkoto delimo in oblikujemo, vsak trdi, da ima pravico in da mora še dobiti takšne pravice zaradi svoje pozicije v družbi. Seštevek teh pravic pa je vedno v neskladju z možnostmi.« Razloček med temi pravicami in možnostmi je treba pokriti, to pa delamo z inflacijo... Potreba je velika odgovornost, da bi se spopadli z različnimi posamičnimi in zelo agresivnimi nosilci teh pravic, ki so v neskladju z možnostmi.« Nadaljuje Perišin in poudarja, da je v skaljenih odnosih delitve dohodka, neskladju med pravicami in možnostmi — filozofija inflacije. Zatem ugotavlja, da pri nas protiinflacijska politika ni niti koncipirana — svoj čas je temeljila na omejitvah in s tem je vzbujala elemente recesije, kar je povzročalo zelo škodljive učinke stroškovne inflacije. V tem letu imamo zelo malo možnosti za optimizem, ker smo glede poravnave primanjkljaja storili mnogo manj kot prejšnja leta. Neugodne mednarodne gospodarske razmere bodo vplivale na pospešeni inflacijski proces po svetu, kar bo oreneseno tudi k nam, saj nimamo lastnih obrambnih mehanizmov proti inflaciji.

Čolanović:
Neizkoriščene rezerve v naravnih in človeških zmogljivostih

Guverner Narodne banke B. Čolanović pravi, da se ne strinja z dr. Ivom

Perišinom (ki je bil prej guverner Narodne banke) o tem, da naša država ni imela protiinflacijskega programa. »Takšen program smo imeli, vendar ni bil popoln, niti dovolj odločen, morda pa ni bil niti dovolj pravilno usmerjen.« Guverner zatem omenja, da moramo biti realisti, saj je Jugoslavija v sredini intenzivnih inflacijskih gibanj v Evropi, mora pa računati, glede na sedanje njene okoliščine, na večjo inflacijo v primerjavi z evropskim povprečjem... To je zato, je nadaljeval guverner, da tako eksplozivnega povpraševanja v Jugoslaviji ni mogoče omejiti »brez socialnih, političnih in institucionalnih konsekvenc, in to v negativnem smislu«. Čolanović vidi velik presek povpraševanja v tem, »ker v jugoslovanski proizvodni strukturi obstajajo velike praznine, ki nas obvezujejo na velik uvoz surovin, goriva in hrane.«, to pa so ravno tisti proizvodi, pri katerih so se cene v mednarodnem obsegu najbolj povečale.

Guverner zatem poziva, da mora biti »temeljna usmeritev v vsakem našem protiinflacijskem programu maksimalno možno povečanje ponudbe oziroma maksimalno možno povečanje proizvodnje iz domačih virov«. Eksplozivno povpraševanje je treba preprečiti z rezervami za povečanje proizvodnje, predvsem na kmetijskem področju, saj če »gledamo na podatke o kmetijski proizvodnji v Jugoslaviji, takoj ugotovimo, da ta proizvodnja po obsegu in strukturi ne ustreza povpraševanju... Če sprejeti vzletni načrti bi morali biti še bolj ambiciozni, saj je nezadosten v protiinflacijskem programu, ki je v tem letu tema številka ena.

Čolanović ponavlja, da je nujno poučiti in odločno uresničiti ukrepe, ki ustrezajo našemu sistemu in ki bodo te očitne rezerve v naravnih in človeških zmogljivostih izkoristile. Navedel je podatke instituta za ekonomijo industrije v Beogradu, ki je ugotovil, da se kronično povečujejo neizkoriščene zmogljivosti v industriji, zlasti v strojni industriji, elektroindustriji in drugih predelovalnih panogah.

Rožič:
Kapital — odnosi so polnili blagajne — ne z delom, ampak z inflacijo

... Namesto da bi delovali na razvoj samoupravnih družbenih odnosov, smo se v glavnem pod vplivom krepitve tehnokratizma, podjetništva in pojavljanja liberalizma v ekonomiji, in še zmeraj navzočih etatističnih težav, odločali za klasične, v glavnem administrativne ukrepe za pospešitev gospodarske dejavnosti. Tako smo ustvarili prostor za nastajanje in pospeševanje inflacijskih težav. Omahovanja v razvoju samoupravljanja, predvsem njegovega preračunavanja iz tovarniških okvirov v integralni družbeni sistem, so bistveno prispevala, da se je inflacija v našem gospodarskem prostoru začela dokaj prosto gibati. Lahko bi trdili celo, da je bilo veliko več prostora za inflacijo, kolikor bolj smo se oddaljevali od načel reforme ali, še bolj konkretno, kolikor bolj sta se ločili ekonomska in družbena komponenta reforme. Inflacija pa je po svoji strani spet prispevala k ustvarjanju centrov ekonomske in družbene moči na odtujenem presečku dela.

Posebej je treba poudariti, da inflacija koristi težnjam po kapitalizaciji. Prispevala je h krepitvi pridobitniških koncepcij, ne glede na našo voljo, krepitvi pozicije odtujenih centrov moči ne samo v gospodarstvu, ampak tudi v državnih strukturah. Cim je odtujenost presečka dela večja, tem večja so nesorazmerja in nestabilnosti. Inflacija je prispevala tudi k osamosvojitvi prometnega področja — trgovine in bank. Zaradi nje sta bila potrebna administriranje in etatizem, v takšnih okoliščinah pa so nastajali nacionalizmi in drugi pojavi, ki naj bi delavce dovedli do branil pred inflacijo. Obenem so vsi ti pojavi prispevali k sami inflaciji. Če se je krepila, so se večale tudi druge številne škodljive težnje v produkcijskih razmerjih. V takšnih druž-

benih odnosih se zaostrujejo strukturni problemi, ki svedoča slabšo položaj delavcev. Zato so delavci v okoliščinah visoke inflacije izgubljali ne samo v materialnem, marveč tudi v družbenem smislu. Kjer je delovala logika kapitalizacije, so se blagajne polnile, vendar ne z delom, ampak z inflacijo, delo in delavci, zlasti tisti, ki so zaposleni v materialni proizvodnji, pa so ostajali v neugodnem položaju. S tem so bila številna prizadevanja za razvoj samoupravnih odnosov, za aktivno socialno politiko brez prave vrednosti.

Mnogi ukrepi v boju proti inflaciji niso dali željenih rezultatov, ker so v glavnem gasili posledice. Mnogi vzroki, ki so predvsem v produkcijskih odnosih, niso bili dovolj proučeni niti bistveno spremenjeni. Šele z ustavnimi spremembami, zlasti pa po pismu, se je začela doslednejša bitka za take spremembe v sistemu samoupravljanja. Na njihovi osnovi moramo ustvarjati dovolj močne mehanizme, da inflacija ne bi nenadzorovano obvladala našega gospodarstva, ampak da bo družbena prednost samoupravljanja obvladala inflacijo.

Danes se ne moremo zadovoljiti samo z odstranjevanjem ekonomskih vzrokov, niti se znova spustili v dileme, lažne in provokativne po svojem bistvu, tiste, ki vzroke za inflacijo iščejo zdej v osebnih dohodkih, zdej spet v investicijah. Potrebno je, da se brez omahovanja poglobimo v družbeno in idejnopolitično bistvo vzroka inflacije, da proučimo in dojamemo njen vpliv na razredne odnose in družbenopolitično usmeritev, za katero se zavzemamo.

Inflacija je v bistvu eden izmed bistvenih vzrokov ekstenzivnega gospodarjenja, zaostrjanja rasti proizvodnje glede na predvidevanja. Inflacija spodbuja delo v tujini in čedalje bolj otežuje prodajo naših izdelkov na svetovnem tržišču. Ni treba posebej poudarjati škodljivosti inflacije na področju življenjske ravni, saj so posledice zmanjšanja realnih osebnih dohodkov ekonomsko in družbeno veliko globlje od tistih, ki jih vsebujejo razne rutinske analize. Devalvirajo se tudi nekateri dosežki ekonomske politike, zlasti se izgublja ekonomski kriterij gospodarjenja — delo za mnoge postaja manj zanimivo. Potemtakem so bistveni vzroki inflacije v odtujanju presežka dela, v neugodnem družbenem položaju delavcev v razširjeni reprodukciji in nezadostni razvitosti samoupravnih odnosov v celoti.

Jelić:
Davčni sistem povečuje inflacijo

Potem ko je opozoril na druge vzroke povečane inflacije, je predsednik beogradske banke dr. Borivoje Jelić poudaril, da v vsem desetletju od leta 1960 do 1970 nismo imeli dovolj aktivnih sredstev za boj proti inflaciji. »Nismo imeli politike dohodka kot instrumenta za boj proti inflaciji. Prav politika dohodka bi pomagala, da bi protislovje v delitvi dohodka omejili na razumno razsežnost... Ves naš fiskalni sistem je bil, pa tudi danes je, klasičen po nezadostnem delovanju za boj proti inflaciji, oziroma davčni sistem je pravzaprav generator inflacije, saj se naslanja samo na prispevke osebnih dohodkov in prometnih davek. Pomeni, da vsako povečanje cen in osebnih dohodkov ustvari dodatna imaginarna sredstva za proračunsko ali splošno porabo, ki nimajo korenin v realnih materialnih vrednostih.«

Dr. Jelić je nadalje povedal, da v carinskih instrumentih zunanjetrgovinskega sistema ni mehanizma za obrambo pred povečano inflacijo. Če na primer naraščajo cene surovin na svetovnem tržišču, ki jih uvažamo — to se pravzaprav dogaja — obdržimo enako carinsko stopnjo, ki pa povzroča višje cene in povečanje stroškov. V obdobju neopolnih desetih let smo dvakrat poskušali z naglim omejevanjem porabe umiriti gibanje povpraševanja in cen in obakrat smo prišli do tega, da je bila stopnja rasti pod dovoljeno mejo. Tako smo ustvarili še večje probleme,

Fotokarikatura: Stane Jagodič

kot smo jih imeli prej, in smo se morali lotiti pospešitve gospodarstva — zmeraj s sredstvi, ki prinesejo nova inflacijska gibanja. Torej potrebujemo koncept dinamične proizvodnje, ki bo ustvarjala več dohodka, več sredstev za porabo in tako omogočila zadovoljevanje vse večjih potreb...«

Badovinac:
Iluzije in zanesenjaški razvoj

Pomočnik direktorja Narodne banke dr. Toma Badovinac je analiziral tri temeljne stalne vire inflacije (prenaglo prihajanje prebivalstva iz podeželja, ekstenziven industrijski razvoj in anticipativna poraba) in med drugim dejal: »Naš gospodarski razvoj in družbena preobrazba sta temeljila na zanesenjaški težnji za razvojem, kar je tudi ustvarilo iluzijo, da so možnosti hitrejšega razvoja neomejene in da niso objektivno določene z akumulativnimi sposobnostmi gospodarstva. Tu pa je nastalo pojmovanje, da je akumulativna sposobnost gospodarstva bolj finančni kot realni indikator materialnih možnosti. Nominalna akumulacija je torej težila, da bi naraščala po potrebah, medtem ko se realne akumulativne sposobnosti počasneje rase... Druga posledica tega nesorazmerja med realno in nominalno akumulacijo je v neracionalni proizvodni usmeritvi, in potrošniški psihologiji, ki se je razvila na podlagi sistema, v katerem je poraba potekala ločeno od sredstev, ki morajo to porabo pokrivati.

Pomeni, da je bila pri nas emisija kvantitativni dejavnik inflacije, v širjenju inflacije in nestabilnosti pa so bili še pomembnejši kvalitativni dejavniki v gospodarskem življenju in odnosi v njem.

Da bi bil stabilizacijski ali protiinflacijski program, ki mora biti dolgoročen in usmerjen k reševanju nesorazmerij v gospodarstvu, uspešen, je potrebno: prvič, odločno povečati kmetijsko proizvodnjo, saj smo na dnu seznam evropskih — tako zahodnih kot vzhodnih držav — po pridelku pšenice, koruze, krompirja in vzreji prašičev. Drugič, nujno je osredotočiti sile in sredstva za aktiviranje domače surovinke podlage — prednost mora imeti predelovalna industrija, ki je usmerjena na domače surovine. Tretjič, povečati stopnjo nezadostno izkoriščenih zmogljivosti v industriji, četrtič, investicije usmerjati predvsem v gradnjo hidroelektrarn in termoelektrarn na podlagi premoga in ne nafte, in petič, nujno je dosledno spoštovati načela, da osebna in družbena poraba ne sme biti večja od storilnosti, in da se investicijska poraba lahko giblje samo v mejah storilnosti.

Te pozicije mora vsebovati protiinflacijski program, in sicer dolgoročno, saj gre za stagnacijo proizvodnje v inflacijskih okoliščinah...« je dodal Badovinac.

Savin:
Določiti prednosti

Menim, da imamo v letu 1974 zelo ugoden položaj, da začnemo boj proti

inflaciji. Važno je, da ta položaj izkoristimo za pripravo in za izvajanje kompleksnega in celovitega protiinflacijskega programa. Družbeni in politični pogoji so zelo ugodni, da se prek organizacij združenega dela aktivirajo vsi viri, ki jih imajo na razpolago v gospodarstvu in ki pomenijo naše latentne resurse. Uvajanje mehanizma družbenega dogovarjanja in sporazumevanja mora dati tisto, kar doslej nismo imeli v protiinflacijski akciji — politiko dohodka. Pravzaprav smo imeli takšno politiko, ki se je prek obdavčenja prilagajala v delitvi dohodka. Gre za to, da se politika dohodka vgradi tudi v primarni delitvi in da se prek tega neposredno uresničujejo načela delitve po ustvarjeni vrednosti gospodarjenja oziroma rezultatov dela.

Ugoden pogoj v boju proti inflaciji je tudi dejstvo, da je ekonomska politika v prejšnjem letu v glavnem rešila problem tekoče nelikvidnosti. Gospodarske organizacije imajo dovolj sredstev, da neovirano in redno financirajo tekočo reprodukcijo. Znatne devizne rezerve bi morale razširiti prostor za omilitve pritiskov iz tujih komponent gospodarjenja. Vse to ustvarja možnosti, da se v tem letu začno uresničevati ukrepi proti nenadzorovanemu povečevanju cen. Prve rezultate bi lahko imeli v prihodnjem letu. Vsekakor pa je treba storiti, da se končno določijo krogi prednosti, ki morajo biti dovolj ozki, da bi se jih lahko koncentrirano lotili, ne da bi se razbili na številne cilje. O krogih prednosti gospodarske politike bi lahko razpravljali, vendar bomo težko odpravili korenine inflacije, dokler ne bomo rešili problemov kmetijstva, energije in prometa.

Zanimiv predlog

Termalne vode - vir toplotne energije

Pomurski termalni vreli bi lahko greli hiše in tople grede

Po svetu in pri nas se naglo povečuje poraba energije, zato je človek prisiljen iskati nove vire. A ne samo čedalje večja poraba, tudi svetovne cene energije dajo misliti umnemu gospodarjenju, lahko bi rekli takole: kdor bo znal bolj razumno in načrtno izrabiti energijo, bo imel trdnjša tla za gospodarski razvoj in za dvig življenjskega standarda. Energetski viri, kot so nafta, zemeljski plin in premog, so tudi surovine za petrokemično in karbokemično predelavo.

Pomurje, ki na videz ni bogato z lastnimi energetskimi viri, ima na voljo vodno energijo iz reke Mure, ki se da momentalno zelo točno količinsko ugotoviti. Zanimivejši so še neraziskani viri nafte, zemeljskega plina in predvsem termalne vode. Novejša študija, opravljena s sodobno raziskovalno tehniko in prvi praktični prijenji kažejo, da Pomurje s pridobivanjem nafte in zemeljskega plina še ni reklo zadnje besede. Ko smo doslej največkrat po naključju odkrili kak termalni ali termalno mineralni vrelc, se nam je zdel zanimiv samo za turistične namene, nismo pa ukrepali ali

pomislili, kaj lahko pomeni ta voda kot energetski vir. Raziskovalna vrtanja za nafto in zemeljski plin so pokazala, da so v globljih plasteh večjeje dela Pomurja neznanske količine tople vode. Voda, ki vre na površino, ima 50 do 80 stopinj Celzija. Globlje plasti, kjer so temperature večje, se niso raziskane. V večini primerov spremljata to erupcijo termalne vode ogljikov dioksid in zemeljski plin; natančne količine so za zdaj še neznanke, vemo pa, da je v Moravcih vseboval 48 do 83 odstotkov ogljikovodikov-zemeljskega plina. Tak plin ima za gotovo večjo kalorično vrednost kot metan plin. Iz prakse je znano, da raziskovalne vrtnice z manjšimi premeri cevnododov dajejo povprečno za 30 kubničnih metrov termalne vode, kar pomeni v najslabšem primeru na uro štiristo tisoč kalorij uporabne energije za ogrevanje prostorov in enako količino energije za ogrevanje toplih gred. Precej takih vrtin je na najtnejšem polju v Petišovcih. Cena nove vrtnice, in to eksploatacijske, stane za zdaj največ dva milijona dinarjev. Pri cenit kurilnega olja, ki bo v doglednem času 1,3 do 1,5 dinarja za kilogram, in pri

štiri tisoč urah letne porabe bi bila toplotna energija iz ene vrtnice vredna približno štiristo petdeset tisoč dinarjev na leto. Če vemo, da stane izgradnja kotlovnice z vsemi potrebnimi objekti za milijon kalorij približno milijon novih dinarjev, lahko ugotovimo, da samo vrednost toplotne energije v nekaj letih izplača stroške za novo vrtnico. Grobe analize kažejo, da bi s temi viri toplotne energije lahko oskrbovali naselja ob nahajališčih, in to predvsem Mursko Soboto in Lendavo; če bi šel razvoj naprej s sedanjim tempom, te energije ne bi zmanjkalo ne kaj desetletij.

Način izkoriščanja te toplotne energije je odvisen od kakovosti termalne vode; lahko je posreden in neposreden ali pa kombiniran. Zanimivo je tudi to, da lahko pri tej temperaturi vode s posebnim sistemom podtlakovnih turbin proizvajajo električno energijo. Če računamo toplotno energijo, ki jo da ena vrtnica v najslabšem primeru, dobimo 0,4 MW. Na polju s termalno vodo lahko vrtamo na vsakih petsto metrov, se pravi na eni lokaciji najmanj pet vrtin, to pa vrtanje bistveno

poceni. Na polju v okolici Martjanec, Moravec in Majtnec bi lahko pridobili za potrebe ogrevanja približno 360 milijonov kalorij na uro. Ob tej številki, ki nikakor ni utopična, lahko vsak, ki se vsaj malo spozna na energijo, uvidi, kolikšne naravne energetske vire premore Pomurje.

Znano je, da izogrevanje premoga in kurilnega olja hudo onesnažuje zrak in da bo odpravljanje nevarnih ekoloških posledic vzel marsikakšen denar. Pri uporabi toplotne energije iz termalnih vod se vsemu temu izognemo. Po vsem tem sodim, da bi morale pomurske občinske skupščine in gospodarske organizacije posvetiti termalnim vodam več pozornosti. Občinski skupščini Murske Sobotice in Lendave naj bi pripravili posvetovanje, da bi se podrobno pomenili, kaj bi kazalo storiti. Po svetu so si s takim izkoriščanjem toplotne energije že nabrali izkušnje, a najbrž jih ne bo mogoče presaditi na naša tla, zakaj razmere so pri nas drugačne, drugačna je sestava vode in drugačen bi bil sistem porabe.

Stanko Juršič, dipl. inž.

Napaka rodi napako

Nenavadna galerija

Za ljudi, ki so srečni le sredi dogajanja, je to mišja luknja, v katero se ne bodo pustili segnati

Januarja so v Ljubljani na bivšem Kongresnem trgu, ki je sedaj del kompleksa Trga revolucije, odprli podzemsko galerijo »Emonska vrata«, ki naj bi bila nadomestilo za izgubljene urbane in arheološke vrednote na tem kompleksu.

Čeprav razumem sodobne psihologe, ima vsaka stvar lahko dva pomena: prvotnega in drugotnega. Za primer prvotnega pomena vzamem neko določeno skalo na obali Sicilije, ki je pač skala kot jo človeški organizem zaznava in reagira na njene lastnosti: trdnost, oprijemljivost, da se da nanjo splezati iz razburkanega morja in na njej počivati. Drugotni pomen pa bi bil tisti, ki ga hoče iz svojih posebnih razlogov pritrakniti vodnik, ko prepihuje skupino srednje-rastrednih Amerikancev, da se je na tisti skali izkrcal Enej. Nekaj podobnega je s podzemsko galerijo Emonska vrata.

Dve vrsti zaznave (perceptije)

Prvotni pomen temelji na neposredni (literarni, natančni) zaznavi, ki je normalno razvitim človeškim organizmom skupna, torej objektivna.

Pred kratkim smo slišali na radiu to zaznavo imenovati »prirojenost«. To pa ni zadosti jasno, ker je mogoča zamenjava z nativizmom, to je z metafizično prekonceptijo o prirojenih idejah, vdahnjenih od neke nadnaravne sile. V zadnjih desetletjih se je psihologija povzpela iz znanosti o duši, kar je bila po etimološkem pomeni, med normativne znanosti, čeprav se to ne pozna v prenekatih učbenikih, ki se v Jugoslaviji na debelo in brez komentarja tiskajo. To je predmet posebne razprave.

Poizkusi z živalskimi dojenčki, tudi s človeškimi, z živalmi, ki so bile vzrejene v temi, in opazovanje od rojstva slepih ljudi, ki so po operaciji spregledali, so dali sodobnim psihologom dokaze, da so organizmi morali razviti sposobnost razlikovati prvotne

prostorske in predmetne pomene, da so preživel vse nevarnosti tisočintisoletnega razvoja.

Raziskava organske sposobnosti zaznave je temelj za raziskavo veliko bolj obsežnega področja zaznave, na katero vplivajo učenje, izkušnje, asociacije in nagnjenja posameznika ali družbene skupine. Ta sicer običajna zaznava je bolj subjektivna. Kakor po eni strani omogoča primerjave, poveza vtisov, vednosti in znanja, ter sploh razne operacije in je torej ustvarjalna, v posebnih razmerah lahko pripelje do nespornim in celo do psihoze, odtujene od stvarnosti. Najmanj kar se lahko zgodi, so nepredne razprave, skrajni primer pa je lov na čaravnice. Zato je dobro razlikovati med natančno in bežno, objektivno in subjektivno zaznavo.

Nov ali kritični položaj

Človek se lahko vadi v natančni, predhodni in utvar razbremenjeni zaznavi. To vedo alpinisti prav tako dobro kot biologi, fiziki, arheologi in drugi poklicni ljudje, ki se od časa do časa znajdejo v novem in kritičnem položaju. Lahko rečemo, da gre do v to smer tudi nekateri umetnostni zgodovinarji sedaj najbolj dejavnega rodu (Sumi, Komelj, Ceve, Zadnikar), v zadovoljstvo arhitektov, uporabnikov dognanj umetnostne zgodovine lahko pa samo upamo, da bodo to prej ali slej razumeli tudi drugi.

V novem in kritičnem položaju se znajde človek, ko gre prvič v galerijo »Emonska vrata«.

Previdno se spusti po ozkih, strmih in gladkih betonskih stopnicah v globino. To kar vidi, je košček rimskega zidu, pravzaprav nepopolnoma uspel ponaredek, v najcenejši izvedbi kot jo poznamo od Rimskega zidu na Mirju. Ta sestoji iz obloge z nepravilnim lomljenjem in polnila iz rimskega betona (opus incertum). Od rimskih vrat je malo sledi in samo arheologi so jih s svojimi preizkušnimi metodami lahko ugotovili. Prav gotovo manjka prvotni pomen vrat — vstopljivost.

Ta košček zidu je prekrit s stavbnim plaščem, očitno namerno v surov, železobetonski izvedbi, da ne bi prišlo do pomote in tekmovalnosti s spomenikom. Stokovnjak bo tudi hitro ugotovil, da gre za mostno konstrukcijo, ki mora nositi najtežji promet. Tukaj pa se že pojavijo primerjave in povezave. Taka konstrukcija je draga in za ta denar bi se dalo postaviti že kar lep razstavišni paviljon nad zemljo, kot je to normalno, in v normalni izvedbi.

Abnormalnost

Prav ta že bolezenska abnormalnost, ki postaja za Ljubljano (in samo za Ljubljano) že kar normalna, je tisto, kar človeku da misliti, tako ali drugače. Za razočarane in odrinjene idealiste je to lahko umik (vsaj začasen) iz grde in predvsem krute sedanjosti v podzemlje, v davno preteklost in v družbo sotrpinov (eskapizem). Človeško je razumeti, da to nadomestilo (kompenzacija) ni brez pomena za psihološko ravnotežje občutljivega človeka, posebno če ga je življenje v mestu odtujilo od iskanja zavetja v naravi. Za bolj življenjske ljudi, ki so srečni le sredi dogajanja, pa je to mišja luknja, v katero se ne bodo pustili segnati.

Razstava o pranaseljevanju

Za otvoritev podzemne galerije »Emonska vrata« je mestni muzej Ljubljana priredil razstavo »Začetki Ljubljane do utrjene antične naselbine«. To je izredno uspešni povzetek tega, kar smo do sedaj po drobcih zvedeli o pranaseljevanju na območju »ljubljskih vrat«, vsaj tako bi lahko sodil človek, ki se trudi, da bi obvladal obseg svoje stroke, in se zato iz spoštovanja ne spušta na prav tako obsežno področje drugih strok, pač pa bi včasih rad njihova dognanja uporabljal. Dognanja o oblikovanju prostora naših daljnih prednikov, ki so morali v trdem boju za obstanek razviti to odlično posebnost človekovega

obnašanja, če so bili naši predniki, so nam lahko v veliko vzpodbudo.

Človek bi lahko rekel, da je to edina razstava, ki daje ohraniti skoraj amorfnega koščka Emonskega smisla, čeprav se ne da primerjati z veliko cenejšimi in bolj življenjskimi ohranitvami kot so Rimski zid na Mirju, Jakopičev vrt in predvidena ureditev najdbe šest-barvnega mozaike ob šoli Majde Vrhovnikove.

Prav gotovo pa si je težko zamisliti kakršnokoli zvezo te abnormalne, zatohe, mračne in vlažne galerije v obliki grobnice, s predvidenimi razstavami Arhitekturnega muzeja, čeprav je človek pripravljen razumeti začetek (najbrž kratkotrajno) navdušenje delavcev v službi kulture, ki so že navajeni pobirati ostanke z mize tistih, ki od kulture posredno ali neposredno prav dobro živijo.

Fetišizem

Taka od daleč mistični strukturi Kaabe podobna struktura pa lahko vodi k nekemu meščanskemu fetišizmu in do nekega a priori pojma »Emonska vrata«, ki ne dopušča ugovarjanja, pač pa omogoča razne spekulacije. To poznamo. Tragično usodna je bila uporaba čisto geografskega in zgodovinskega pojma »ljubljskih vrat«, ki pri današnji tehniki, za oparavilo nasilnega posega v samo se živo srce stare Ljubljane. To je bilo birokratsko dejanje, ki je ustavilo normalen razvoj mesta in normalno nadaljevanje selitve središča proti severu na raščen teren.

Ob otvoritvi podzemne galerije »Emonska vrata« smo slišali panegrike (hvalnice), posvečene Zavodu za izgradnjo Trga revolucije (izvzeti je treba jedrnat in stvarne besede arheologinje Plesničarjeve). Podzemna galerija »Emonska vrata« naj bi torej potolažila arheologe in umetnostne zgodovinarje zaradi izgube urbanosti in arheoloških vrednot na tem kompleksu.

Kdor si je z religijo sam pri sebi na jasnem, objektivno lahko presodi zgodovinski pomen, ki so ga imeli samostani kot organizacijska sila v zme-

di stoletij preseljevanja narodov za razvoj evropske civilizacije, tudi na Slovenskem. Poleg sol, knjižnic, pisovalnic, lekarn, raziskovalnih laboratorijev, umetniških in obrtniških delavnic, bolnišnic ter vzornih kmetij, nas trenutno zanima samostansko dvorišče, nekdanje imenovano peristil ali rajski vrt. Zahodni Evropejci težko razumemo, da je bil v dobi antike peristil glavni bivalni prostor tako v skromni hiši kot v palači — mestu, ki so ji stari samostani tako podobni. To je prostor, ki si ga topološko lahko zamislimo kot notranje polje, z bariero, ločeno od zunanje neskončne površine. Tukaj se ljudje počutijo varne pred pritiskom krutega zunanjega sveta, postanejo boljše volje in prijaznejši drug do drugega, pripravljeni za pogovor. Tukaj je oblikovna koncentracija: pokrito stebrišče, ki obdaja rajski vrt, izbrano zelenje in cvetje, vodnjak, kipi, ute, klopi.

Vpliv peristila sledimo še dolgo. Še danes ima vsaka stara hiša na Starem trgu in na Mestnem trgu v Ljubljani in v gotških jedrih večine naših mest tak peristil v malem. To se je pozabilo in težko si je predstavljati v današnjih zapuščenih in umazanih dvoriščih.

Nadaljevanje stare tradicije

V dobi francoske revolucije in še restavracije je moral biti pojem rajskega vrta še živ. Zemljišče bivšega kapucinskega samostana, ki ga je bil zaradi beračenja ukinil prosvetilec cesar Jožef II., medtem ko je samostane koristnih redov še pustil, so pokupili ljubljanski meščani in ga podarili občini pod pogojem, da uredi sprehajališče. Leta 1822 je nastal Kongresni trg z Zvezdo, pozneje so dodali Kazino in Zelezni paviljon. Prvotni namen samostanskega vrta se je razširil in dobil bolj demokratičen urbani pomen. Ko je bil Nunski vrt, z železnim, sedaj odstranjenim paviljonom, spremenjen v otroško igrišče, je bilo to skladno z zdravo tradicijo.

Sedaj je vse pokončano.

Človek bi bil kot človek pripravljen sprejeti opravičilo, da se na napakah

učimo, če bi bilo to res. Razvrednotenje za Ljubljano tako pomembnega kompleksa, ki je nastal iz nekdanjih samostanov, kapucinskega in uršulinskega, je bilo že večkrat prizadeto in kritično opisano od različnih avtorjev (glej tudi moja zapisa: Figura in prostor, Sobotna priloga Dela, 18. 1. 1969 in Kako zelena je bila nekoč, Sobotna priloga Dela, 7. 2. 1970). Na žalost je vse zaman. Kakor bi mu rezali ude pri živem telesu in pri polni zavesti, občuti človek bolečino, ko gleda, kako žagajo debele spodnje veje platan, ki so tako prijazno molele čez rob trga. To se dogaja v nepočetni bližini ravnarke odprte podzemne galerije »Emonska vrata«, ki naj bi bila nadomestilo za razvrednotenje najbolj živega in najlepšega, kar je nekoč Ljubljana imela v svojem središču. To je podzemski galeriji »Emonska vrata« pritraknjen pomen, kakor pri Enejevi skali na Siciliji.

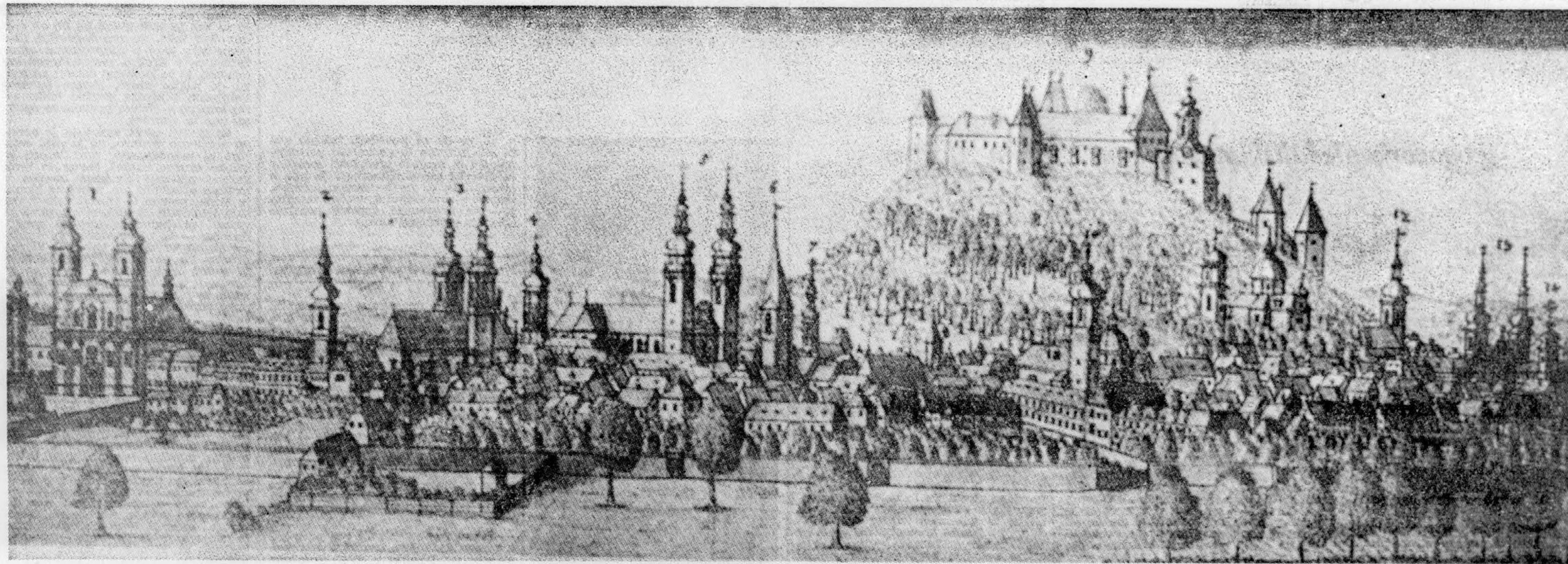
Napaka rodi napako

Ni dvoma v dobranarnost vodstva Zavoda za izgradnjo Trga revolucije in tudi komu drugemu ne bi rad delal krivice. Lahko samo ugotovimo, da se stara napaka slabo popravlja z novo napako, to zaporedje se lahko vleče naprej. Vprašati se je treba, kje je prvi vzrok.

Na razstavi beremo v delnem prevodu panegrik, ki ga je prilizovalski Latinus Pacatus Drepanus ob začetni zmagi nad »uzurpatorjem« (leta 389 po n. št.) pohitel nasloviti na cesarja Teodozija, še preden je ta dosegel končno zmago. Kaj mu je lahko položil na oltar: samopašnost svobodnega plemstva, pohlepnost uradništva ter napuh duhovščine in pa »prijetno nasilje«, ki mu ga je prizadejala prerivačica se drhal (plebs). Po nogah mu je hodila ta nezavedna žrtev razpadajočega rimskega kapitalizma, ki se je držal samo še s pomočjo plačane vojske, cerkve in predvsem birokracije, mali birokrat pa je pel hvalo velikemu.

Naj mi kdo ne zameri, če mečem panegirike vse v en koš.

Marjan Šorli

Ljubljana v dobi baroka — mesto vrtov

neznana znanka televizija

4

Televizija - kino - gledališče

Televizija je v nekaj letih postala množično komunikacijsko sredstvo in nevarna konkurenca kinu, ki je bil zadnja desetletja v svetu najbolj razširjena oblika zabave. Kakšne so podobnosti, kakšne razlike?

Oglejmo si tehnično plat: V kinu si fotografije sledijo s hitrostjo štiriindvajset slik v sekundi ter ustvarjajo vtis gibanja. Na TV ekranu se slike razstavljajo v potujoče svetlobne točke, ki jih šele možgani sestavljajo v končni vtis. Torej v kinu fotografija, na televiziji točka.

Tudi v načinu sprejemanja so razlike zelo jasne: V kinu ljudje sprejemajo sporočilo zunaj doma, sredi anonimne množice, v temi in tišini. Ponašajo se o predstavi že deloma obveščeni in imajo o njenem mnenju, kar lahko poveča ali zmanjša učinek vide-nega. Televizijske oddaje pa dospejo v

dnevne sobe, kuhinje in jedilnice; ljudje jih sprejemajo v družinskem krogu in svetlobi, v domačih oblačilih, med razgovori in različnimi opravki, le redko zabrani zaradi kakšne določene oddaje ali nanjo pripravljeni.

V kinu filmi z velikega, oddaljenega platna pripovedujejo gledalcu, izgubljemu in izničnemu v temi, izmišljene zgodbe, neresnične, pa čeprav so zgodovinske ali aktualne. Gledalec vedno ve, da prisotvuje vnaprej pripravljeneemu spektaklu, ki v časovni dolžini dveh ur lahko pripoveduje zgodbo, ki se odvija dve leti ali pa dvesto let. In celo če zgodba, ki jo pripoveduje film, traja točno tako dolgo kot sam film, čas nikoli ni isti kot ga živi gledalec takrat, ko gleda, ker je bila akcija filma posneta prej, kot jo je gledalec videl. Filmska zgodba gledalcev ne vključuje, temveč teče mimo njih in jih nadvladuje.

Televizijska sporočila prihajajo k nam v treh različnih kategorijah:

1. Prenajanje stvarnosti, in sicer posredne, vnaprejšnje posnete; ali pa neposredne, direktne, torej dogodek pride k meni v istem trenutku, ko se dogaja, torej je trajanje oddaje točno enako času trajanja prenašanega dogodka. Dogajanje, snemanje in gledanje so sočasni.

2. Predstavljanje ljudi, pevcev, umetnikov, pisateljev... ki se obračajo na TV gledalca ter zanj pojejo, plešejo, raziskujejo, pripovedujejo itd., ne da bi bili vključeni v kako določeno zgodbo.

3. Prikazovanje izmišljenih zgodb, pogosto s filmskimi ali gledališkimi sredstvi, lahko tudi eksperimentalnih zvrsti, vendar vse obrnjeno in zaključeno. Take zgodbe so podobne filmskim, vendar so bolj zgostene, stilizirane in izčiščene, krajše ter po navadi nastopajo v seriji.

Gledališča polpreteklega obdobja ne bi mogli primerjati niti s kinom, niti

s televizijo. Meščansko gledališče je bilo namenjeno eliti, ki je posedovala premoženje in izobrazbo. Vsebinsko je obravnavalo teme, ki so bile delavske-mu razredu neznane in nerazumljive, ekonomska pregrada pa je bila visoka-cena vstopnic. Treba pa je priznati televiziji, da je z uprizoritvijo nekaterih kakovostnih del klasičističnega in romantičnega obdobja tudi to plast kulture odprla širokemu občinstvu ter ji tako povrnila vrednost. Znano je, da je Racinevega BRITANIKA videlo preko televizije v enem večeru več gledalcev kot pa na 1070 predstavah, kolikor jih je dala Comedie Française od krstne uprizoritve leta 1680 dalje.

Današnje gledališče ima nekatere stične točke s televizijo: želi se obračati na široko publiko, išče stika z delavci in s srednjimi sloji, obravnava aktualna vprašanja ter opušča pripovedovanje zaključene premočrtne zgodbe v dobro neposredni, živi povezavi med gledalci in občinstvom. Pregrada med

odrom in dvorano pada, igralec se iz posvečenega fantoma spreminja v vsakdnjega človeka.

Medtem ko je najpomembnejša lastnost gledališča fizična prisotnost igralca z vsemi spodbudami in odzivi ter povezava med občinstvom in igralci v skupnem doživetju pa je televizija bolj kot gledališče ali film zmogla prenašati intelektualne vrednosti igralske igre, notranja dogajanja v njem, njegov proces razmišljanja.

Televizija ni filmano gledališče, niti ni domači kino. Torej niti kino niti gledališče z njo nista obsojena na propad. Pač pa bosta morala oba polskati svoja lastna posebna izrazna sredstva ter se znebiti povprečnosti, slabih sporedov »za podočelje«, pomisliti na zmanjšanje proizvodnih stroškov, ter iskati nove razvojne možnosti.

Mojca Vogelink

Padec treh monarhov

Britanska TV snema zgodovinsko nadaljevanko, ki naj bi milijone občinstva trinajst tednov zapovrstjo prikovala pred male zaslone

Od našega londonskega dopisnika

Slovensko televizijsko občinstvo, ki zahteva od televizijske zabave kaj več, kot dajejo Amerikanci v svojih nadaljevalnicah, je v zadnjih letih začelo prisegati na televizijske nadaljevalke, narejene v angleških televizijskih studijih. V teh studijih pripravljajo za milijone televizijskih gledalcev nova in nova presenečenja.

Pred dnevi so začeli na drugem kanalu britanske televizije prikazovati serijo s šestindvajsetimi nadaljevanji o angleški rodbini Palliserjev. Gre za vrsto ljubezensko-političnih zgodb iz devetnajstega stoletja po delih pisatelja Trollope. Nova nadaljevanka spominja po režiserskih prijemih na televizijsko nadaljevanko o Forsytech. Hkrati pa britanska televizija že snema novo serijo s trinajstimi nadaljevanji o propadu treh evropskih dinastij oziroma monarhov: nemškega cesarja Wilhelma II., Habsburžana Franca Jožefa in ruskega carja Nikolaja II.

Samomor prestolonaslednika

Seriji so dali naslov Padec orlov. Predvidevajo, da jo bodo začeli predvajati marca letos. Nadaljevanka se začne z zgodbo Začetek konca (obdob-

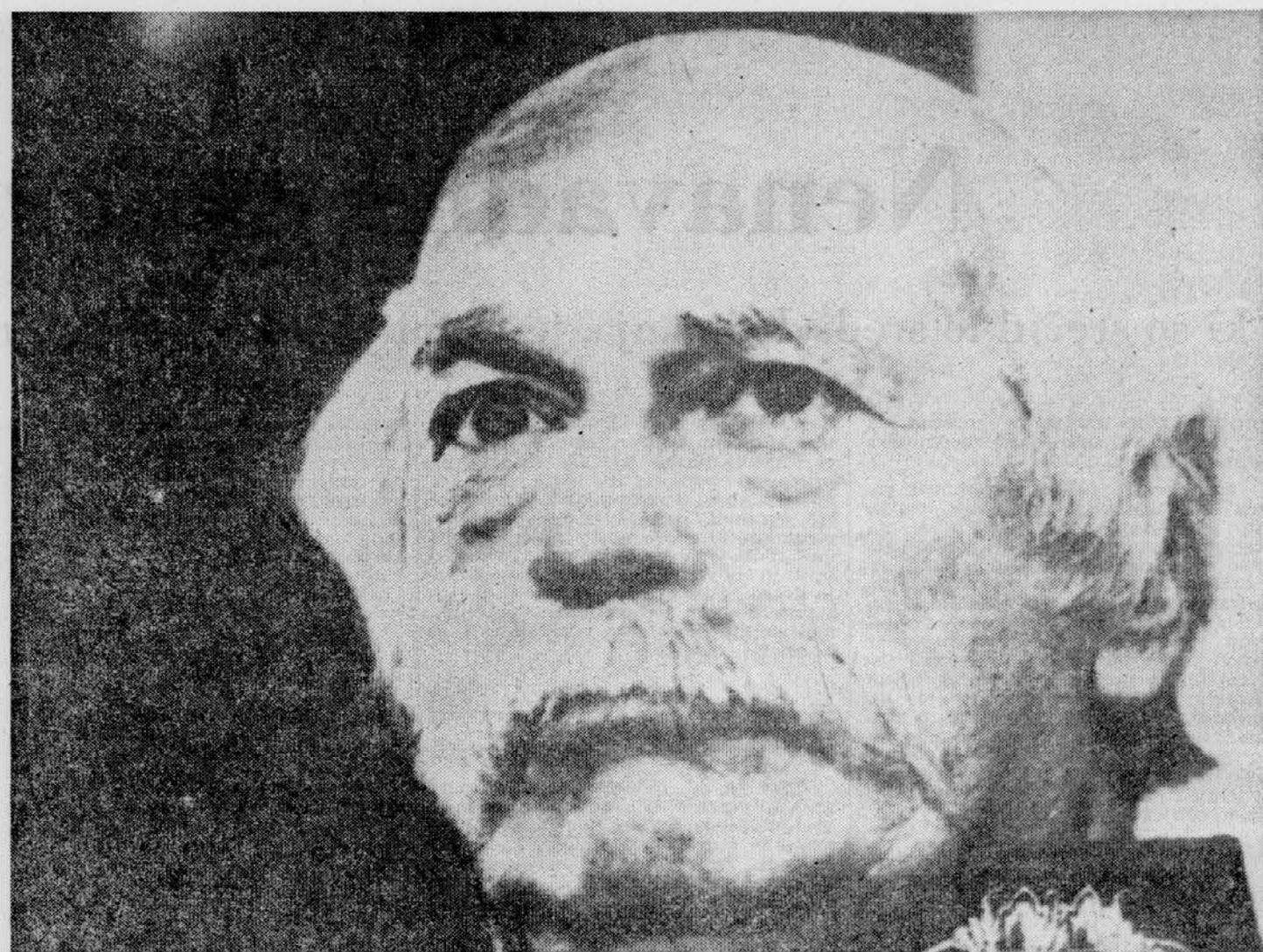
je 1853 — 1858) in govori o mladem cesarju Francu Jožefu, njegovi ljubezni do Elizabete (njegove poznejše žene) in cesarjevi materi Sofiji. Cesar- ska poroka polagoma zbrši mladostno romanco in cesar se čedalje bolj posveča državnimskimi opravili.

V zgodbi ne manjka pompa in zabavnega življenja tedanjega cesarskega Dunaja. Druga zgodba Angleška princesa je iz obdobja 1858—1866. Leta 1858 se prestolonaslednik Friderik Viljem pruski poroči s sedemnajstletno Vicky, najstarejšo hčerjo angleške kraljice Viktorije. Zakoncema se rodi Willy, poznejši cesar Wilhelm II. Tedanji Nemčiji vladata Wilhelm I., predvsem pa »železni kancler« Bismarck. Zgodba pripoveduje o mladem paru Frideriku in Vicky, ki živita odmaknjeno življenje, o njunem sinu Willyju, ki ga vzgajajo v duhu pruskih jun-kerjev, na koncu pa se dotakne francosko-pruske vojne in obleganja Pariza.

Tretja zgodba, Pošteni mešetar, iz obdobja 1887—1890, govori o železnem kanclerju Bismarcku pa o arogantnem in nestabilnem Willyju, ki v tem času postane Kaiser Wilhelm II. in prisili Bismarcka, da odstopi.

V četrti zgodbi Rekviem za prestolonaslednika vidimo Franca Jožefa in njegov dunajski dvor. Zgodba je postavljena v leviški dvorec Mayerling, kjer tridesetletni prestolonaslednik napravi samomor. Z njim grodo v grob zadnji upi po ustavnem liberalizmu.

Peta zgodba Zadnji car je »ruska« zgodba o carjeviču Nikolaju, mladem brezskrbnem, čigar misli se vrte le okoli puške in pa okrog njegove pri- ležnice. Nastopi tudi Nikolajev oče,

Curd Jürgens tolmači v nadaljevalki Padec orlov železnega kanclerja Bismarcka

car Aleksander III., prisposoda abso- lutnega in primitivnega monarha. Po smrti ga nasledi car Nikolaj II., ki popelje nespremenjeno, zaostalo in zatirano Rusijo v novo, dvajseto stoletje.

Lenin v Londonu

Šesta zgodba pripoveduje o zamet-kih socialdemokratizma v Evropi, predvsem v Rusiji, in o delovanju mla- dih ruskih marksistov v Londonu. V ospredju je Lenin, ki se v Londonu sreča s Trockim. Skupaj začeta sno- vati ilegalno revolucionarno organi- zacijo v Rusiji, kjer vlada nastile carja Nikolaja oziroma njegovega notra- njega ministra.

Sedma zgodba Moj dragi Nicky govori o dveh mogočnih bratrancih in potencialnih nasprotnikih: o nem- škem cesarju Wilhelmu II. in ruskem carju Nikolaju (Nickyju). Zgodba pri- kaže japonsko-rusko vojno in katastro- falne posledice za Rusijo, nemiri, zati-

ranje in streljanje na petrograjske de- lavce.

Tudi osma zgodba Imenovanje se dogaja v Rusiji. Zvrste se prizori, ki kažejo reakcijo ruskega dvora na do- končni poraz na Daljnem vzhodu, umor nadvojvode Sergeja, knežiči ne- mir, upore mornarjev ter petrograj- ske in moskovske revolucionarne sov- jete. Car Nikolaj je prisiljen imenovati nov parlament — durno.

Deveta zgodba: bosanska kriza

Deveta zgodba Generalka pripove- duje o bosanski krizi (1907—1908) in o vlogi tedanje diplomacije s poudar- kom na delovanju ruskega zunanjega ministra Izvolskega. Avstroogrška z zasledbo Bosne prekrši tajno pogodbo z Rusijo. Napetost narašča, Rusija se začne oboroževati in utrjevati svoje meje. Bojne linije prve svetovne voj- ne so tako rekoč začrtane.

Deseta zgodba Cesarjevo indijan- sko poletje prikazuje življenje na du-

najskem dvoru tik pred izbruhom voj- ne in štirinosemdesetletnega cesarja Franca Jožefa.

Enajsta zgodba Povejte kralju se odvija leta 1916 na vzhodni fronti. Car Nikolaj poskuša rešiti, kar se rešiti da, vendar mu ne uspe. Zahteve po refor- mah in njegovi abdikaciji naraščajo.

Predzadnja zgodba Tajna vojna, iz obdobja 1916—1917, slika položaj na vzhodni in zahodni fronti, poudarek ji daje tajni prehod prek Nemčije v Petrograd.

Zadnja zgodba Konec igre pa pri- kazuje propad treh dinastij. Osrednja osebnost te pripovedi, Wilhelm II., po- begne v Holandijo. Istega dne stopi s prestola zadnji avstroogrski cesar Karel, carja in carice pa ubijejo v Jekaterinburgu.

Toliko iz producentove in scenari- stove beležnice. Kako se bo Angležem posrečila ta skoraj dvajset ur traja- joča nadaljevanka, bomo seveda šele videli na televizijskih zaslonih.

Mitja Meršol

Kupite si zadovoljstvo in srečo

Reklama je pač po izvoru in vlogi namenjena vsem, zato imamo tudi kot nestrokovnjaki za propagandne prij- me pravico do kritičnih misli in mo- rebiti celo zamisliti. Ekonomska propa- ganda ni le oblika, ni le tehnanje de- signa in kiča — marveč tudi vsebina, simbol in mitologija, sredstvo za vsi- ljevanje takih ali drugačnih pogledov na svet, sredstvo pritiska, razvredno- tenja in ostudnega laskanja, sugestij in tisočkrat ponavljanih laži.

Ob reklamah za »šampiona Evrope« se lahko prizanesljivo nasmehnemo in si mislimo svoje o najdražjem avto- mobilu v Evropi. Cisto nekaj drugega, čeprav sumljivo blizu, so filmske re- klame za smučarsko konfekcijo. V li- kovnem in filmskem pogledu imamo opraviti s sila vsčnim ter čudovito posnetim in režiranim delcem, iz red- no ubranimi barvami in menjavanjem drznih filmskih domislic. V filmu se sicer ne dogaja prav nič — srečna in lepa, bogata oblečena mladina drino smuča po bleščilih se belih poljanah. Ista mladina se šaljivo slika v pisar- nem modnem perilu, pritrjen, šepeta- joč glas pa nas prepričevalno vabi v ta svet, kamor lahko pridemo za ce- no slabega pol milijončaka, kolikor sta- ne smučarska oprema druge vrste.

Najbolj groba misel, ki pa je le zunanja prevleka, je vabilo k nakupu take in take smučarske opreme, v ka- teri bomo lepi in elegantni. Drugi, ne- koliko bolj zvitorepni namen je po- vezovanje smučarskega znanja in ak- robacij z nakupom določene znamke opreme. Lahkotno gibanje, šaljivi in vratolomni padci, ki se končajo s fil- mskimi nasmehi, nas popeljujejo v svet, ki ni naš in tudi nikoli ne bo — ven- dar spet tako, da nas šepetajoč glas prepričuje prav o naspornem: drino vstopnica v družbo srečne, brezdolne mladine, ki se lahko zabava na sne- gu, je nakup drage, modne opreme. Vstopnico v visoko družbo lahko to- rej kupimo — lahko postanemo spre-tni, lepi in uspešni.

Se globlji nauk, sugestija je spret- no servirano dejstvo, da je med esteti- ko in mondenostjo, med lepoto in visoko družbo enačja. Denar in brez- skrbno uživanje življenja (seveda v modnih oblačilih) sta pogoj za lepoto in širok nasme in iskrive šale v alps- kih letovističih. Brezskrbne bogataše je vedno lep, čedne so njegove spremljevalke — tu ni prostora za trebuša- ste dedce in debele babice. Visoka družba jih ne pozna, visoka družba je vedno lepa, prirska in igra in kar naj bi bilo najpomembnejše — lahko se ji na videz pridružimo, če ku- pimo seveda tak in tak modni izdelek silovite firme. V dobi nadomestkov si lahko potemtakem za majhen denar kupimo nadomestek za visoko družbo in srečno mladino.

Mladina, ki v takem filmu nastopa, se je z denarjem rodila. Naša urad- niško-kulturniška pamet nam pravi, da je za standard, kakršnega nam po- nuja reklama, potrebnih vsaj dobrih deset let trdega dela na hudičovo dobro plačanem delovnem mestu. To pa tudi pomeni, da znana tovarna pre- pričuje mladino (samo koliko je ta- kef), naj izkome svoje očete in mami- ce, hkrati pa navdaja revnejše z manj vrednostnimi občutki — seveda pa jih lahko zatro z zategovanjem pasu in z nakupom sončno rumene ali rdeče- modre opreme. Svet bleščeče beline in sinjega neba je odprti uspešnim ljudem, ki račune v hotelu najbrž podpisujejo, ne da bi jih pogledali.

Reklama propagira torej življenje, ki ne more biti naše. Vsiljuje nam povsem nemogoče miselnost in idejne kalupe, med katerimi je misel o vrhun- ski sreči brezskrbne potratnosti še najmlajša. Hkrati ustvarjajo ti propa- gandni prijem lažno sliko o razme- rah in miselnosti — saj zasledimo v ponujanju izdelkov neverjetno dvojn- ost: po eni strani gre za prebrisan prikaz visokih družb, po drugi za za- prepričevanje, da je vse to prav za prav srečno povprečje, ki ga je prav lahko doseči; saj živimo v porabniški družbi, kjer se le neuspešni in zakom- pleksani tepci ne morejo in ne znajo dokopati do tistega, kar nam ekonom- ska propaganda ponuja. Kupite si za- dovoljstvo!

Imenitno snemanje in spretna re- žija razgibanih prizorčkov, polnih svet- lih barv in sonca v laseh, sta zastav- ljena tako, da se skušamo nehoti ena- čiti z nastopajočimi zastopniki sreč- nega in brezskrbnega sveta. Ko čar neposrednega enačenja zamre, nam ostane manjvrednostni občutek inpo- zvestna želja po resničnem istove- nju. In to nam spet omogoča nakup, lahko tudi na obroke. Namesto čim popolnejše, celovite socialistične ose- bnosti postopoma vzgajamo zakomplek- sanega porabnika.

Rojana Jager

Ivan Sedej

Pogovor z gledališkim človekom Vjekom Afrićem

Sen o novem gledališču

Posamezniki hočejo kolo časa obrniti, so zunaj časa, še natančneje — v škodo svojega časa

Od naše beogradske dopisnice

Kakšno je in kakšno bi moralo biti gledališko in filmsko ustvarjanje, smo vprašali lanskega Avnojevega nagrajen- ca, igralca, režiserja, slikarja, pisca in pedagoga Vjeka Afrića. O tem smo ga vprašali zato, ker je vse svoje življe- nje posvetil umetnosti, še posebej gledališkemu deskam. Celih dvanajst let je igral po jugoslovanskih gledaliških od- rih in veljal za enega najboljših inter- pretov Shakespeara ter dramskih li- kov Dostojevskega in Tolstoja.

Med NOB je bil borec in član gle- dališča narodne osvoboditve Jugoslavi- je. Vjeko Afrić je režiral naš prvi po- vojni film, znano »Slavico«, z režijo, gledališčem in filmom pa se je ukvar- jal vse do zdaj. Ena izmed oblik tega ukvarjanja, ki ji je posvetil vsa ta le- ta, je bilo tudi pedagoško delo. Naj- prej je bil direktor visoke filmske šo- le (zdaj fakulteta filmskih ved), potem pa dekan in profesor akademije za gle- dališče, film, radio in televizijo v Beo- gradu ter rektor vseh beogradske aka- demij.

Umetnost in revolucija

Gledališču je Afrić žrtvoval vse svoje druge ljubezni (slikarstvo, teh-

niko, umetnostno zgodovino). Ohranil je le eno — svoj sen o novem gle- dališču, ki naj bi pokopalo meščanski teater: sen o novi umetnosti, ki naj bi našla pravo besedo, da bi izrazila nas in naš danes.

S takimi sanjami je tudi prišel v partizane s skupino zagrebških igral- cev. Iz njih so v osvobodjenem Bihaću po sklepu prvega zasedanja Avnoj ustanovili pri vrhovnem štabu NOV in POJ gledališče narodne osvoboditve Jugoslavije. Tako se je rodila prva kul- turna ustanova v novi Jugoslaviji; nje- na edina želja je bila da bi »hotenja in cilje revolucije, vse tisto novo, kar se je kot morala, etika, pogledi na svet, družbo in življenje oblikovalo skupaj z njo, izrazila z gledališkim jezikom. Me- nili smo, da izhodišča umetnosti, nje- no bistvo ne morejo biti ločeni od raz- voja družbenih odnosov. Zato smo ho- telli novo literaturo in gledališče, dru- gačno od meščanskega, gledališče, ki bi ujelo korak z novimi odnosi.«

Taka literatura pa se je šele obli- kovala, hkrati s krvavimi in svetlimi dogodki vojnih let in preobrazb. Mo- rali smo segati v klasični repertoar, pripoveduje Afrić, ko se spominja le- ta 1943 in uspešne predstave »Revizor- jac« v Jajcu. »Vendar pa je bilo to spontano gledališče, ki je samo od se- be našlo besedo za svoj izraz, in to so bili zlati gledališki časi!, ko ni bi- lo brigade in ne kraja na osvoboje- nem ozemlju, ki ne bi imel svoje kul- turne skupine.«

»V neki vasi na osvobojenem ozem- lju sem gledal predstavo, v kateri so nastopali ljudje, ki še nikoli dotlej ni-

so videli gledališča in ne slišali za be- sedo teater ali igralce. Domnili so se, ne da bi bili imeli kakršnokoli bese- dilo, kot igralci komedije del arte, in tako začeli gledališče. Pravzaprav je bil to običajen pogovor, poln proble- mov iz njihovega življenja, v katero so bila vpletena vprašanja in dileme, ki jih je prinesel novi čas. Odgovor nanje so poiskali v revoluciji, v sistem novem, o čemer so slišali in se nauči- li. Z drugimi besedami, igrali in živeli so v svoji igri. Takšnega gledališča nisem videl nikoli poprej in nikoli po- zneje. Bilo je presunljivo neposredno.«

Afrić se je, kakor da bi na glas raz- mišljal in spet kdove kolikokrat je listal po knjigi starih iskanj, vprašal — »morda je to prava pot k iskanju no- vega gledališča, ki naj bi se otreslo vsega, kar je lažno, izumetničeno in artificialno, gledališča, ki bi se skla- dalo z novimi pojmovanji nove družbe (njeno moralo, etiko in mišljenjem). Z eno besedo, pot do gledališča, ki bo življenjsko, v katerem bo čutili utrip pravega življenja.«

Borci NOB kot kavbojski revolveraši

Kakšen je današnji gledališki in filmski trenutek, ali nam je na tem področju ustvarjalnosti uspelo doseči novo, ustvariti nov gledališki in film- ski izraz?

»Naše gledališko življenje je z eno besedo hudo pisano. Preveč so nas

Vjeko Afrić

prevzele meščanske ideje in ustvarjali smo nekake antiteatre, antifilme, anti- drame, antiemocije, antimisli... kot da človek ne bi živel življenja, temveč doživljal nekakšno protizivljenje.

Najbolj me je pri tem našem ust- varjanju motilo, to da je zavalado v njem nekakšno opicje posnemanje, ko- piranje vsega, kar so ustvarjali na Za- hodu. Ustvarjalci so se, zavedajoč se ali pa nezavedajoč, da so pri tem tu- di politične implikacije, hkrati najglas- nejše zavzemali za to, naj se politika ne vmešava v umetnost. Tak ponesre- čen primer je bilo krpucanje vesternov na temo našega partizanskega boja. Tako so v nekaterih filmih o NOB pri- kazani borci kot vesternski revolvera- ši, vse skupaj pa je bilo pomešano z neokusnim seksom.«

Umetnost mora biti predvsem res- nična, pravi Afrić in pripoveduje o svojem prvem filmu, legendarni »Slavici«. V tem filmu ni iskal novih po- ti, temveč se je želel približati resnici in življenju. Hotel je prikazati člove- ka (Martina), ki je rasel v revoluciji, spreminjal sebe in svoje nazore. »Slavica« je sestavljena iz treh resničnih zgodb.

Na prostranem ograjenem dvorišču velikega in modernega, čeprav v staršem mavrskem slogu, leta 1971 doždanega turističnega kompleksa ob morju v Tipazi, okrog 80 km zahodno od Alžira, so imeli za goste teniško igrišče pokrito z umetno travnato maso, na improvizirani peščeni pušavi za hotelom pa so čakale jezdece tri grbaste kamele. »Nekoč med osvojitveno vojno so naši gverilci prihajali s Sinuje, hriba tukaj nad nami, in delali atentate na gospodo, ki se je ob morju zabavala, medtem ko smo se mi borili.« nam je pripovedoval med obiskom delegacije ZKJ pri krajevni FNO v Tipazi Ezzanoui Hadž Abdel Kadar, ki se je nedavno vrnil z romanja v sveto muslimansko Meko.

»Islamska vera sicer po ustavi ni obvezna, so tudi nekateri, ki verskih obredov ne opravljajo, toda mislim, da je vera avtomatično povezana s paritjo,« je stvar razložil politično angažirani romar iz Meko. Ko smo v luksuznem hotelu z romantičnimi spalnicami, prostorno jedilnico, bazenom in senčnatimi kolonadami, z bazenom v atriju in belimi ploščami zunanje arhitekture, ki so žarele v soncu, izvedeli, da traja sezona, razen dveh mesecev, skozi vse leto, so nam tudi povedali, da so cene za inozemske goste z devizami celo nekoliko nižje, kot za domačine, ki imajo sicer na voljo tudi druge, cenejše počitniške domove. Ko pa smo prešli na politično področje, mi je krajevni aktivist na vprašanje, kaj dela kot funkcionar FNO v Tipazi, odgovoril, da predvsem nadzor nad vsem, kar se v občini dogaja. V krajevnem odboru imajo dvajset članov, razen tega pa deluje še več področnih komisij. Ker je Tipaza bolj kmetijska in turistična, so razvili posebne komisije za to panogo. »Jaz sam usklajam delo vseh komisij.« V Tipazi, ki ima kakih 16.000 prebivalcev, pa je v FNO članov nekaj več kot 200 članov, zlasti starih borcev, izobražencev in mladih kmetov, ki so dobili zemljo v agrarni revoluciji.

Nekoč razred razdedinjenecv

»Predvsem obnašanje, smisel za odgovornost, poudariti in predanost javni stvari,« mi je odvrnil predstavnik višje partijske organizacije, federacije FNO, Si Ali na vprašanje, kateri so kriteriji, po katerih izbirajo člane za svoje frontne odbore. »Odnosi z občinami so odlični,« je potrdil krajevni funkcionar. Ko pa sem ga vprašal, če danes ljudje, ki so se nekoč borili proti okupatorju, mirno prenašajo tuje turiste, med njimi tudi Francoze, ki udobno uživajo v hotelih, medtem ko sami se vedno trdno obdelujejo zemljo, je menil: »Včasih je to res še pojav pri starih kmetčkih delavcih, toda v glavnem so vsi že dovolj informirani o današnjih potrebah našega gospodarstva.« Le-ta mi je tudi prostodušno povedal, da sicer vsi funkcionarji v frontnih odborih opravljajo svoje delo brezplačno, zgolj iz svoje zavesti; da je tudi on, čeprav je funkcionar federacije, redno zaposlen v neki upravni ustanovi, da pa ima v uradu še nekoga, ki dela zanj, kadar njega ni v pisarni.

V Tipazi smo bili na meji dveh

Zato, da bi se ustvarila podlaga za gospodarstvo splošnega državnega pomena, ki je poglavna opora pri razvoju gospodarstva FLR Jugoslavije in vir njene moči, je prezidij ljudske skupščine FLRJ 19. julija 1946 določil kot podjetje splošnega državnega pomena tudi podjetje Državne elektrarne Slovenije. Takim podjetjem pa so po predlogu njihovih uprav normirane upravne in prodajne stroške določila proizvodna ministrstva v soglasju s plansko komisijo.

Kmalu nato pa so prišle slovenske elektrarne v okvir zveznega podjetja Elektroizgradnja, ki je vključevalo slovensko in del hrvaškega elektrogospodarstva in je imelo sedež v Zagrebu.

Leta 1948 so priključili v slovensko električno omrežje tudi soške elektrarne z močjo 50.000 kilovatov.

Ob 30. obletnici ljubljanske univerze so leta 1949 v vodogradbenem laboratoriju na Prulah med drugim razstavili tudi modele in študijo o novih vodnih elektrarnah centralah na slovenskih vodah, ki je ugotovila, da lahko na njih postavimo 100 hidrocentral. Ta inštitut je tudi sodeloval pri izdelavi idejnih načrtov za 10 novih vodnih elektrarn central na Savi, in sicer v Bregani, Krškem, Zidanem mostu, Tacnu, Mavčičah, Globotnem, Radovljici, Plavžu, Bohinjski Beli in na Vojah v Bohinju.

V zvezi s praktičnimi nalagami elektrifikacije pa so že prej in tedaj znanstveniki tega inštituta raziskali in preučili s poskusi na modelih v laboratoriju načrte za pet, kot so poudarili, velikih hidrocentral. Moste, Vuzenica, Mariborski otok, Medvode in Jablanica v Bosni.

Ze leta 1952 načrt za HE Krško

Hidrocentrala Moste, ki so jo gradili šest let, se je vključila v električno omrežje 29. junija 1952, in sicer prva dva agregata. Hidrocentrala je gradila kolektiv podjetja »Gradis Ivan Matijač« od leta 1946. Vso opremo, razen generatorjev so izdelala domača podjetja Litostroj, Elektroprojekt, Elektrosond, podjetje »Frano Leskošek« iz Maribora (poznejša Metalna), Tretji maj, Iskra, Rade Končar itd.

Decembra 1952 so strokovnjaki državnega podjetja Elektroprojekt iz Ljubljane dokončevali idejni načrt za

upravnih enot, dveh »vilayaa«. V »vilayaa« so imeli približno 19 občin in 75 kmetijskih zadrug s 64 koristniki agrarne reforme. Ko smo stopili na obalo, so nam pod ojkami razkazali muzej starega rimskega naselja pod vedrim nebom. Lep rimski mozaik smo zagledali šele, ko so z rokami odgrebli za ped visoko plast rdeče zemlje. Baje so mozaiki v spreminjajočih se vremenskih pogojih tako bolj ohranjeni. »Nihče se ne more šteti za popolnoma čisto raso,« so mi še dejali v pomenku, ko sem jih med rimskimi kapljicami vprašal, če so, črnavo Arabci, v nečem tudi potomci starih Rimljanov. »Toda za Rimljani, ki so bili nasilni, so ostale samo razvaline; islam, ki je toleranten, pa je ostal,« je pomodroval frontno muslimanski hadži.

Najstarejši politični aktivist med njimi je bil 64-letni Jahiaoui Ali. »Že 40 let je politični delavec. Že od 16. leta deluje v FNO.« Ko sem se pozna-

nimal, češ, saj se je oborožena revolucija fronte začela šele pred dvajsetimi leti, so mi takoj stvar razjasnili: »No, pripadal je alžirski ljudski stranki PPA, ki je bila predhodnica revolucije in ki se je pozneje vključila v Fronto.« Sam stari politični delavec, ki se mu je že z obraza bral dolgoleten hudi boj, pa je pribil: »Nekoč je bila to stranka razreda razdedinjenecv, razreda izkoriščenih; nas je trdno družila zavest, da nikoli nismo sprejeli tudi najmanjše ugodnosti od okupatorjev ali buržoazije.«

»Oče z menoj ne bi več govoril«

Zanimivo, da so nas za kosilo povabili v manjšo, čeprav dobro restavracijo, ki jo je v vasi vodil zasebni zakupec, ne pa oni luksuzni državni hotel. Ko pa je ostalo za nami na

Alžirski zapiski

Pomaranče zorijo v Tipazi

Nevezani pomenki s krajevnimi aktivisti FNO pri mizi in med pomarančevci

mizi poleg obranih ovčjih in ribjih kosti tudi kar precej praznih steklenic, v katerih je bilo prejšnje alžirsko vino, je predsednik krajevne kmetijske zveze, visokorastel mlad možak z dolgimi brki, oblečen v preprosto galabijo, brez olepševanja priznal: »Če bi me zdajle videl pri tej mizi moj oče, z menoj ne bi več govoril.« Seveda niti on sam, kot večina drugih Alžircev pri mizi vina sploh ni poskusil; pa tudi svinjine se niso dotaknili. »To je bolj pametno in zaradi podnebja bolj zdravo,« so trdili. »Razen tega pa smo Alžirci tudi radi ekstremisti. Zato je boljše, da s tem niti ne začnemo,« so dodali pol za šalo, pol zares. Sicer pa je mladi kmet razgrnil vso težo življenja, ki jo je spoznal še takrat, ko je bil otrok in ko so tod gospodarili še francoski koloni.

»Ko so starši zjutraj odhajali z doma na delo na polja in v vinograde, smo otroci se spali; ko pa so se zve-

čer starši vračali, je bilo že tako pozno, da smo že spet spali.« Povedal je, da sodeluje v zadruzi in da sam razpolaša s pol hektara svoje zemlje. Samo to tudi lahko zapusti svojim potomcem, seveda če so tudi oni kmetje. Zemlje ni mogoče dokupovati. »Od začetka osvobodilnega boja je bil naš cilj, vnovič vrniti zemljo Alžiriji, zato je zemlja neodtujljiva.«

V pomenkih pri mizi se jim je, čeprav so pili le vodo ali pomarančni sok, vendar jezik družabno razvezal. Čeprav so bili resnično zavzeti za revolucijo in politično vdani vodstvu FNO, je vendar eden mimogrede tudi odkrito povedal kritično pripombo na račun enega izmed vodilnih članov FNO, ki je dan pred tem sodeloval v delegaciji za razgovore z ZKJ. Ko sem jih mimogrede povprašal tudi o obeh nekdanjih alžirskih predsednikih, ki sem ju z obiskov v Jugoslaviji poznal, so mi povedali, da je Ben Kheda, ki je bil »vedno bolj skrivno-

sten in tihi, zdaj lekarnar v Alžiru, medtem ko je Ben Bela, ki »med vojno ni bil dovolj na tleh in ne dovolj sredi ljudstva, zdaj pod nadzorstvom«. Sicer pa pri nas nikoli ni bilo kulta osebnosti, in če nam kdaj kdo izmed političnih voditeljev ni več ustrejal, smo ga odrinili, na primer Mesali Hadža.«

Cvetoči mandljevci in kamnita piramida

Sproščeno so mladi gojenci šole za keramično in lončeno obrt v lepi novi šoli v Tipazi oblikovali svoje lonce, vaze, svečnike in pepelnike iz pečene gline. Nekaj te poslikane keramike so nam tudi podarili za spomin. Seveda so tudi soferji protokolarnih alžirskih avtomobilov, ki so nas vozili, pohiteli, da so dobili najmanj toliko keramičnih vaz kot mi. V prtljavniku za črni ml avtomobil so nastali brave, da si ne bi polomili svojih vaz; vaze so doma sicer pobrali, toda ko so dva dni zatem spet odpirali prtljavnike, sem ugotovil, da stelje še niso počistili.

Cudovito so cveteli prvi mandljevci v mestu Tipaza; še lepši pa je bil pogled na valovite zelene griče bližnjega državnega posestva »Belloudja Ahmeda«, kjer so se nasadi pomarančevcev kar šibili pod dozorelimi žlahtno dišečimi sadeži. Ni lepšega, kot odtrgati svežo pomarančo naravnost z drevesa, z zelenimi lističi vred; zdi se ti, da si odnesel s seboj sok in vonj vse dežele!

»Nekateri pravijo, da je toč celo grob Kleopatrin,« so drobili, ko so nas uro za tem še s sključnimi hrbiti zaradi nizkih votlin popeljali skozi kamnite rove mogočene piramide, ki jo pod imenom »grob krščanske ali »Mavretanske kraljevske grobnice« vodniki razkazujejo vrh griča na poti v Alžir.

Motociklist z žarečimi očmi

Dolgo živo mejo iz šibja in trstike so postavili vzdolž vseh cest pod nekdanjo Palačo narodov v Klubu borovcev, kjer je bila nekoč slovita konferenca voditeljev nevrščenih dežel. Zdaj so se v plotove iz trstike zaganjali le morski valovi in pešene naplavine. Samo zgoraj, prav nad belim portalom palače smo srečali samotnega alžirskega kmeta z zavitim preprostim turbanom na glavi in slannatim cekarjem, polnim poljske zelenjave.

Eden izmed policijskih motociklistov, ki nas je spremljal v koloni, je zastal, ker se je, kot smo pozneje izvedeli, na nekem ovinku v divji vožnji ponesrečil. Zato pa je drugi policist še toliko bolj ognjevitno krčil promet pred našo kolono in mahal celo z obema rokama hkrati, ne da bi se držal za ročaje motorja. »Iz revne družine in iz revnega kraja sem, iz hribov nad Alžirjo,« mi je potem, ko smo prišli zvečer na cilj, z žarečimi očmi, da je častno izpolnil zaupano nalogo, dejal Džemal Belkadem. »Srečen sem, da sem postal policijski motociklist. Vsak poklic moraš imeti rad. Če ne bi bilo revolucije in osvoboditve, pač nikoli ne bi bil motociklist.«

Bogdan Pogacnik

Sekretar izvršnega biroja predsedstva ZKJ Stane Dolanc s člani delegacije in domačini med pomarančnimi nasadi v Tipazi

(foto: Bogdan Pogacnik)

Pota slovenske elektrifikacije (2)

Senca skrbi zaradi velikega porabnika

Pogled na gradnjo elektrarn in omrežja

elektrarno na Savi pri Krškem. Ugotovili so, da bi lahko od Zidanega mosta do Krškega dala Sava lahko zelo veliko energetske moči, vendar pa je polno izkoriščanje padca omejeno, ker gre ob reki železniški tir, ki ga ni mogoče odstraniti ne preločiti, da bi lahko zvečali padec vode. Kljub temu pa so ugotovili, da je moč na tem odseku postaviti štiri elektrarne.

Kot kaže, so bili načrti zanje že dokaj zreli in predstave o gradnji jasne, saj so pisali, da bodo v okviru de setelnega načrta naše elektrifikacije začeli graditi tako rekoč na koncu, namreč najprej HE Krško. Graditev ne bo kdove kako težavna, centrala bo imela tri Kaplanove turbine, težke 670 ton. Izdelal jih bo Litostroj. Generator, težak 520 ton, bo izdelala zagrebško podjetje »Rade Končar«, drugo opremo pa mariborsko podjetje »Franc Leskošek«. Elektrarna bo dajala 150 milijonov kilovatnih ur elektrike na leto.

Skrbel jih je tudi vpliv elektrarne na okolje in so poudarili, da bo pokrajinska slika našega zelenega Posavja ostajala kljub elektrarni nedotaknjena. Še več, pridobila bo na slikovitosti zaradi lepo zgrajenih novih objektov. Kot vidimo, doslej je to slikovitost še ni prišlo, ker elektrarn do sedaj še niso zgradili.

Predraga za gospodinjstva

Sicer pa je Elektroprojekt tedaj izdeloval tudi načrte za elektrarno Vuhred na Dravi in Mavčiče na Savi, za pozneje pa tudi elektrarne Planina,

Bohinjsko jezero, Lobjnica na Pohorju ter več zbiralnih naprav na Soči.

V obdobju od 1948 do 1952 so v Sloveniji vsako leto priključili na električno omrežje povprečno 12.200 novih gospodinjstev. Tako je bilo leta 1952 elektrificiranih 56,8 odstotka slovenskih gospodinjstev, oziroma je imelo elektriko okrog 800.000 prebivalcev Slovenije. Vendar so bila tudi območja, kjer je bila elektrifikacija precej pod povprečjem, tako v Celju, okolici, le 32-odstotna, v Slovenj Gradcu 32 odstotka, v Mariborski okolici in v Murski Soboti 17-odstotna. Po tedanjih računih bi dosegli ob takšnem stopnjevanju popolno oziroma 95-odstotno elektrifikacijo v Sloveniji leta 1966 in če bodo gradili elektrarne po predvidenem načrtu, bo električna energija za toliko gospodinjstev zagotovljena.

Kot so bili predvidevali jeseni 1952, bi morali za nemoteno preskrbo z elektriko v Sloveniji do leta 1962 v Sloveniji zgraditi in dograditi naslednje elektrarne: Vuhred, Krško, Mavčiče, Ožbalj in skupno zimske močje 50 megavatov zraven pa še termoelektrarno Šoštanj z močjo 50 megavatov in eno od akumulacijskih vodnih central z močjo 54 megavatov. Z zgraditvijo teh elektrarn bi bila pokrita poraba v Sloveniji. Zaradi velikega povpraševanja po elektriki v tujini pa bi je lahko nekaj tudi izvozili.

Vendar pa je bil v letu 1952 zastoj v povečevanju porabe elektrike v gospodinjstvih. Vzroke za to so videli v predrugi elektriki, v glavnem pa v predrugi cenah električnih aparatov in v pomanjkanju le-teh in so ocenjevali, da se bo tak položaj v prihodnosti gotovo popravil.

Sicer pa so tega leta v Sloveniji proizvedli 1,05 milijarde kilovatnih ur električne energije in je dejansko porabili 617 milijonov kilovatnih ur. Na Hrvaško, oziroma v druge republike, so je bili poslali 244 milijonov kilovatnih ur, ter v druge države 56 milijonov kilovatnih ur.

Možnosti za tolažbo

Na to ugodno velikost proizvodnje električne energije pa je že začela padati senca skrbi zaradi velikega porabnika, ki se je že šesto leto rojeval sredi Dravskega polja in iz leta v leto bolj požiral težke milijarde dinarjev, kmalu pa naj bi začel požirati tudi več milijone kilovatnih ur elektrike, ki naj bi jo »predelovali v aluminij.«

Casopisi so pisali o rastoči tovarni aluminija v tedanjem Strnišču in v poznejšem Kidričevem takole: »Strnišče bo dajalo v prvi fazi 50.000 ton gline in 15.000 ton aluminija. Elektroli za aluminija v Strnišču bo uporabljala polovico današnje zmogljivosti slovenskih elektrarn. Ker bo poraba tolikšna, bo treba zgraditi še kalorično centralo na lignit v Soštanju, ki jo bomo letos (1953) z vso vmo gradili. Okrog leta 1960 pa bomo postavili tam še dva agregata, do te daj pa bo treba pokrivati primanjkljaj 20 megavatov iz celotnega omrežja Slovenije.«

Nekoliko v tolažbo pa so v istem času ugotavljali, da so v Sloveniji dane možnosti, da zgradimo še mnogo

novih elektrarn, tako da bomo lahko električno energijo tudi izvažali. Takšni načrti pa so obstajali tudi v okviru vse Jugoslavije, ker si je odbor za električno energijo pri evropski komisiji OZN ustanovil komisijo strokovnjakov, ki si je v Jugoslaviji že ogledala nekatere naše načrte za izkoriščanje vodnih sil namenjenih za izvoz. Našo električno energijo bodo uvažale Avstrija, Nemčija in Italija in to predvsem zimske energije, ki jo imajo v primerjavi z alpskimi naše vode dovolj...

Z mednarodnim denarjem naj bi namreč zgradili na naših vodah elektrarne in ta tok izvažali. V Jugoslaviji so v te namene ustanovili posebno skupino, imenovano Yougel export, ki si je napravila spisek, katere elektrarne naj bi zgradili v te namene. Na tem spisku so bile iz Slovenije naslednje vodne elektrarne: Lobjnica na Pohorju, Prapetno (Bohinj — Soča), Idrija, Kobari, Planina (Verd), Boljunec (Notranjska Reka), Ožbalj, Krško, Mavčiče in termoelektrarna Šoštanj.

Leta 1953 je začel obratovati drugi agregat HE Mariborski otok s 16.700 kilovati, prvi agregat HE Medvode s 8500 kilovati in prvi agregat HE Vuzenica s 16.000 kilovati. Kljub temu pa so bile vse slovenske elektrarne elektrarne za tolikšnega aluminjskega orjaka še premajhne, še zlasti zato, ker aluminijem pečen ni moč brez velike skode odvzeti elektrika. Pa tudi v Štoreh so gradili elektroplavž itd. Očitno je planiranje kljub njegovi zlati dobi precej zatajilo.

Značilnost slovenskih rek, s tem pa tudi električnih central, ki stoje na njih, je ta, da leže v predalpskem svetu, torej tam, kjer imajo reke že po-

ložnejši tek in torej manjši padec. Zato so manjše možnosti, da bi za zajezitve rekami zrasla velika zbiralna jezera. Ker so torej jezera majhna, jih v sušni dobi elektrarne hitro izpraznijo in tako prične primanjkovati vode. Zato si elektrogospodarstveniki že dolgo žele, da bi našli prostor za veliko zbiralno jezero, ki bi bilo tolikšno, da bi zadoščalo za pridobivanje elektrike v vsem sušnem obdobju. Nekaj takšnih prostorov so našli in menijo da so primerni, vendar se pri tem postavi ostro v ospredje druga značilnost naše dežele, namreč da so ti »jezerski predeli na turistično občutljivem okolju. Tretja značilnost pa je, da so slovenska porečja dokaj občutljiva glede vode. Sava ima na splošno malo vode. Tudi Soča ima, čeprav je reka, značaj hudournika, ki enkrat silno naraste, potem pa spet dolgo teče le z malo vode. Zelo ugodne vodne razmere pa ima Drava, ki pa je sedaj že dokaj izkoriščena.

Občutljiva porečja

Vendar pa je bilo ob številnih začetih investicijah v tistem času drago začeti graditi eno takšnih velikih akumulacijskih central, čeprav je bila potreba po njej velika in so tisti, ki so delili denar, menili, da je pametneje graditi cenejše pretokne centrale, ki pa dajejo manj elektrike.

Sava teče od Kranja do Medvoda po 20 do 30 metrov globoki strugi in pada na tej dolžini za 38 metrov padca. Ta padec omogoča zgraditev dveh elektrarn z 19 megawatskim padcem in kot so zagotavljali brez občutne škode na poplavljenem območju. Prvo elektrarno so zgradili pri Medvodah, drugo pa naj bi pri Mavčičah. Tedaj so pričakovali, da se bodo graditelji elektrarne Medvode preselili takoj na gradbišče HE Mavčiče in ocenjevali, da bi bila ta elektrarna zelo poceni. Pisali so: »Lahko trdimo, da bo elektrarna Mavčiče najceneje in najhitreje zgrajena elektrarna na Savi po osvojitvi.«

To je bilo v okviru preprirov, kje naj na Savi prej gradimo elektrarne, ali na zgornjem delu Save, ali verigo elektrarn na spodnjem delu Save pri Krškem. Ugotavljali pa so, da bi bilo treba v ugotovljenem toku Save zgraditi v »dolgledni prihodnosti večjo akumulacijski bazen, da bi z njim zajamčili bolj enakomeren dotok vode k nižje ležečim elektrarnam.

Ilija Popit

DRUŽBOSLOVJE

MARKSIZEM

Vladimir Iljič Lenin

IZBRANI SPISI
O NACIONALNEM
VPRAŠANJU

V izbranih Leninovih delih zavzamejo članki in razprave o nacionalnem vprašanju izredno pomembno mesto. Sprito živost in današnje aktualnosti Leninovih misli o urejanju mednarodnih in nacionalnih odnosov in marksističnega narodnega pridruženja k tej problematiki je knjiga zelo zanimiva. Knjigo je pripravil in napisal uvod France Ključič.

Obseg 188 strani, cena 32 din.

Antonio Gramsci

IZBRANA DELA

Antonio Gramsci, teoretik marksizma in ustanovitelj Komunistične partije Italije, se uvršča med najpomembnejše marksiste tega stoletja. Bralec se je doslej seznanil v slovenski lekturi s njegovimi pisni izjavo, izbrana dela pa so najobsežnejši izbor Gramscijevih del v slovenski lekturi. Razdeljena so v dva dela: prvi del zajema problematiko s področja politike in politične znanosti, drugi pa s področja filozofije in sociologije kulture. Dela je izbral in napisal uvod dr. Anton Zm. Prevedla Rada Jelenc in Miro Vrečko.

Obseg ca 720 strani, cena: platno: ca 120 din.

ZBIRKI
BIOS — MOZAIKMihail A. Bulgakov
ŽIVLJENJE
GOSPODA MOLIERA

Bleščeča pripoved o življenjskih zgodah in neizpolnjenih sanjah francoskega komediografa. V Bulgakovu, ki je tudi sam pisal vesele igre, si je Molier tristo let po smrti našel sorodnega in kongenialnega življenjepisca. Roman je prevedla Stanka Rendla.

Obseg ca 176 strani, cena: platno: ca 70 din.

György Lukács
LENIN

Marksiški književni kritik, marksistični estetik, teoretik in filozof G. Lukács je napisal portretno študijo Lenina v luči velikega pisatelja. Vladimirja Iljiča marksistični misli in praksa. Delo je izšlo v letu Lenineve smrti 1924. Pred svojo smrtjo je Lukács delu dodal malopisno sprejeto besedo. Prevedel Franc Jerman.

Obseg 112 strani, cena 38 din.

ZBIRKA
MISEL IN ČASDr. Božidar Debenjak
IZBRANE RAZPRAVE

Dr. Božidar Debenjak je iz svojih že objavljenih razprav in novih za to priložnost napisanih tekstov sestavil knjigo, ki bo na eni strani sistematično razmislila o pogledu na temeljna vprašanja marksizma naslovljenih in na drugi strani podala vrsto marksističnih obravnav sodobnih družbenih vprašanj.

Obseg ca 280 strani, cena: broširano ca 80 din.

DRUGO
DRUŽBOSLOVJE

SLOVENC V ITALIJI

Obsežno delo razčlenjuje položaj Slovencev v Italiji in zajema predvsem novejša obdobja. Objavljene razprave, študije in eseji obravnavajo politična, pravna, kulturna in druga vprašanja sedanjega položaja naših rojakov. Dodana je temeljna dokumentacija iz boja sameljnih Slovencev v Italiji za njihovo narodnostno enakopravnost po zadnji vojni. Knjiga je opremljena s številnimi ilustracijami. Zbornik so uredili dr. Janko Jeri, akademik dr. Gorazd Kuščer in dr. Svetozar Polič.

Obseg ca 432 strani, cena: platno: ca 160 din.

DOMAČA
KNJIŽEVNOSTMatej Bor
IZBRANO DELO II
PESMI

Druga knjiga izbranih del Mateja Bora predstavlja zaokroženo področje Borove poezije. Kritični izbor Mitje Mejske upošteva celotni pesniški opus barda revolucije od pesni še Vladimirja Pavšica do puntarske zagnanosti Bora in do nedavne lirike sodobnega misleca in tenkočutnega zapisa valca občutljivega človeka v današnjem atomskem velu. Avtor izbora je dodal portretno študijo o Borovi poeziji.

Obseg ca 240 strani, cena: platno: ca 95 din.

Gregor Strniša
OKO

Strniševa lirika se je v obsežni čustveno in miselno razsežni novi zbirki povzpela na nov ustvarjalni vrh: to je vizija nerealiziranega in nedokazanega, ki prodira v srce stvari, narave, sloveca, v usodnost logike bivanja. »Okno je prav gotovo eno izmed najpomembnejših sodobnih slovenskih pesniških zbiranj.

Obseg ca 160 strani, cena: broširano ca 38 din.

Milan Jesih
LEGENDE

Pesniška zbirka predstavlja najmlajšega slovenskega pesniškega rodu prinaša eno izmed variant sodobnega liričnega eksperimenta: lirika v ustvarjalnem vzponu, izvira in izrazita, odprta življenjskim strastem, polna mladostne volje, energije in vitalizma.

Obseg ca 160 strani, cena: broširano ca 38 din.

Vitomil Zupan
KLEMENT

Novi roman Vitomila Zupana je star, saj prihaja k bralcem kot njegovo »Zupanciovo nagrado nagajano »Povzemanje na konec povzida z vse kot tridesetino zamudno. Roman tragične usode bukvarja Klementa Gorjana, njegovega nemirnega, pravega in bogojevnega, v temo v sed in okrog sebe osvetljuje sliko ljudi nemalo pred viharjem vojne, pa tudi pri sveteljski obrzi Vitomila Zupana.

Obseg ca 272 strani, cena: broširano ca 55 din.

Karel Čapek
VOJNA
S SALAMANDRI

Fantastičen roman s komično vsebino, vendar s kislim koncem. Duhovita domišljijaska zgodba o posledicah človeške krakovitnosti, napisana človeku v poduk, predvsem pa seveda v zabavo. Roman je prevedla Zdenka Jerman.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

Obseg ca 272 strani, cena: platno: ca 85 din.

ESEJISTIKA

Dušan Moravec
SLOVENSKO
GLEDALIŠČE
CANKARJEVE DOBE

Moravovo delo ocenjuje in dosti-krat na novo osvetljuje eno najpomembnejših dob v zgodovini slovenskega gledališča — torej desetletje, ki jim daje svetlobo s svojim gledališkim delom in s svojo osebnostjo Ivan Cankar. Temeljno delo o gledališki pa tudi kulturni zgodovini naše preteklosti je hkrati historiografsko in literarno delo.

Obseg ca 416 strani, cena: platno: ca 110 din.

Bojan Štih
OSNUTKI

V knjigi so objavljeni portreti, eseji in kritike o naših pisateljih in pesnikih ter njihovem delu med obema vojnama kot tudi neposredno po osvoboditvi. Izbor Štihove esejske predstave po- dobo literarnega slovenskega rodu, ki je pustil izrazit pečat svo- lemu času v ustvarjalni volji zri- štati našo kulturo s sodobnimi evropskimi in svetovnimi umetni- skimi tokovi.

Obseg ca 290 strani, cena: broširano ca 70 din.

STO ROMANOV

A. Robbe — Grillet
VIDEC

»Videc« je prvo delo značilnega predstavnika sodobnega francoskega romana A. Robbe-Grilleta v slovenski. S tehniko filmskega scenarija pripoveduje ali bolje ka- že zgodbo triptovskega potnika, nje- grovo videnje sveta v majeni, v nadrobnotih, stvarih in kretanjih. Ki se z njim pred našimi očmi razvijajo in zaključujejo v cel- ovito podobo sveta.

Roman je prevedla Zoja Skušek, uvodno študijo

Energetska kriza in dežele v razvoju

Cokla za razvojne načrte

Dežele v razvoju bodo za nafto odštele za 9,7 milijarde dolarjev več kot lani

Povečanje cen surove nafte ter izračuni, po katerih bodo morali (če bodo ostale nespremenjene) porabniki nafte po svetu plačati kar 60 milijard dolarjev več za najpomembnejši energijski vir, vse to je v zadnjih tednih pripeljalo do vrste diplomatskih akcij, katerih skupni imenovalec bi bil: doseči vsaj nekoliko nižjo ceno in tako zmanjšati primanjkljaje v plačilnih bilancah osrednjih porabnic nafte, zagotoviti dolgoročneje načrtovanje naftnih cen ter kolikor je le mogoče zagotoviti redno preskrbo največjih porabnic. Kajti v nasprotnem primeru bodo zlonese napovedi o nazadovanju gospodarstva najpomembnejših industrijskih držav postale na moč resnične.

Tega se v razvitih državah zavedajo in morda prav zaradi tega krožijo podatki o tem, kako bajne dobičke bodo v letošnjem letu pozele izvoznice nafte. In ne le to. George Shultz, ameriški finančni minister, je po neuspešnem sestanku odbora dvajseterice izjavil, da je sedanji položaj »nevdržan«, in je zahteval od izvoznice, naj znižajo ceno svoje nafte.

Shultzu so se pridružili tudi drugi. Neki pariški bančnik, njegovo mnenje povzemamo po »Nouvel Observateurju«, je prepričan, da so devizne spekulacije z dolarjem, marko, jenom ali frankom od leta 1968 naprej zgolj »navadni dogodki« v primerjavi z »monetarnimi viharji«, ki jim bomo priča v letu 1974. In vzrok temu je, kajpada, nafta.

»Ne« v ameriškem kongresu

Se nekoliko dlje je šel v svoji izjavi zunanji minister Kissinger, ki je na neki tiskovni konferenci menil, da letošnje povečanje naftnih cen daleč

presega kakršnokoli gospodarsko pomoč deželam v razvoju. Čeravno ne naravnost, je šef ameriške diplomacije tako omenil možnost, da bi ZDA in druge dežele, ki dajejo večji del sredstev za pomoč deželam v razvoju, letos namenile manj denarja v sklade organizacij za razvoj.

Dogodki v zadnjem tednu pa so pokazali, da utegnejo te besede postati resnične. Predstavniki dom ameriškega kongresa je namreč pred dnevi odklonil potrditi finančni načrt o ameriškem delu finančne pomoči, s katero mednarodna agencija za razvoj (IDA, ki je del svetovne banke za razvoj) financira načrte in deželah v razvoju. Odklopitev še ni dokončna, ker bo o istem predlogu sklepal še senat, poleg tega pa se bo predlog še enkrat znašel pred poslanci v predstavnem domu, kljub temu pa odklonilo stališče vzbuja zaskrbljenost. Poznavalci ameriškega političnega življenja razlagajo odklonitev vladnega načrta z nasprotovanjem poslancev Nixonovi vladi — zanimivo je tudi, da so proti načrtu glasovali večinoma predstavniki republikancev — kljub temu pa je po objavi mnenja predstavnika doma prišlo do nekaterih ogorčenih izjav.

Tako je, recimo, predsednik svetovne banke Robert McNamara izjavil, da odklopitev kongresa grozi s »katastrofo stotinami milijonov ljudi v najrevnejših državah sveta«. Sredstva IDA so namreč temeljni vir pomoči za 25 najrevnejših dežel sveta (tistih, kjer znaša bruto nacionalni dohodek na prebivalca manj kot sto dolarjev). IDA je lani razdelila med 8 in 8,5 milijard dolarjev, če pa bi ameriška odločitev obveljala, bi (tako meni »Washington Post«) bil v nevarnosti celotni načrt v znesku 4,5 milijarde dolarjev, kolikor je ZDA letos že določila za pomoč nerazvitim deželam.

Zanimivo je tudi, da so na konferenci mednarodnega monetarnega sklada ter svetovne banke septembra lani v Nairobiju na zahtevo ZDA znižali njen delež pri financiranju razvojnih programov. ZDA so dotlej dajale 40 odstotkov vseh sredstev, to količino pa so v Nairobiju znižali na 33 odstotkov. Po tej odločitvi bi morale ZDA v

prihodnjih treh letih dati po pol milijarde dolarjev letno, kar je, če upoštevamo višino nacionalnega dohodka na prebivalca, manj, kot znašajo prispevki štirinajstih drugih držav, od šestnajstih, ki prispevajo v sredstva tega sklada.

McNamara pa je navedel še drug zanimiv in zaskrbljiv podatek. Zaradi dražje nafte bodo imele dežele v razvoju letos za 9,7 milijard več stroškov kot lani. Tega seveda nikakor ne moremo primerjati z izdatki najbolj razvitih držav, ki so največje porabnice energije, pa vendar bo dražja nafta pripomogla k primanjkljajem v bilancah dežel v razvoju in bo blokirala velik del sredstev, ki so jih države v razvoju sicer namenile za investicije, odplačila posojil ali najemanje novih posojil.

Prav zato se je v zadnjih tednih pričela živahna diplomatska dejavnost med državami v razvoju. Pri tem so se posebej angažirali Alžirci, kar nikakor ni naključje. V Alžiru sta bila 4. konferenca neuvrščenih in arabski »vrh«, na obeh srečanjih pa so precej govorili o medsebojni pomoči dežel v razvoju ter o solidarnosti, poleg tega pa je Alžirija do 5. konference usklajevala delovanja neuvrščenih. Na političnih pogovorih v New Delhiju sta predsednik Tito ter predsednica vlade Indira Gandhi menila, da bi bilo treba sklicati koordinacijski odbor neuvrščenih držav, ki naj bi razpravljali o bližnjem zvezi in o energetski krizi, nato pa sklical konferenco zunanjih ministrov neuvrščenih držav.

Kairski sestanek

Nekaj več luči je vnesla nedavno končana konferenca med predstavniki Arabske lige ter Organizacije afriške enotnosti v Kairu. Po besedah generalnega sekretarja Arabske lige Mahmuda Riada so se na sestanku dogovorili predvsem o treh ukrepih. Arabske izvoznice nafte bodo afriškim državam zagotovile dobavo tolikšnih količin nafte, kot je potrebujejo, vendar nič-

sar več, da bi tako preprečili reeksport v države, za katere velja arabski naftni embargo. Afriške dežele porabijo 230 do 250 milijonov ton nafte na leto.

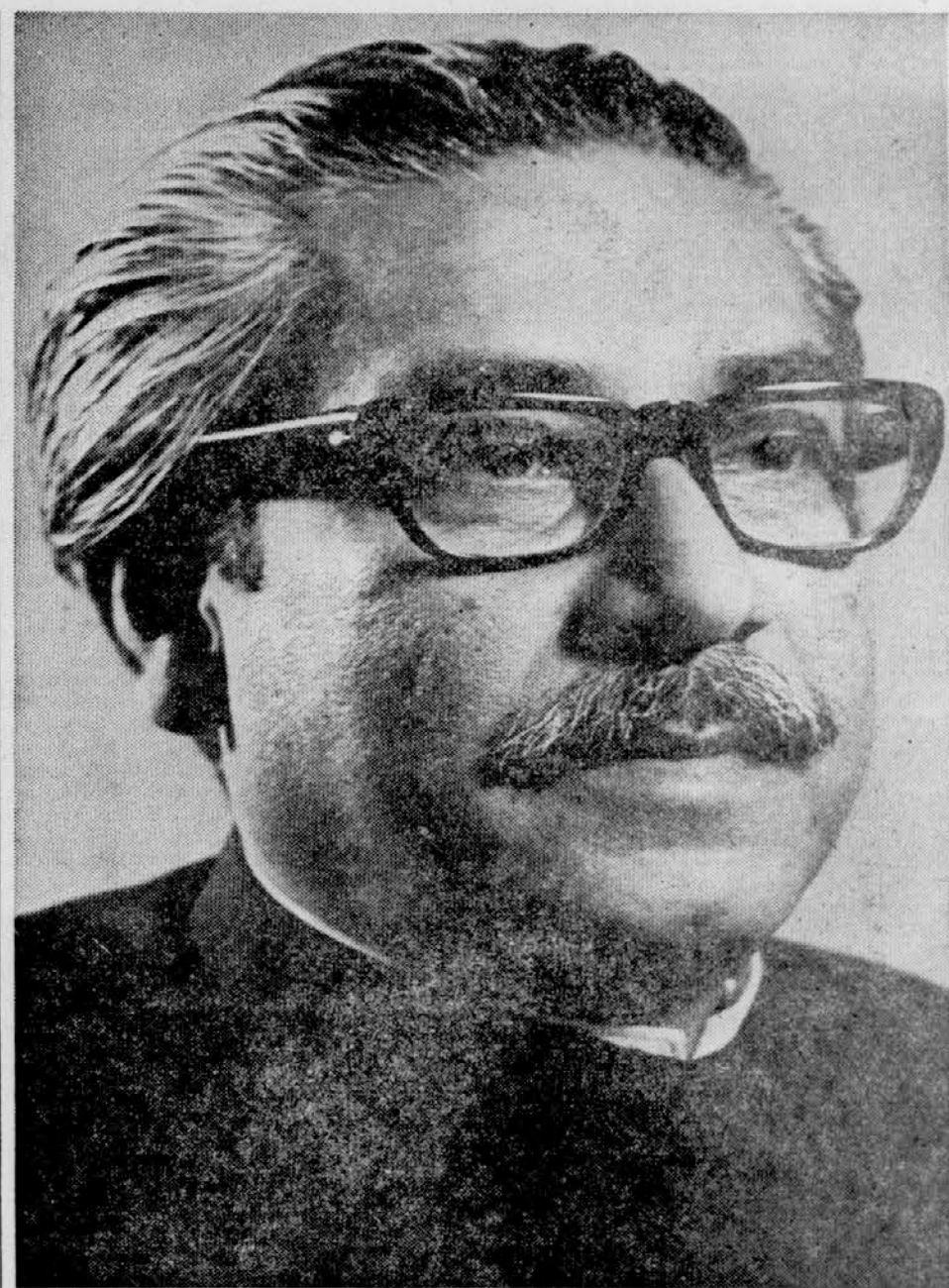
Drugič, arabske dežele so sklenile ustanoviti poseben sklad za pomoč deželam v razvoju. V ta sklad so arabske dežele sprva namenile 200 milijonov dolarjev, alžirska »Republika« pa je pred dnevi zapisala, da bodo z dvigom dela arabskih depozitov v zahodnoevropskih bankah ta sredstva povečali na 500 milijonov dolarjev.

In naposled — navajamo le tiste odločitve kairskega sestanka, ki zadevajo le gospodarsko pomoč afriškim deželam — ustanovljen je sklad za tehnično pomoč afriškim deželam, v skladu pa bo petnajst milijonov dolarjev. Poleg tega so Alžirci uradno predlagali ustanovitev arabskega tržišča kapitala, ki bi ga usmerjali predvsem v tiste arabske in afriške države, ki nimajo dovolj sredstev za financiranje lastnega razvoja. Vsi ti ukrepi naj bi pripomogli, da bi dežele v razvoju manj boleče občutile posledice lanskih podražitev nafte.

Predvsem pa se bodo morali arabski gospodarski stratezi podrobneje ukvarjati z vprašanjem lastnega razvoja, predvsem razvoja tistih arabskih držav, ki nimajo nafte, ali pa so dohodki od nje tako skromni, da ne zadostujejo za financiranje razvojnih potreb.

Pomisliti pa bo treba tudi na čase, ko bodo naftne rezerve izčrpane. Arabske države so sicer največji proizvajalci nafte v svetu, vendar jo skoraj vsi izvozijo, za lastne potrebe pa namestijo le manjša količina. Vedeti pa moramo, da nafta ni edino bogastvo teh držav. V Iraku so odkrili veliko zalogo žvepla, še bogatejša pa je Saudska Arabija, kjer so geologi sestavili seznam 27 rud, med katerimi je najpomembnejši baker, ki je odlični in v večjih količinah kot, recimo, v Čilu, ki je eden vodilnih proizvajalcev rdeče kovine v svetu. Za izkoriščanje teh bogastev pa bodo potrebna velika vlaganja.

Božo Mašanović

Portret tedna

Mudžibur Rahman

Indijska podcelina je v zadnjem stoletju dala vrsto velikih političnih osebnosti, kot so Mahatma Gandhi, Ali Džinnah in Džavaharlal Nehru. Med te velike osebnosti bo zgodovina podceline zagotovo zapisala tudi Mudžiburja Rahmana, predsednika bengalske vlade.

Kdor v to dvomi, bi moral videti, kako navdušeno ga je ljudstvo sprejelo po neodvisnosti Bangladeša. Zgodovinski dogodki, velika naravna katastrofa, devetmesečno trpljenje in zapor, gverilski boji, vojna s Pakistanom in osvoboditev Bangladeša so se vrstili z dramatičnim stopnjenjem. Vrhunec trpljenja je sledilo zmagozlasje, ki je presegalo vse, kar se je v zadnjih desetletjih zgodilo na tej celini. Po vrnitvi je govoril veliki množici v Dakli. On sam in pa množica sta od samega navdušenja jokala.

Množica je bila po devetmesečnem trpljenju elektrizirana. Ko se je razvedelo, kdaj približno se bo Rahman vrnil, so po ulicah Dakle, ki ima videz prijaznega podeželskega mesta, zavihrale zastave Bangladeša. Vozniki rikiš so svoja vozila okrasili z velikimi slikami Mudžibur Rahmana. Njegov mali bungalov, v katerem so ostali njegova žena in otroci, je postal pravi romarski kraj. Procesije Bengalcev pa so romale tudi v njegovo rojstno vas Tongiparo.

Pred njegovo vrnitvijo prek Londona in Delhija so se mnogi postili in preživel dneve v nekakšnem samoočiščevanju. Nato so se na ulice Dakle vsule množice. Kričale so od navdušenja, pesale in pele himno Zlata Bengalijska. Ljudje so streljali v zrak in vzklikali: Džai Bangla! Mudžib je bil še prej priljubljen članek Zapor v Pakistanu pa skoraj čudež na vrtnem — mnogi so mislili, da je že mrtev — sta ga napravila še bolj priljubljenega. Postal je ljudski heroj, ljubljeno oče Bangladeša, oče novega naroda Bangabandhu, h katerega rojstvu je s svojo lastno osebnostjo in dejanji tako pomembno pripomogel. Njegov emocionalni govor, ki je v mehko prehajal v trdoto in ostrino, je ustrezal razpoloženju množice. Množica in on sta bila eno. S tem govorom je pokazal, kako zna obdržati stik z množico, kako je ugašen z najmanjšim utripom čustvovanja in razpoloženja množice.

Tudi Rahmanovi nasprotniki priznajo, da ima izredne osebnostne lastnosti, zaradi katerih je postal eden od najbolj popularnih in uspešnih voditeljev. Ima prav izjemno sposobnost, da si zapomni imena in obraze ljudi. Mudžibur Rahman se je rodil pred tridesetimi leti v šestinskem družini nižjega srednjega sloja. Zelo zgodaj je pokazal socialni čut do ljudi, ki so ga množice Bangladeša izrekale di, socialno zavest. Kot otrok je revnim lačnim delavcem, ki so delali na njihovi farmi, iz družinske kašče razdelil riž. Ko ga je razjezila oče, uslužbenec lokalnega sodišča, pokaral, mu je odvrnil: »Bili so lačni, mi pa imamo dovolj.«

Solal se je v Kalkuti in Dakli. Na islamski univerzi je študiral zgodovino in politične vede. Nato se je vpisal na univerzo v Dakli. Se kot študent se je politično udeleževal. Njegov dramatični vstop v zgodovino pa je pomenilo šest sedaj že zgodovinskih

skih točk, v katerih je zahteval avtonomijo Vzhodnega Pakistana, ki naj bi bil v konfederaciji z Zahodnim.

Ajub Kan ga je pogledoval, ga napačno ocenil in ga dal kot secesionista skupaj z nekaterimi voditelji Avami lige zapreti. Poznejši dogodki so že del sedanjosti. Značilno je, da je sedanji predsednik Pakistana Ali Buto imel o njem nesorazmerno mnenje. Ko so začele pakistanske oblasti Mudžiburja Rahmana preganjati in zapirati, je večkrat podarjal, naj z njim lepo ravna, češ da je izvoljenec ljudstva.

»Vodilo me bo moje ljudstvo,« je tudi Rahmanovo politično gesto. Kot Indira Gandhi se tudi Rahman zavzema za podobne ideale in izpoveduje enako vero v mir, v socializem in demokracijo. Mir ni samo čas brez vojne, razlaga, ampak je čas, ko ljudje lahko mirno opravljajo svoje poklice in imajo občutek varnosti. Vse to pa je mogoče doseči samo z demokracijo in s socializmom. Samo tako je mogoče doseči hiter gospodarski razvoj in rešiti ljudi revščine.

Mudžibur Rahman je oblečen v nekakšno bengalsko narodno nošo. Navdušuje se nad tem, naj bi se v podobno nošo oblačili tudi vsi uradniki in tako simbolično pokazali svojo povezanost z ljudstvom. Tako naj bi birokracija, ki je na podceliti izolirana od ljudi in pogosto korumpirana, spremenila tudi na zunanji. Rahman zahteva od uradnikov, da se ljudstvu približajo in mu slušajo.

Osebnost je premier Bangladeša zelo skromen. Se vedno stanuje v istem bungalovu, kjer je stanoval prej, preden je postal predsednik. Meni, da bi ga palača ločila od ljudstva. »Moja vrata so odprta za vsakogar,« pravi. Vlak dan dve uri sprejema ljudi, poslušajo njihove težave in nasvete. Ljudje sprejemajo njegove besede kot evangelij.

Pred deželo se zastavlja velika naloga: obnova in izgradnja ter rehabilitacija milijonov ljudi. Potrebam ljudi, ki so dosegli svojega cilja plačali z žrtvami, lahko učinkovito zadosti samo socialistično gospodarstvo. Potrebna je mobilizacija globoških in materialnih sil. Potrebno je odstraniti socialne in gospodarske razločke.

Mudžibur Rahman je zelo delaven. Vstaja ob šestih zjutraj. Njegov dan se nikoli ne konča pred polnočjo. Popoldne prebije v vladni palači, večere pa na sestankih z voditelji političnih organizacij. Mudžibur Rahman ima pet otrok. Najstarejša hči, ki je stara petindvajset let, je pred kratkim rodila sina. Daki so mu ime Džai — po vzkliku Džai Bangla (Zmaga Bangladeša), ki ga množice Bangladeša izrekale di, socialno zavest. Kot otrok je revnim lačnim delavcem, ki so delali na njihovi farmi, iz družinske kašče razdelil riž. Ko ga je razjezila oče, uslužbenec lokalnega sodišča, pokaral, mu je odvrnil: »Bili so lačni, mi pa imamo dovolj.«

Solal se je v Kalkuti in Dakli. Na islamski univerzi je študiral zgodovino in politične vede. Nato se je vpisal na univerzo v Dakli. Se kot študent se je politično udeleževal. Njegov dramatični vstop v zgodovino pa je pomenilo šest sedaj že zgodovinskih

Milan Stante

Bangladeš

Utiranje novih zasnov

Dobri dve leti mlade države

Dober mesec po proslavi druge obletnice neodvisnosti Ljudske republike Bangladeš se je v Dakli prejšnji teden začel kongres vladajoče Avami lige. Premier Mudžibur Rahman je na začetku kongresa sporočil, da zapuščena položaj predsednika lige, da bi se lahko v celoti posvetil državnim zadevam. Ta odstop ni presenetil političnih opazovalcev, saj je bilo že prej bolj ali manj jasno, da obe funkciji terjata le preveč napora od enega človeka, Rahman pa je tudi že prej dal vedeti, da bi se rad posvetil predvsem vođenju države.

Večjo pozornost je zbudilo dejstvo, da je premier v govoru znova opozoril skrajne politične sile in poudaril, da tisti, ki uporabljajo nasilje in povzročajo nered, »ne morejo pričakovati, da bodo deležni ugodnosti demokracijskega režima«. Tokratno Rahmanovo opozorilo ni bilo prvo, saj je že prej zapretil skrajnežem z ukrepi železne roke, če bodo še naprej povzročali nered, do katerih je prišlo tudi med proslavljanjem državnega praznika 16. decembra, torej ob drugi obletnici neodvisnosti. Po drugi strani pa že dobri dve leti občasno prihajajo v svet novice o napadih pripadnikov skrajnih levih političnih frakcij na policijske postaje, kjer so plenili strelivo in orožje, na napade funkcionarjev Avami lige, organiziranje neredov in posamičnih spopadov v Dakli in drugih bangladeskih mestih.

Zatreti nasilje skrajnežev

Zadnja nedvoumna opozorila z najvišjega mesta govorijo, da so se obla-

sti odločile odločneje zatreti nasilne akcije posameznih skupin, ki jih organizirajo skrajne leve, tako imenovane maoistične in njim podobne frakcije. Verjetno bodo v Bangladešu bolj odločno stopili na prste akcijam skrajnih levicarjev tudi zaradi tega, ker je proti koncu lanskega leta prišlo do združitve štirih bojda najmočnejših skrajnih frakcij, ki so takoj na povodele še močnejše kljubovanje oblasti, kjerkoli in kakorkoli bo le mogoče.

Za vlado v Dakli je obračun s povzročitelji neredov in nasilja še bolj pomemben zaradi tega, ker je država kljub nekaterim uspehom še vedno v dokaj slabem gospodarskem položaju, ki ga notranja nestabilnost samo podaljšuje, najrevnejšim slojem »prebivalstva pa priliva olja na ogenj njihovega nezadovoljstva. Resna nevarnost v razbijaški dejavnosti skrajnežev se nadalje skriva v dejstvu, da imajo precej orožja še od podcelinske vojne ali pa so ga pridobili kasneje z oboroženimi napadi. Kljub spravi v imenju, naj to orožje izročijo oblasti, je bil uspeh le omejen in kazno je, da se bodo morali v Dakli polotiti bolj odločnih ukrepov.

Sveveda pa so nasilna dejanja le ena od skrbi, s katerimi se ubada mlada bangladeska država. Bolj žgoče je gospodarski položaj; v notranjosti države primanjkuje nekaterih osnovnih živil ali pa so cene hrane tako poskočile, da so za mnoge bolj revno prebivalstvo postale nedosegljive. Na srečo je bil lanski pridelek riža, ki je v tej državi osnovna hrana, dokaj obilen, in to kljub naravnim ujmam (povodnji in orkani). Po nekaterih ocenah iz konca lanskega leta je v kratkem pričakovati, da se bo riž v kratkem precej pocenil.

Industrija jute, ki predstavlja 85 odstotkov vsega bangladeskega izvoza, se počasi postavlja na noge. Pri tem

pa ne gre brez drastičnih posegov, kakršnih je bil na primer tisti, ko je moral v veliki tovarni za predelavo jute poseči vmes celo sam premier Rahman. Premier se je odpravil v tovarno pri Narajanganu, ki zaposluje 30.000 delavcev, in velem zaradi malomarnega poslovanja in korupcije odstavil generalnega direktorja in še štiri vodilne uslužbenice. Druga težava v industriji jute je v tem, da doberšen del tovarn dela s polovično ali pa še z manjšo zmogljivostjo zaradi pomanjkanja strokovnih kadrov in zaradi slabih prometnih zvez v notranjosti dežele.

Monokulturna usmerjenost gospodarstva spravlja državo v zagato, ker je odvisna od gibanj in nihanj na mednarodnem trgu jute, kjer jo v zadnjem času slabo prodajajo in po čedalje nižjih cenah. Zato se Bangladeš usmerja v raziskovanje drugih naravnih bogastev; načrtovane geološke raziskave naj bi pokazale, če so na dosegljivo neznanih območjih nahajališča rud in za kakšne količine gre.

Zred nekaj tedni je v Bangladešu prispela skupina japonskih strokovnjakov, ki bo ugotovila, kako je z naftnimi nahajališči v Bengalskem zalivu. Po nekaterih predvidevanjih naj bi morsko dno v tem zalivu skrivalo bogata nahajališča črnega zlata. Če, da ima država velike možnosti tudi v izkoriščanju zemeljskih plinov, saj so doslej že odkrili veliko kvaliteta zemeljskega plina blizu mesta Silheta in v pokrajini Bramandarija. Poleg tega se zelo velike razvojne možnosti skrivajo v izkoriščanju gozdnih bogastev, saj so v Bangladešu izredno bujni in razsežni tropski gozdovi z redkimi vrstami lesa, s tem v zvezi pa ima lepe možnosti tudi razvoj lesne predelovalne industrije. Velike skrite rezerve so tudi v razvoju ribolova, industrije ribljih konzerv in podobno.

Mreža lokalnih organov

Vladajoča Avami liga se že dalj časa ukvarja z vprašanjem, kako čimprej organizirati učinkovite politično upravne organe v manjših krajih in na podeželju. Mreža lokalne administracije in povezava z osrednjo administracijo je bila v minulih letih namreč na dokaj šibkih nogah in sepa. Zato so sklenili, da bodo osnovni lokalni upravni organi na podeželju lokalni sveti, ki zaobsegajo po deset vasi, izvolijo pa jih prebivalci teh vasi. Višjo stopnjo predstavljajo tako imenovani »thanas« sveti, ki združujejo po deset lokalnih svetov, oziroma sto vasi s približno četr milijona ljudi. Torej gre v tem primeru za organe, ki so nekaki okrožni organi, izvolijo pa jih predstavniki lokalnih vaških svetov.

Zametki upravne, administrativne strukture so dani, treba pa bo poskrbeti za uskladen medsebojno delo teh organov in za povezavo vseh ravni, od najnižjih do osrednjih organov v Dakli. V podobnih zametkih oziroma na začetku je tudi ureditvevanje prvega petletnega gospodarskega načrta, ki so ga objavili novembra lani in katerega prvi cilji so: postaviti na noge med vojno porušene industrijske objekte, povečati učinkovitost dela v tovarnah, izboljšati preskrbo odmrznjenih območij države s prehrano, urediti prometne poti, izboljšati šolski in zdravstveni sistem, obnoviti in povečati ribiško ladjeve in okrečiti raziskovalno dejavnost na doslej še neraziskanih območjih, ki utegnejo v svojih nedrjih skrivati rudna in druga naravna bogastva, ter pospešiti razvoj kmetijstva in gozdarstva.

Avugst Padgar

Britanski premier Edward Heath še vedno razmišlja, ali naj razpiše splošne parlamentarne volitve pred rokom (mandat mu poteče sredi prihodnjega leta) ali naj stisne zobe in vztraja do bridkega konca. In medtem ko Britanija še vedno dela tri dni v tednu, medtem ko rudarji še vedno nočejo delati nadur in medtem ko železničarji zdaj stavkajo zdaj delajo »po pravilniku«, se na britanskem februarjem nebu očrtuje grozljiva številka brezposelnih: tri milijone.

Toda v vsej tej zmešnjavi in pomračitvah zaradi odvzemov električne toka se utrjuje človeške in šaljive iskre: »Ali ste prepričani, da si res želite otroka?« To vprašanje. Britanci pogostokrat silijo ob koncu skrajšane televizijskega programa, po katerem jih po navadi objame tema. Tisti, ki pošiljajo v eter taka obzirna opozorila, očitno niso pozabili na »pomračitve« v New Yorku leta 1965, ki je prispevala k znatnemu prirastku prebivalstva v tem ameriškem vele mestu.

Premier Heath je podoben vojskovođji, ki je popeljal vojsko na hrib, potem pa jo je spet popeljal z vrha hriba v dolino — kot je zapisal neki komentator. Misli je na njegovo »scenarij« glede na razpis novih volitev. O teh volitvah se je začelo govoriti in pisati že v drugi polovici novembra, v začetku januarja je laburistična stranka celo prišla na dan s svojim predvolilnim manifestom, zadnje dni pa so nekateri vedeli zadržno povedati, da bodo volitve v četrtek 14. februarja (v Britaniji so volitve vselej v četrtek), toda ko je rok za razpis volitev na ta datum minil, so se napovedi premaknile na 21. oziroma 28. februar. Vendar ta igra negotovosti ne more trajati v neskončnost. Če se Heath tudi februarja ne bo odločil za predčasne volitve, jih najbrž do jeseni ne bo. Politično pogubno je držati lastno konservativno stranko in vso deželo v daljši negotovosti in napetosti, ko marsikomu že tako ali tako popuščajo žilci.

Nesoglasja v vladi

Sredi januarja je konservativni poslanec iz Richmonda v Yorkshireu Tim Kitson, priokrajal v uredništvo kratkega časopisa in sporočil uredniku ekskluzivno novico: »Volitve bodo 7. ali 14. februarja. V naslednjih dneh pričakujemo uradno sporočilo. Volitve bodo pod geslom »kdo pravi prava vlada v tej deželi?«. Ljudje naj odločijo, ali bodo podprli demokracijo, ali bodo glasovali za kaos, ki ga povzročajo nekateri levicari v sindikalnem gibanju.«

Za las je manjkalo, da se ni uresničila Kitsonova napoved. Poslanec Kitson ni računal na novega ministra za zaposlovanje Whitelawa, ki je dobil to pomembno zadolžitev v vladi po nedavni vrnitvi iz Severne Irske, kjer je

Bolj kot se odmiha čas od oktobrske vojne na Blaznem vzhodu, bolj narašča v arabskem svetu nemir — ki potrjuje staro spoznanje, da vojna združuje, mir pa razdružuje. Medtem ko je v samem jedru bližnjevzhodnega spora opaziti, da počasi ugašajo iskre požara, pa na njegovem obrobju še prasketa in se kreše. Morda ni daleč čas, ko bomo pričali pomembnim premikom znotraj arabskega sveta — kajti prva znamenja so že tu.

Prerazporejanje arabskih zavezništov: s to besedo bi najbrž najustrežnejše označili notranje procese v arabskem svetu. Medtem ko je Egiptu, tej središčni točki arabskega sveta, v obdobju »ne vojne ne miru« in omahovanja med vojaško ali politično rešitvijo spora z Izraelom ustrezalo zavezništvo z radikalno usmerjeno Libijo, pa zdaj, v obdobju »med vojno in miru« in pripravi na obnovo ter izgradnjo dežele, bolj išče zavezništva z naftnimi bogatimi, ki objubljajo svoje težke milijone.

Poziv libijskega radia

Tako je predsednik Sadat za svojo nedavno arabsko turnejo izbral šest naftnih držav, obšel pa je dve radikalno usmerjeni državi, Irak in Libijo. Prvi je bil že od nekdaj Egiptu rival v boju za vodilno vlogo v arabskem svetu, medtem ko si je druga prizadevala doseči združitev z Egiptom tudi zato, da bi uveljavila svojo politično težo v arabskem svetu.

Toda Sadat je — predvsem zaradi notranjih razlogov — šel svojo pot. In to ne bo brez posledic. Tako se je že zvedelo, da irakiški predsednik el Bakr ni hotel sprejeti njegovega osebnega odposlanca, državnega ministra dr. Galeba, ki mu je prinašal Sadatovo poslanico z razlago egiptovsko-izraelskega sporazuma o ločitvi sil na sinajski fronti. Libijski radio pa je nedavno v svoji oddaji celo pozval Arabce, naj ustavijo finančno pomoč Egiptu, ker se je ta odpovedal sklepm kartumskih vrha iz leta 1967. Kartumski vrh arabskih držav se je po vojni leta 1967 namreč odločil za »trojni ne« (ne mir, ne pogajanja, ne priznanje Izraela) in odobril državam na frontni črti z Izraelom (Siriji, Egiptu in Jordaniji) redno letno finančno pomoč. Zdaj, po oktobrski vojni 1973, se je Sadat očitno odločil tako za pogajanja kot za mir in priznanje Izraela. Libija bo verjetno v od-

— ne povsem uspešno — dolgo solil pamet protestantom in katoličanom, kako naj živijo v miru, če že ne v slogi in ljubezni.

Whitelaw je človek sprave in posredovanja. Ko se je Heath že skoraj odločil, da bo razpisal volitve, in so ga pri tem podpirali »jastrebci« iz vlade — povsem novi »energetski« car, minister za energetiko, lord Carrington — je nastopil Whitelaw z vsem svojim talentom za prepričevanje. Odločno je odsvetoval Heathu in vsakomur, ki ga je hotel poslušati, preden razpis splošnih parlamentarnih volitev. Omahljivcem je pričaral sliko konservativnega poraza (»Nikjer ni rečeno, da bomo zmagali.« je govoril), še bolj srhljivo pa je slikal posledice tega poraza: če bi konservativna stranka pogorela na volitvah, bo Heath z večino ministrov odletel tudi iz »vlade« v senca. In kdo bo zamenjal Heatha kot voditelja torijevske stranke? Nihče drug kot »enfant terrible« britanskega konservativizma — Enoch Powell. Ob tem imenu spreleti marsičaka vso sedanjo Heathovo garnituro.

Konservativni poslanec Enoch Powell, ki so ga zaradi skrajne desničarskih nazorov predčasno vrgli iz konservativne vlade, je človek, ob katerem bi se v določenih okoliščinah strnila najbolj zadržna desnica v Britaniji. Tega človeka se torijevski »establishment« — vrh — bolj kot kudič križa, celo bolj kot laburistov in »komunističnih agitatorjev« v sindikatih. Razlog je preprost: skrajna desnica, zbrana okrog neugnanega Powella, ne bi nikdar zmagala na volitvah, hkrati pa bi razkrala konservativno stranko.

To je bil glavni argument ministra za zaposlovanje Whitelawa in ta njegov argument je vsaj za zdaj obveljal.

Štiri dni na teden?

Medtem ko so člani ožje vlade omahovali, ali naj podpro Heatha v njegovi odločitvi ali ne, se je kriza v deželi nadaljevala in še stopnjevala. Zaradi pomanjkanja energije (»Križi so rudarji, ker nočejo delati nadure«) je vla-

Kriza v Britaniji

Volitve ali ne volitve

Premier Heath se še ni odločil, ali naj predčasno razpiše parlamentarne volitve

Spopad dveh svetov v Britaniji: konjske dirke in rudarski štiht

da že decembra uvedla tridnevni delovni teden. Do srede januarja je zaradi izpadov električnega toka gospodarstvo v treh tednih utrpelo že milijardo dolarjev škode, medtem ko bi z manj kot dvesto milijoni vlada lahko ustregla zahtevam rudarjev — za vse leto. Funt je zdrknil na najnižjo vrednost v razmerju do dolarja, ki se je medtem začel vzpenjati: 1 funt = 2,16 dolarja. Skoraj milijon Britancev je čakalo v vrsti na pomoč za brezposelnost. Predsednik velike avtomobilске družbe Leyland, lord Stokes, je izjavil: »Z vsem dolžnim spoštovanjem bi rad povedal, da Heath ne razume položaja. Vse skupaj bo zgrmel na kup kot hiša iz kart. Znašel se bo sredi bankrotirane države.«

Vrstile so se mračne napovedi in opozorila. Guverner Angleške banke Gordon Richardson je v nezasišeni »politični« izjavi opozoril Britance na izredno velik deficit v plačilni bilanci, ki jo bo treba »izravnati«. Brez povisane cene za nafto in sedanjih težav utegne to izravnavanje z vsemi posledicami za življenjsko raven prebivalstva trajati morda celo desetletje.

Hkrati pa se je oglašil predsednik državne uprave za proizvodnjo energije Arthur Hawkins, ki je optimistično izjavil, da ne vidi razloga za še večje izpade električne energije, ker je prebivalstvo »zelo disciplinirano«. Zvedelo se je tudi, da jeklarska industrija ni v tako obupnem položaju in da bi bilo mogoče celo preiti na štiridnevni delovni teden. To je namignil sam minister za energetiko lord Carrington.

Splošna stavka rudarjev?

Ob takih in podobnih glasovih so se začeli sindikati, predvsem rudarji, glasno spraševati, ali ni Heath še sam zaostri gospodarsko krizo, ko je uvel del tridnevni delovni teden namesto štiridnevnega, da bi lahko bolj prepričljivo s prstom pokazal na rudarje kot na glavne krivce sedanjega položaja, čeprav je po mnenju rudarjev in sindikatov glavni krivec neenako nagrajevanje dela v Britaniji in podražitev nafte.

Kljub nasprotnim ocenam vztraja Heath pri tridnevnem delovnem tednu. To bo še povečalo brezposelnost in sindikat 270.000 britanskih rudarjev se mrzlično pripravlja, da bi sredi februarja organiziral splošno stavko v vseh premogovnikih. Sindikat rudarjev je že začel razgovore s sindikatoma železničarjev in sindikatoma transportnih in pristaniških delavcev, da bi skupaj preprečili prevoz premoga do elektrarn, če bi se rudarji odločili za splošno stavko.

Britanske elektrarne bi tako ostale brez premoga in s tem bi prenehale delati trideset industrijskih obratov v Britaniji, kar bi popolnoma ohromilo gospodarsko dejavnost na otoku.

Vlada trdi, da je v raznih skladiščih v Britaniji približno 13 milijonov ton zalog premoga, kar bi zadostovalo za desettedensko obratovanje elektrarn ob sedanji zmanjšani proizvodnji. Toda rudarji grozijo, da bodo tako kot pozimi leta 1972 postavili okrog elektrarn stavkovne straže in onemogočili dovolj premoga, če bodo stopili v splošno stavko.

Spričo teh napovedi je britanski notranji minister Robert Carr izjavil, da se vlada ne bo obotavljala poslati nad rudarske stavkovne straže policijo in celo armado, če bi bilo to potrebno.

»Komunistična nevarnost«

Britanski konservativci trdijo, da so komunistični organizatorji in agitatorji glavni krivci za nepopustljivo stališče rudarjev do vlade. Trdijo, da so se vgnezdili v posameznih sindikatih, predvsem v sindikatu rudarjev, in da poskušajo s sedanjim rovarjenjem doseči predvsem politične cilje.

»Vladajoči razred se prav zdaj zelo dobro zaveda,« je izjavil glavni industrijski organizator KP Britanije, Bert Ramelson, »da je naš vpliv neprimerno večji od našega števila, in to jim naganja strah v kosti.«

In res je članov KP Britanije s članskimi izkaznicami samo 30.000, toda najmanj 10 odstotkov vodilnih položajev v britanskem sindikalnem gibanju je v rokah članov KP. Vendar ne zaradi njihove politične pripadnosti, temveč zaradi njihove izredne prizadevnosti in organizatorske sposobnosti. Marsikateri britanski delavec, marsikateri rudar, ki na parlamentarnih volitvah sicer voli laburističnega in ne komunističnega kandidata, glasuje za komunističnega kandidata, ker ve, da bo ta zagrizeno branil njegove interese.

Tako dobiva sedanja kriza čedalje bolj oboje socialnega in razrednega boja. Rudarji so brez »komunističnih agitatorjev« dovolj divji na vlado in establishment, da ne bodo popustili. Skupaj z delavci v drugih sindikatih so tisti kvas, iz katerega vzhaja nova polarizacija sil v Britaniji, ki se zdaj z zgolj sindikalnega in industrijskega področja prenaša v politično arena.

Bozidar Pahor

Premiki v arabskem svetu

Mir, ki razdružuje

Navzkrižja znotraj arabskega sveta in palestinskega gibanja

govor prenehala dajati svojih 50 milijonov dolarjev letne pomoči Egiptu. Malo pa je verjetno, da ji bosta sledila tudi Kuvajt in Saudska Arabija, drugi dve državi, ki sta doslej dajali Egiptu pomoč.

Toda radikalni libijski predsednik Gaddafi se s tem očitno ne bo zadovoljil. Njegova akcija »pritisla na Egipt« se nadaljuje z ustvarjanjem novih zavezništov — in v ta okvir sodi njegova naglica v razglašanje libijsko-tunizijske unije, pa navezovanje tesnejših stikov s Sirijo, Iranci in tudi Palestinci.

»Mali radikalni vrh«

V času, ko se je Egipt s posredovanjem ZDA dogovarjal z Izraelom o ločitvi sil na sinajski fronti, je bilo opaziti določeno zблиževanje med Sirijo in Irakom, porojeno iz strahu, da bi po pomiritev ob prekopu Sirija morala prenašati vso težo izraelskega vojaškega pritiska. Irak je za Sirijo ne-kakšno strateško zaledje — in še več, v obeh državah je vodilna stranka ista. Baas, ki je v preteklosti sicer doživljala precejšnje notranje spremembe, a je vendarle ohranila svojo osnovno politično usmeritev (arabski socializem) nespremenjeno.

Tako je bilo zadnji čas slišati, da si Sirija in Irak prizadevata znova združiti obe vladajoči stranki Baas v eno, kar naj bi bil prvi korak v postopni združitvi vojsk obeh držav (v obeh vojskah prevladuje politični vpliv Baas). Gaddafi je takoj pristavil svoj lonček: baje se zavzema za sklicanje malega arabskega vrha Libija—Sirija—Irak in palestinske gibanje. To pa bi bil že resen izzov egiptovskiemu predsedniku Sadatu.

Če so v arabskem svetu v tem času po oktobrski vojni izbruhnila na površje nova navzkrižja, ne more biti

drugače tudi s palestinskim gibanjem, ki je bilo v preteklosti pogosto nekakšno ogledalo medarabskega dogajanja. Egiptovsko-izraelski sporazum o ločitvi sil je dejansko načel palestinsko enotnost, tako da je Egipt zdaj že začel spoznavati, da Palestincev v naslednjo fazo ženevskih pogajanj najbrž še ne bo moč pritegniti, ampak šele v »kakšno drugo«, kot je te dni rekel egiptovski zunanji minister Fahmi.

»Slonovo leto«

Oktobrska vojna je palestinsko nacionalno zavest izredno okreplila, zlasti pa je razgibala prebivalce na zasedenih ozemljih, v Jeruzalemu, Gazi in na zahodnem bregu reke Jordan. Slavna nabluska pesnica Fadva Tukan je v svoji najnovejši pesnitvi zapisala, da bodo »arabske molitve po očičenju v vodah Sueškega prekopa pripomogle k uresnitvi pravega prerokbe« — in da je pred Arabci »slonovo leto«.

V mislih je imela najbrž stopeto suro korana, imenovano »El fili, slon: »Mar nisi videl, kako je tvoj gospodar ravnal z lastniki slona? Mar ni prepričal njihovih nakan in postal nadnje jate ptic, ki so jih kamenjale z grudami zemlje, da so bili kot obžrti zeleno klasje?« Ta sura napoveduje, da bo božji izbranc silil zmago nad premočnim sovražnikom — kot se je zgodilo etiopskemu vladarju Abrah, ki je hotel s svojo vojsko, v kateri je bil tudi slon, zavzeti in razrušiti svetilni kamen Kaba v Mekki, pa so ga zaustavile jate letelih bitij (najbrž insektov), ki so okužile njegovo vojsko s črnimi kozami, da je obležala kot »obžrto klasje«.

Prehod čez Sueški prekop je za Palestince na zasedenih ozemljih, ki so dobrih šest let prenašali izraelsko oku-

pacijo kot težko moro, dejansko pomenil »ustavljanje slonovega pohoda«. Prvič se je zgodilo, da so arabske vojske potisnile nazaj Izrael, ki je bil v preteklosti navajen samo prodiranja in širjenja zasedenega ozemlja.

Pojavil se je torej nov žarek upanja. Nacionalna zavest Palestincev na zasedenih ozemljih je porasla, sledili so si številni skrivni mitingi, razglasili, širjenje letakov, pa tudi nove saboteže in atentati v Jeruzalemu, Nablusu, Hebronu in drugod po Cisjordaniji. Zažvela je palestinska nacionalna fronta, gverilska organizacija na zasedenih ozemljih, ki je priznala palestinsko osvobodilno organizacijo, PLO, za svojo predstavnik in se zavzela za udeležbo Palestincev na ženevski mirovni konferenci. Izraelci so morali priznati, da Palestinci čedalje glasneje uveljavljajo svoje nacionalne težnje, ki jih hočejo uresničiti v svoji lastni državi.

Ne le zavračanja in zanikanja

O tem znotraj PLO že dalj časa poteka živahna razprava. Umirnejši del gibanja — kamor lahko štejemo največjo gverilsko organizacijo El Fatah — meni, da bi se morali Palestinci aktivno vključiti v zdajšnje politične akcije arabskega sveta. Abu Ajad (pravo ime Salah Kaleb) je nedavno zapisal v »Le Mondu«, da gibanje ne bi smelo vztrajati zgolj pri nenehnem »zavračanju in zanikanju«, ampak bi moralo iskati tudi realistične odgovore — to pomeni, da se »ne bi smelo odpovedovati močnim trenutnim pridobitvam« (tu je imel v mislih idejo o ustanovitvi palestinske države na zasedenih zahodnih obali reke Jordan). Drugi vodilni član Fataha Abu Saleh je dejal, da si mora odporniško gibanje prizadevati za to, da bo sodelovalo v ustanavljanju

nju »nacionalne oblasti« na zasedenih zahodnih obali Jordana. Tretji vodilni član gibanja, Abu Lotof (pravo ime Faruk Kadumi), pa pravi, da nobena druga država ne more govoriti v imenu Palestincev in da si bodo sami prizadevali za rešitev palestinskega vprašanja; pripravljeni bi bili sodelovati na mirovnih pogajanjih z Izraelom, da bi pripomogli k najustrežnejši trenutni rešitvi — kar pa bi bilo sredstvo za doseg končnega cilja, ki ostane nespremenjen (demokracija, laična Palestina tudi na ozemlju, kjer je danes Izrael).

Vsekakor pa tega mnenja niso vsi v odporniškem gibanju in tako je prišlo do znanih navzkrižij ob sklenitvi egiptovsko-izraelskega sporazuma. Izvršni odbor PLO, najvišji politični organ gibanja, se je sestal dan po sklenitvi sporazuma v Bejrutu, vendar ob odsotnosti Arafata, ki je predsednik odbora, bil pa je navzoč pri sklenitvi sporazuma v Asuanu, ter Abu Lotofa, ki je sekretar odbora, bil pa je na turneji po afriških državah.

Na sestanku so bile navzoče štiri radikalnejše gverilske skupine, brez predstavnikov El Fataha: Habasova PFPL (ljudska fronta), Havatmeova PFPL (demokracijska fronta), Saika (prosirski organizacija) in arabska osvobodilna fronta (proirski organizacija). V tej sestavi je izvršni odbor PLO odločno obsodil egiptovsko-izraelski sporazum, ki ga grozi uničiti palestinsko gibanje (ustanavljanje demilitariziranih območij okrog Izraela namreč duši nadaljnje gverilske akcije).

Jaser Arafat, ki se je ta čas pogovarjal v Kairu z vojnimi ministrom Ahmedom Ismailom, je nemudoma poslal Sadatu v Asuan brzojavko in v njej zavrnil obsodbo s sestanka izvršnega odbora, češ da je bil ta sestanek nezakonit: sklicati ga lahko le on kot predsednik in Abu Lotof kot sekretar, vrh tega pa na njem ni bilo predstavnikov El Fataha.

Abu Maher, predstavnik PFPL v odboru, je takoj odgovoril, da sta se obsojbi pridružila tudi dva člana El Fataha, Abu Ijad in Abu Saleh, in da lahko izvršni odbor sprejema odločitve tudi brez Arafatove navzočnosti. Arafatova avtoriteta je bila s tem resno izpodbita. Čez nekaj dni je glasilo PLO »Falastin al taura« (Palestinska revolucija) ponovno ostro napadla egiptovsko-izraelski sporazum, ki ga vodi k arabski kapitulaciji in predstavlja hud udarec palestinski stvari. Zolne razprave znotraj gibanja se torej nadaljujejo in ni izključeno, da bodo terjale tudi nekaj notranjih sprememb.

Arafat utrdir svoj položaj

Malo je verjetno, da bi bil Arafatov položaj resno omajen, saj si je pridobil neopodbiten ugled v malone vsem arabskem svetu. To se je pokazalo na alžirskem vrhu neuvrščenih držav, pa na arabskem vrhu v Alžiru in naposled med zadnjim dogajanjem na Blaznem vzhodu, ki je obiskal poleg Egipta še Sirijo, Saudsko Arabijo in Libijo. V Kairu se je sestal tudi z delegacijo Palestincev z zasedene zahodne reke Jordan, kar kaže, da uživa tudi tu vso podporo. Ko bo čez teden ali dva v Kairu — verjetno ob navzočnosti Sadata — zasedal palestinski nacionalni svet, nekakšen parlament v izgnanstvu, ki bo razširil svoje vrste in sklepal o ustanovitvi begunske vlade ter udeležbi na ženevski konferenci, bo Arafatova vodilna vloga po vsej verjetnosti znova potrjena.

Za kaj se bo potem odločil, je odvisno tudi od ravnanja drugih palestinskih organizacij. Če bo prišlo do tobevanja sil tudi na golanski fronti in če se bo Sirija odločila za udeležbo v Zenevi, je možno, da bo prosirska Saika postala bolj naklonjena političnim akcijam gverilskega gibanja; v tem primeru bi najbrž popustila tudi proirski arabska osvobodilna fronta.

Veliko je torej odvisno od tega, kako se bo obnašalo radikalno obrobje bližnjevzhodnega spora. Za zdaj se ni videti, da bi tu utegnili kmalu priti do globljih premikov. Nasprotno, zdi se, da se ustvarjajo in krepijo nova zavezništva, pri katerih je opaziti tudi prst od zunaj.

Bodo torej znova Palestinci tisti, ki bodo uplašili cehoe? To bi bilo docela možno — a bilo bi skrajnje kratkovidno. Ne smemo namreč pozabiti, da je bližnjevzhodni spor v svojem bistvu izraelsko-palestinski spor: spor o uveljavljanju pravice dveh narodov do iste domovine.

Ti Doberšek

Kitajsko - sovjetski odnosi

V senci diplomatskega pripetljaja

Od incidenta na Ussuriju do incidenta v Pekingu —
Polemika je zajela prav vse vidike politike

«...Znočilo se je že. Na cestah je bilo malo ljudi. Iz sovjetskega veleposlaništva je nenadoma prišel ena temno siva »volga« in zavila proti pred mestu...»

Tako se začena kitajska verzija o sovjetsko-kitajskem diplomatskem incidentu 15. januarja letos, ko so kitajske oblasti izgnale tri sovjetske diplomate in ženi od dveh pod obtožbo, da so vohunili. Zgodbo je v kitajski verziji opisal kitajski sokrivce v tej aferi Li Hung-su, ki da je med kulturno revolucijo pobegnil v ZSSR, se kot sovjetski agent 1972 vrnil na Kitajsko in bil prijet tako rekoč »z rokami v vreči«, se pravi v trenutku, ko da je od sovjetskih diplomatov prejel radijsko postajo, tajna navdila in denar.

Tako kitajska verzija. Sovjetska je prav nasprotna. Glasi se približno takole:

...Zvečer 15. januarja so blizu sovjetskega veleposlaništva ustavili avto, v katerem so bili sekretar veleposlaništva Marčenko, njegova žena in žena Semjonova, prav tako člana veleposlaništva. Potegnili so jih iz avtomobila, jim zvezali roke in jih vsakega zase odpeljali na neko ustanovo. Tam jih je že čakala množica, ki jih je zalila. Vse to so snemali s filmskimi kamerami... Ob približno istem času so prijeli diplomata Semjonova in prevajalca... Grozili so jima, da ju bodo ustrelili, če ne bosta priznala...

Med Moskvo in Pekingom sta se križali protestni noti, vsaka zasnovana na podlagi verzije o incidentu, ki jo je dal podpisnik. Incident sam pa je vzbudil med opazovalci v Pekingu razumljivo pozornost iz več razlogov.

Anatomija incidenta

Kitajska stran je napravila iz zadeve prvotnoizredni diplomatski škandal, čeprav bi nezaželene sovjetske diplomate lahko izgnala manj bučno, če ji je do tega bilo; toda ostala je pri diplomatskem škandalu in pazila, da zadeva ne bi prekoračila teh okvirov.

Prvič se je zgodilo, da je bila v podobno afero vpletena osebnost kitajske narodnosti; neki Li Hung-su in se neidentificirani Kitajec. Kaj podobnega se ni dogajalo niti v burnih dneh kulturne revolucije. To bi lahko pomenilo, da se bo zaostrel kurz proti ljudem, ki so imeli kakršno koli stik z Rusi, ali pa da bo na resnične ali navidezne privržence Liu Sao Cija in Lin Piaa padla tudi obtožba »grobege izdajstva državi« in ne samo očitke zaradi zgrešene politične linije. Skratka, gre za domnevno možnost, da bi nenehnomu boju med pravilno in zgrešeno linijo v kitajski partiji dodali še element tujega vmešavanja.

In naposled še časovno naključje: incident se je zgodil v času, ko bi se moral vrnil v Peking pomočnik sovjetskega zunanjega ministra Iljčikov, ki vodi sovjetsko delegacijo, pogajanja o obmejnih vprašanjih, to je o tako imenovanih spornih ozemljih, oziroma o »neenakopravnih sporazumih«, na podlagi katerih je Kitajsko, kot pravijo v Pekingu, v minulemu stoletju izgubila 1,5 milijona kvadratnih kilometrov ozemlja.

Incident v Pekingu je torej znova postavil v ospredje vprašanje, in kakšni fazi so danes sovjetsko-kitajski odnosi, ki so se na začetku šestdesetih let začeli vidno slabšati v okviru znane ideološke polemike, se še bolj zaostrijo v letih kulturne revolucije in dosegli dno med češkoslovaško krizo in oboroženimi spopadi na Ussuriju.

Gledano nazaj je bilo leto 1968 prelomno v sovjetsko-kitajskih odnosih. Avgusta so oborožene sile petih članic varšavske zveze intervenirale v ČSSR, ne da bi dogodek izzval večjo reakcijo v nasprotnem taboru. Za Kitajce je dotlej izredno žolčna polemika s Sovjetsko zvezo nehala biti »ideološka« oziroma polemika, v kateri je šlo v bistvu za popolnoma različen notranji razvoj v obeh državah. V jeku češko-slovaške krize so se izoblikovali prvi obrisi kitajske teze o »hegemonijski dveh supersil«, o njunem hkratnem sodelovanju in hkratni konfrontaciji. Peking ni spregledal, da češkoslovaška kriza ni prišla na dnevni red zasedanja generalne skupščine OZN zaradi zadržanega razumavanja ZDA. V tem času je po vsem videzu dozorela tudi ocena, ki je prišla do poslednjega izraza naslednje leto na IX. kongresu KP Kitajske, namreč, kdo je glavni sovražnik Kitajske. Resda sta bila v referatu, ki ga je na kongresu prebral Lin Piao, ZDA in ZSSR označena kot enaka nevarnost za Kitajsko, vendar s pridržkom med vrsticami: ameriški imperializem je na umiku (pogajanja o vietnamskem miru), medtem ko je 2. marca 1969 prišlo do oboroženega spopada med sovjetskimi in kitajskimi četami zaradi otočka Cen Pao, po rusko Damanskij, na reki Ussuri.

Zdi se, da sta obe vladi ob tem incidentu začrtali mejo, do kod sme iti zaostrovanje in kje je ločnica, preko katere bi se bilo nevarno spuščati. Kitajska vlada je namreč 7. oktobra objavila deklaracijo, v kateri se izreka za mirno ureditev spora, za prenehanje incidentov in za pogajanja o vseh »neenakopravnih sporazumih«, pod čimer

da ni razumeti, da s tem zahteva vrnitev ozemelj, ki da jih je na podlagi teh sporazumov v minulemu stoletju izgubila. Dober mesec zatem — 11. septembra — se je na pekinškem letališču ustavil premier Kozjigin, na poti na pogreb Ho Ši Minha v Hanoi, in se pogovarjal s Cu En Laijem. Nasledek tega srečanja so bili sovjetsko-kitajski razgovori o »obmejnih vprašanjih«; 20. oktobra je v Peking prispela sovjetska delegacija, ki jo je vodil Kuznječov. Ta je imel za sobesednika Ciao Kuan-hua.

V okviru dveh dogodkov

Dogodki na Ussuriju so imeli za okvir dva pomembna dogodka. V Pekingu so se pripravljali na IX. kongres KP Kitajske (aprila 1969), ki naj bi bil »kongres enotnosti«, v Moskvi pa na svetovno posvetovanje komunističnih partij, ki naj bi obsodilo Kitajsko, če je že ne bi izobčilo kot socialistično državo.

Gledano nazaj je bil IX. kongres samo na videz »kongres enotnosti«; čez dve leti je sledila afera Lin Piaa. Kongres je sicer, kar zadeva zunanjo politiko, sprejel tezo o enaki nevarnosti, ki da grozi Kitajski od ZDA in ZSSR, z odtokom o »ameriškem imperializmu, ki je na umiku«. Strategija, ki je dve leti pozneje dozorela v navezavo dialoga z ZDA, pa takrat še ni bila izoblikovana.

Tudi na posvet komunističnih partij v Moskvi (od 5. do 17. junija 1969) dogodki na Ussuriju niso vplivali odločilno. Berlinguer za KP Italije in Ceausescu za KP Romunije sta bila odločno proti obsodbi KP Kitajske in tako je prevladalo, da »enotnosti ni mogoče krojiti z obsodbami ali izključitvami«.

Tudi v letu, ki je sledilo dogodkom na Ussuriju, se je polemika med obema prestolnicama nadaljevala. Značilnost te polemike je v tem, da so iz nje domala izginile primere ideološkega spora in da se je prenesla skoraj popolnoma na teren meddržavnega spora. Tudi v letu 1970 je bilo nekaj incidentov in na Kitajskem se je razplamela kampanja »pripravljam se, kakor da utegne jutri izbruhiti vojna«. Kampanja za zbiranje enomesečne zaloge hrane ter množična gradnja podzemskih zaklonišč, vse to naj bi na Kitajskem utrdilo občutek ogroženosti, ki da prihaja s severa. Toda v tem obdobju je prišlo do koraka tudi v nasprotni smeri: Tolstikov, nov sovjetski veleposlanik, je prišel v Peking, njegov kitajski kolega Liu Hsiu-čun pa je prevzel vodstvo kitajskega veleposlaništva v Moskvi.

Ce bi vzeli trgovino za prvo, čeprav nezanesljivo znamenje za temperaturo, ne toliko v dejanskih odnosih kot v mejah, preko katerih ti odnosi ne smejo, bi celo lahko rekli, da so se stvari leta 1971 za spoznanje obrnile na bolje: sovjetsko-kitajsko trgovino se je povečala za 300 odstotkov v primerjavi z obdobjem najhujše napetosti. V absolutnih številkah to sicer ni veliko, je pa lahko smernik za težnjo, v kakšnih okvirih ohraniti konflikt, ki je dolgoročne narave.

Tudi kongres KP Kitajske v odnose med velikima sosedoma ni vnesel novih, razen v odtokih, ki jih v Moskvi označujejo kot »poudarjeni antisovjetizem«.

Vsebinska medsebojna polemika

Omenili smo že, da v polemiki med obema državama prevladuje državna politika nad ideološkimi temami. Kitajska stran je podvrгла izredno ostri kritiki prav vse vidike sovjetske politike. Z jedro ironije Kitajci vprašujejo, zakaj Sovjetska zveza kot »evropska država« kaže tolikšno zavzetost za azijske zadeve, ki se manifestira v sovjetski pobudi za sporazum o varnosti v Aziji. To pobudo so dali sovjetski voditelji ob raznih priložnostih in na različnih ravneh. V tej zvezi Kitajci očitajo Moskvi, da je vsak njihov poseg v azijske zadeve »samo še povečal nestabilnost v azijskem prostoru«, in ob tem navajajo »razdelitev Pakistana« kot posledico indijsko-sovjetskega sporazuma o prijateljstvu in sodelovanju, križarjenje sovjetske mornarice v Indijskem oceanu ter težnjo, da bi »sovjetski vojaški blok v Aziji zamenjal ameriškega, ki je doživljal popoln neuspeh«.

Sovjetske pobude za regionalno gospodarsko in kulturno sodelovanje v Aziji so na stolpcih stalnih razgovorov kitajske propagande ocenjene kot »želja in poskus Sovjetske zveze, vsiliti tretjemu svetu politiko imperialističnega sile«, kar je izhodišče za vse ocene sovjetske politike v tako imenovanem »lačnem svetu«. S tezo o »sovjetsko-ameriški delitvi sveta na vplivna področja« pa je v bistvu obtožena vsa globalna politika ZSSR.

Pod enako točo obtožbo so tudi vse sovjetske pobude za popuščanje napetosti, bodi da se nanašajo na LR Kitajsko, bodi na Evropo ali bolj splošno, na razorožitev.

Sovjetska stran v tej propagandni vojni odgovarja po vsebini argumentov v enaki meri, po obliki pa bolj zadržano, kar je še posebej poudarjeno z nje-

nimi pobudami za »normalizacijo meddržavnih odnosov na podlagi petih načel miroljubne koeksistence«.

Moskva očita Pekingu, da si je izmislil tezo o kondominiju dveh supersil, zato, da bi ustvaril nacionalistično podlago, na kateri bi se zbirale male in srednje države, ne glede na njihovo notranjo ureditev. »Narode hočejo odvrgniti z razrednih pozicij in jih zbrati na nacionalističnih pozicijah,« pravi Vladimir Popov v radijskem komentarju, ki ugotavlja, da je teza o dveh supersilah največjega sovražnika, kar vse odkriva, da je »Kitajska zapustila socialistično pot in da vnaša razkol v mednarodno komunistično gibanje in ant imperialistično fronto«.

Kot Kitajci sovjetski delež pri popuščanju napetosti v Evropi pripisujejo sovjetski želji, »zavarovati si hrbet za konfrontacijo s Kitajsko«, tako Rusi očitajo Pekingu, da »nasprotuje popuščanju napetosti na starem kontinentu, ker bi želel Evropo obrniti proti Sovjetski zvezi; zato da se Kitajska zavzema za krepitev NATO in EGS, kar da je vse v nasprotju s procesom, ki poteka v Zenevi in na Dunaju«.

In naposled: kot kitajska stran vsem diskvalificira ves notranji razvoj v Sovjetski zvezi s samovoljno izbranimi prilastki, tako na podoben način glede kitajskega notranjega razvoja ravna tudi sovjetska stran v okviru shem, ki se ji zdijo občeveljavne in obvezne za vse.

V grobem in morda preveč poenostavljeno bi s tem opisali stanje v odnosih, kakršno je bilo, ko se je zgodil pekinški incident.

Domneve namesto odgovora

Način, kako ga je kitajska stran izkoristila, nakazuje več smeri za odgovor na vprašanje »zakaj prav v tem trenutku«.

Incident je, čeprav je za sedaj ostal v okvirih diplomatske afele, vsaj za nekaj časa zavrl sovjetsko-kitajske razgovore o »obmejnih vprašanjih«. Razgovori so bili prekinjeni pred šestimi meseci. Ko so se začeli, je kitajska stran predvidevala, da se bodo »prava pogajanja« začela šele, ko bo ustvarjeno »pravo ozračje«, to je, ko bo obmejno območje »vojaško razredčeno«. Nič takega se ni zgodilo in po kitajskih trditvah je na kitajski meji več sovjetskih čet kot prej. »Ne bomo se pogajali, dokler bo nad konferenco mizo visela atomska bomba,« pravijo v Pekingu.

Toda vzrok za nezaupljivost in namrščenost ima tudi sovjetska stran. Kaj utegne pomeniti, da v Pekingu veliko bolj intenzivno in jedko govoro o ozemljih, ki da jih je Kitajska v minulemu stoletju izgubila na podlagi »neenakopravnih sporazumov« in ki so že pol stoletja v mejah socialistične države, kakor pa o Taivanu, ki je nesporno del LR Kitajske, ali denimo o Hong Kongu ali Macau, ki sta koloniji? K čemu pelje kitajsko opozorilo japonski parlamentarni delegaciji, da se bosta morali »Kitajska in Japonska skupaj soočiti z nevarnostjo s severa«, potem, ko je Peking večkrat na najvišji ravni podprl japonske zahteve po širši Kurilskih otokih? Skratka, pekinški incident je lahko zunanji odsev kitajske ocene, da čas za »prave razgovore« še ni napočil.

Afera s sovjetskimi diplomati bi utegnila veljati tudi kot opozorilo v zvezi s pripravami za sklicanje svetovnega posveta komunističnih partij; predvsem tistim partijam, ki enotnosti v komunističnem gibanju ne vidijo v izključitvah ali v izobčenju. Mimo tega pa analitiki v Pekingu najbrž — po analogiji — računajo tudi na diferencialno v sami varšavski zvezi, če bi se odnosi med ZSSR in Kitajsko dramatično zaostrijo: če je Vietnam zrahljal odnose med ZDA in njenimi zahodnimi evropskimi zavezniki, zakaj se ne bi kaj podobnega zgodilo tudi v nasprotnem taboru, če bi bili razlogi za to dovolj dramatični?

In navsezadnje: sočasnost med pekinškim incidentom in sporočilom, da bo Nixon letos obiskal ZSSR, je prav lahko zgolj naključje. Ni pa naključje, da ameriško-kitajska normalizacija ne napreduje v tolikšni meri, da bi Kitajci lahko s pozicij politične in diplomatske paritete že mogli začeti »resnične razgovore« s Sovjetsko zvezo. Preveč važnih svetovnih problemov je bilo v zadnjem času urejenih v dvojje, da realistični Peking ne bi videl in občutil razločilo med formalno priznanim in stvarno paritetno v tako imenovanem »velikem trikotniku«. Morda se v kitajski prestolnici celo utrjuje občutek, da je kitajsko-ameriški dialog v skrajni posledici spodbuda za dinamično in intenzivno sovjetsko-ameriško sodelovanje.

Gledano nazaj, ugotavljamo, da je do resničnega dialoga med ZDA in ZSSR prišlo šele, ko so ZDA priznale popolno pariteto Sovjetski zvezi in ko je leta obtožila, da je to pariteto dosegla. Ni razloga za domnevo, da bi se kitajska diplomacija ravnala po drugačnih merilih.

Miran Suštar

V brazilskem mestu (foto: Bogdan Pogačnik)

Povzetek iz tujega tiska

Geisel, general — tehnokrat

Je eden od desetih najbolj briljantnih možgan, kar jih premore brazilska armada: general Ernesto Geisel, novi predsednik Brazila, uživa v Rio zavdanja vreden ugled. Star je 65 let, strogega in zadržanega videza. Ta sin nemških staršev luteranske vere je bil določen, da zamenja generala Emila Medicijo, ki mu je potekel predsedniški mandat.

Bolj določen kot izvolil ga je volilni kolegij, ki ga sestavljajo poslanci in guvernerji zveznih držav, ene in druge pa je določila hunta. Da bi ohranili demokratični videz, je hunta spodbudila opozicijsko, sicer zelo pohleвно Demokratično gibanje Brazila, da je postavilo svojega predsedniškega kandidata: Ulyssesa Guimaraesa. Toda med predvolilno kampanjo je ta predstavnik liberalne buržoazije priznal, da nima svojega programa in da je njegov cilj, napraviti režim bolj človeški.

Cena za »čudež«

Novi general in predsednik je tehnokrat. Po briljantni vojaški karieri si je, kot toliko njegovih vrstnikov, »naknil copate« in je v zadnjih letih zelo uspešno vodil največje brazilske podjetje Petrobras, državni naftni monopol. Nacionalistični krogi so se razveselili, ko je Geisel postal predsednik. Računajo namreč nanj, da jim bo pomagal krepiti vlogo države — investitorja in podjetnika in širiti nacionalizirani sektor. Liberalni krogi pa upajo, da bo Geisel vsaj malo normaliziral ustavnost in razveljavil dekret št. 56, ki daje izvršni oblasti neomejeno pooblastilo. Ti krogi opozarjajo, da Geisel ni bil nikoli skrajnež, pozabljajo pa na njegovo izredno strogo, ko je bil sodnik v vojaškem sodišču, ki je sodilo političnim prestopnikom. Nekaj pa jih vendarle vznemirja: za svojega zaupnika si je izbral generala Do Couto e Silva, ki ga imenujejo tudi »general molka«. Ta je leta 1964 ustanovil nacionalno varnostno službo. Od tistihmal je veljal za človeka, ki je vlivljal največji strah vsem. Pozneje je postal predsednik brazilske podružnice trupa Dow Chemical.

Novi predsednik in njegova desna roka imata torej prakso v upravljanju; vojaško disciplino in organizacijo sta izkoristila za gospodarski razvoj. Bosta znala upravljati s »čudežem«, iz katerega bi nekateri radi napravili vzor za razvoj? Brazila namreč že deset let živi v vzdušju gospodarskega

»booma«, ki je brez primerjave v zgodovini dežel v razvoju. Nebohtični rastejo kot gobe po dežju. Ne samo v velikih centrih, kot so Rio, São Paulo, Belo Horizonte, marveč tudi v sruu Amazonije, v Manausu, sredi vil edvardijskega stila, ali v pristaniščih, kot so Belem, Portaleza, Recife, Ilfclia, ki je v prvih letih šestdesetih let dosegla 100 odstotkov, je zdrsnila na 16 odstotkov, medtem ko se je naraščanje nacionalnega dohodka na prebivalca z 2,9 odstotkov dvignilo na 10 odstotkov na leto. Vsekakor blesteč uspeh. Toda za kakšno ceno in v čigavo korist?

Od 1964 vlada red. Vojaška hunta je od vsega začetka sistematično spodbujala k industrijski in finančni koncentraciji. V letih od 1968 do 1973 je zaprla vrata 53 odstotkov bank. Brazila je prišla pod varstvo multinacionalnih družb, ki jih izredne davčne olajšave spodbujajo k investicijam. Velik del majhnih in srednjih podjetij je šel v stečaj. Posledica: veliko povečanje brezposelnosti v deželi, katere nacionalni dohodek na prebivalca narašča kot na Japonskem. Še več: kupna moč prebivalstva upada. Polovica brazilskega prebivalstva je zunaj dežarne gospodarske. Realne delavske mezde so se od leta 1964 znižale za 45 odstotkov. To je cena, ki so jo plačali Brazila, da bi poslovno meščanstvo (1 odstotek prebivalstva) kopolilo bogastvo, in da bi lahko multinacionalne družbe pretakale ogromne dobičke v svoje »metropole«, t.j. v Združene države, Evropo in na Japonsko.

Tuji kapital 75-odstotno kontrolira skoraj vse glavne sektorje brazilskega gospodarstva v industriji in domala ves izvoz. Tuje družbe, ki se ukvarjajo z rezo živine in z izkoriščanjem gozdnega bogastva, so zkopirale na ducate milijonov hektarov zemlje in gozdov. Eno od takih posestev — Amapa — meri 1,6 milijona hektarov, to je polovico Nizozemske. Tudi kmetje plačujejo visok prispevek za brazilski gospodarski »čudež«. Inštitut za socialne raziskave v Recifeju je ugotovil, da je bila stopnja podhranjenosti na Severovzhodu leta 1970 višja kot v času suženstva 1880. Agrarna reforma se dotaknila samo tistih latifundij, ki so jih lastniki opustili. Druge pa zaradi ogromnih razsežnosti omogočajo koncentracijo finančnih sredstev in modernih tehničnih sredstev. Število brezposelnih kmečkih delavcev narašča, s čimer se večja armada brezposelnih v mestih. Gradnja velikih industrijskih kompleksov na severovzhodu je imela za posledico, da se je popolnoma dezorganizirala mala lokalna industrija in obrt, brezposelnost pa se je še povečala. Take politike ni bilo moč voditi

brez mogočnega represivnega aparata. Pravica do stavke skorajda ne obstaja. Sindikate je vojska najprej temeljito očistila, sedaj pa jih strogo nadzoruje. Tajna policija je povsod navzoča. Od 1968 dalje je bilo na tisoče ljudi aretiranih in mučenih, na stotine pa ubitih. Zdal število žrtev ni tako visoko, kot pred tremi leti, ker je praktično zadušil vsak oborožen odpor.

Velikan, ki vzbuja strah

Brazilske gospodarske »čudeže« ogrožata zdaj dve stvari: naraščajoča brezposelnost in upadanje kupne moči. Kajti od gospodarskega »čudeža« ima korist le 15 do 20 odstotkov prebivalstva; ostali del proizvodnje je treba izvažati za vsako ceno. Zadolženost v tujini je ogromna: 10 milijard dolarjev leta 1972. Samo obresti za ta dolg požrejo 30 odstotkov letnega izvoza. Izvoz pa je kljub prizadevanjem vlada-jočega razreda še vedno omejen na surovine in živila, ki jih Brazila prodaja industrijsko razvitim državam. Edina alternativa za take razmere je: »osvojiti« tržišče latinskoameriških držav. Toda brazilski velikan vzbuja strah. Obtožujejo ga za gospodarski imperializem in za politično vmešavanje v zadeve drugih držav. Znana je brazilska vloga pri vzpostavljanju fašističnih režimov v Urugvaj, Boliviji in Čilu. To je konkratizacija brazilske zamisli o »varnostni coni«. Tudi veličasten projekt o gradnji transamazonske ceste, ki v dolžini 4000 kilometrov prečka državo od vzhoda proti zahodu, vzbuja nezaupanje. Ta cesta, ki naj omogoči razvoj v najbolj divjih delih sveta, bo tekla blizu meje šestih držav: treh Gvajana, Venezuele, Kolumbije in Peruja. Obstaja bojazen, da bodo nekoč to cesto uprizarili v strašne težke namene, če bi v kaki od teh držav, ki jih ima Brazila za svoj »živiljski prostor«, prišlo do revolucionarnega vrenja.

Brazila je skoraj povsem odvisna od tujega kapitala, zato je obsojena na to, da širi svoj gospodarski prostor na škodo svojih sosedov. Zato bo morala nova brazilska vlada voditi prav takšno politiko kot prejšnja. Druge izbire nima. Sicer pa, general Geisel je izjavil, da je »pripravljen zelo odločno in eksperimentalno zatreti sleherni poskus prevarništva in korupcije, da bi ohranil kontinuiteto in socialno stabilnost, neogibno potrebno za nadaljnji razvoj dežele«.

Kenize Mourad
Expres, Pariz

Romunsko spoznavanje narave in družbe

Kaj počne „tudi“
v Romuniji?

V mojem potnem listu, že nekoliko stari in primerno izdelani, pa vendarle čisto preprosti listini, mi ena stvar ni šla nikdar v račun. Tam na začetku, kjer stoji zapisano, kdo ga je izdelal in potrdil njegovo veljavnost, je tale stavček: Za vse evropske države, tudi Romunijo, da je treba Romunijo posebej omeniti, še ni tako čudno. Navsezadnje se nismo zmeraj zelo lepo gledali in zakaj ne bi poudarili, da se zdaj lepše? Ampak tisti študij je pa že bolj nenačuden. Zakaj neki študij? Mar Romunija ni Evropa? In če ni Evropa, kaj je potem?

Ko se potem človek s takšnim potnim listom in s tem vprašanjem na koncu jezika znajde v Romuniji, seveda ni prav vladno, če ga izstreli kot uvodni takt v spoznavanje njihove narave in družbe. Kajti Romuni bodo priznali vse — da so Balkan z vsem, kar dobrega in slabega, prijetnega in zoprnega sodi zraven, da so mešanica najrazličnejših ljudstev, ki so se kdaj srečali na križišču med severom in jugom, vzhodom in zahodom, priznali bodo, da jim Orient ni prizanesel, ampak da ne bi bili Evropa... križana gora, kako da ne?

Za korenine so poskrbeli Rimljani

Najprej so tu seveda Rimljani, saj je na romunska tla stopila Evropa v podobi strunne rimske vojske. Ta vojska je najprej prinesla orožje in vse, kar sodi zraven, potem pa tudi vse drugo, kar oblikuje podobo dežele. Polovica Evrope je danes zaznamovana z ostanki rimskih vojn in mirov. Toda le v večini je ta predavna plast vidna in v muzejih in ima podobo kipcev in posodic, nagrobnikov in spomenikov s slovesnimi besedami Senatus populusque romanus.

Romunom pa so Rimljani pustili še precej več. Poleg nešteti kamnitih, lončenih in bronastih ostankov, ki stojijo pod strehami muzejev ali pod golim nehom, so tu še korenine, iz katerih so zrastle kot narod in v katerih se še danes potrjuje. S ponosom, to je že treba reči.

Za Rimljani je tu, daleč okrog Karpatov, ostala sled, ki je vidna v imenu vsega naroda in države, v jeziku in potem v občutju bratstva (ali sestrskosti), ki jih veže na druge romanske

narode. Romunskemu jeziku, ki je zrasel iz vulgarne latinščine, se pozna vplivi številnih govoric drugih narodov, ki so se tu kdaj spopadali v besednih dvobojih. V njem je — po starem receptu zgodovine, ki je bila zmeraj navdušena za malo mešano — nekaj turškega, nekaj grškega, nekaj nemškega, tudi kaj madžarskega in tako naprej, brez odmeva pa tudi slovenske besede niso ostale.

Nedavna zgodovina, na primer, je Romunom podarila tovariše in tovarišice, predelane v tovarišule in tovariše, iz davnih časov pa jim je ostalo to, recimo, da je Romunija preprosto vesela in bogata (brez predelave). Tudi branila se je ta dežela z našim korenin v besedi in vse tako kaže, da so naši predniki vili Romunom precej strahu v kosti. Kajti kar je v Romuniji grozno, je grozno in nič drugeče.

Tudi pisava je okno

Ampak da naša slovenska zavest ne bi bila prehudo prizadeta, je treba poudariti, da za najrazličnejše grozote nismo bili odgovorni samo Slovani. Celih tristo let so kod gospodarili Turki, še precej dodatnih let pa so se za to trudili ali pa na vse kriplje borili, da te pravice ne bi zgubili. Kolikor se spominimo iz lastne zgodovine, to ni minilo brez grozot in verjetno bi se Romuni po tovrstnem izraz lahko napotili k Turkom.

Se marsikaj drugega se je križalo na tistem kosu zemlje in prineslo Romunom to in ono, po neusmiljeni logiki zgodovine dobro in zlo. Saksi Nemci, recimo, ki so zašli v Transilvanijo po svojih trgovskih in rokodelskih poteh, so poskrbeli za prenekanje bridko uro, vendar so — skupaj z Madžari in blagopokojno Avstro-Ogrsko — povzročili tudi to, da je severozahodna Romunija precej bolj evropska kot njena jugovzhodna polovica.

Hudo težko je priznati, a je že tako: tudi prekletstva zavojevanosti in podložništva imajo kakšno dobro plat. Transilvaniji in Banatu so Nemci in Madžari prinesli malo višji standard, nekoliko višji delovni in kulturni nivo. Vse to pa tamkajšnjim Romunom omogoča, da se počutijo za pručko višji od kakšnih Oltencev in Moldavcev in to prav radi tudi pokažejo.

Nihče med njimi ne trdi, da je stara Mitteleuropa, ki jo je čutili v transilvanskih mestih, zgubljen sen, za katerim je treba točiti solze. Nihče pa tudi ne bo zanikal, da kultura Orienta, pa naj bo še tako obudovanja

vredna, na sodobni borzi vrednot ne stoji niže od srednjeevropske avstro-ogrske.

Tega se Romuni ne zavedajo od danes. Ko so sredi prejšnjega stoletja, ob pomladi narodov, še bolj zagrizeno kot prej začeli zahtevati neodvisnost, so se vehementno lotili tudi vprašanja pisave. »Latinica nam bo odprla okno na zahod,« so trdili pripadniki njihovega romantičnega gibanja tako je danes cirilica, ki jim jo je prinesla pravoslavna vera, ostala le še na samostanskih in cerkvenih freskah. Ko so pred leti iz šolskih klopi odpravljali ruščino, sicer niso navajali podobnega argumenta, kaj so si na tistem mislili, pa nihče ne ve.

Domotožje rodbine Hohenzollern

Ko je Romunija leta 1878 postala samostojna država (ki še ni vključevala Transilvanije), jo je usoda pripeljala še za korak bliže Evropi. Zavladal jo je nemški Hohenzollern — Karli, Ferdinand in Mihael s primernim številom Marij in drugega ženstva — ki so se daleč spodaj na Balkanu počutili približno tako, kot davn pred njimi pregnani Ovid. Precej so se turidili, da bi temu odpomogli. Da ne bo pomote: začeli so pri lastni bradi in kaj dije od nje niso prišli. Poosebljenje tega truda je njihov grad Peleš, ki stoji sredi gozdov pri letoviškem mestu Sinaia. Hohenzollerni na romunskih tleh sicer niso trpeli stanovanjske stiske, a kljub palačam, podeželskim dvorcem v romunskem slogu in srednjeveškim gradovom na gorskih vrhovih jim je nekaj manjkalo: nekaj njihovega, domačega, bavarskega.

In tako so ti Karli in Ferdinandi naredili inventuro po vseh svojih nemških posestih in napravili seznam vsega tistega, kar jim je bilo najbolj pri srcu. Nato se je vojska rokodelcev lotila dela. Tu so vzeli okna, tam so se tečaje sneli vrata, nekje so natorčili pohištvo, drugje so samo spraznili omare. Kar se pa ni dalo kar tako odnesti, so preprosto prelihi v kopije.

Vse to se je začelo stekati v daljni Sinai in rezultat te hohenzollernske staljice je grad, ki brezhibno ilustrira vse mogoče in nemogoče sloge. Pa Karliom in Ferdinandom ni bilo dovolj, da je vsa ta poletna rezidenca mešanica, prepelna najrazličnejših kopij. V svetovljanski zagnanosti so iz ene sobe naredili malo Turčijo, iz druge Indijo, iz tretje bavarski barok in tako naprej od gotike do jugendstila.

Romunska podoba: Nova industrija na zelenih travnikih

Mihael in dvainštirideset vagonov

Pelešu pa je treba kljub vsej preobloženosti in skreganosti s pravili slogovne enotnosti priznati, da je poln topline in intimnosti, da je skratka eden redkih gradov, v katerem se da živeti. Danes seveda nihče ne živi v njem. Le množice obiskovalcev v copatah ga polnijo, pa še to le od prvega nadstropja. Le če je človek delegacija, mu morda odprejo tudi gornje sobane, kjer so stanovanjski prostori.

Najsvetejšega pa tudi delegacijam ne pokažejo. Sobe za goste, da, sobe za ministre in ministrske predsednike tudi. Da pa bi si preprost zemljan lahko ogledal, kako si je kralj postal, kje je bral in kajtkoval ali celo opravljal cesarske pešpoti? Kakšna svetoskrusna misel!

Konec leta 1947 so se morali Hohenzollerni odpovedati prestolu, ki so ga zasedli v prejšnjem stoletju. Predzadnjega decembra je bilo, ko je bilo kralju Mihaelu dano videni, da se lahko vrne, od koder je prišel. Res ne vem, ali so mu silvestrovati še dovolili v romunski deželi, a po prtljaji sodeč je

imel dovolj časa, da se je skrbno pripravil za pot.

Kot ve povedati glas, je odpotoval z dvainštiridesetimi polnimi vagoni. V njih je bilo precej tistega, kar je nekoč potovalo v nasprotni smeri, da bi ublažilo domotožje po drugih krajih. Pa je vseeno za Hohenzollerni ostalo nekaj sledov. Tudi v tem so vidni, da Romuni na široko odprejo oči ob nezasičenosti trditve, da je treba mednje in evropske države postaviti študije — Balkan gor ali dol.

Alenka Puhar

Ali je Jugoslavija
španska vas?

To ne več, pravijo francoski poslovni ljudje,
a poznamo se še ne dovolj dobro

Od našega pariškega dopisnika

PARIZ, januarja. »Francoski industriji, ki ne poznajo Jugoslavije, mislijo, da bodo v Beogradu našli centralo za industrijo in izvoz, ki odloča o vsem, tako kot na Poljskem ali pa v Romuniji,« pravi Sampiero Mancini, generalni sekretar odbora Francija—Jugoslavija v CNPF, organizaciji francoskih industrijcev.

Sampiero Mancini je eden izmed tistih poslovnih ljudi, ki so bili pred kratkim v Jugoslaviji in so obiskali naša podjetja, gospodarske zbornice in druge organizacije, da bi videli, kakšne so možnosti za razširitev gospodarskih stikov med francoskimi in jugoslovanskimi podjetji. Z njimi smo se pogovarjali o tem, kakšne so možnosti za razširitev jugoslovansko-francoskega sodelovanja in kaj moti hitrejši razvoj stikov.

»Iz Beograda ni mogoče videti vsega,« pravi Mancini, ki je bil v zadnjih treh mesecih dvakrat v Jugoslaviji. »Treba je iti v glavna mesta republik in v podjetja. Tega veliko francoskih poslovnih ljudi ne ve, ker pač Jugoslavijo premalo poznajo. «Francoski so se desetletja zanašali na svoje kolonije,« ugotavlja inženir Gradimir Zvečević, ki dela v izvozni direkciji družbe Alstom, velikan v francoski elektro-

industriji. »Zdaj so prisiljeni iskati trge tudi drugod. V Jugoslaviji na primer so že trdno zasidrani Nemci in Italijani in drugi, zato si je treba še le priboriti prostor na soncu.« Mnogi francoski industriji še zdaj niso navdušeni nad takim »agresivnim« obdelovanjem trga. Kot nam je rekel pariški trgovinski predstavnik, »marsikateri lastnik še danes pošlje svojega človeka v tujino le takrat, kadar misli, da bo prišel nazaj s pogodbo v žepu. To pa se seveda ne dogaja vsak dan.«

Jugoslovanska decentralizacija in tržni zakoni so za marsikoga v Franciji presenečenje, zlasti za tiste, ki trgujejo z vzhodnoevropskimi državami in torej pričakujejo, da bodo tudi pri nas našli na podoben centralistični model zunanje trgovine. Nekateri so zaradi tega nesrečni. Dobrovoljni južnjak Felix Rista, ki v svoji pisarni na avenijski Klobber uteleša v eni osebi štiri funkcije, vse povezane s trgovino z umetninami gnojili, se že več kot dve leti pogaja z jugoslovansko industrijo pa se mu še zdaj ni posrečilo skleniti sporazuma o sodelovanju na področju gnojil. »Naša federacija industrije umetnin gnojil je že pred dvema letoma iskala stike, da bi sklenila z jugoslovansko industrijo sporazum, ki bi omogočil prodajo jugoslovanskih gnojil na francoskem trgu, ne da bi škodoval francoski industriji, ki sicer tudi del sama izvaža. To je mogoče, mi smo zainteresirani. Toda težava je v tem, da v Jugoslaviji ni nikogar, ki bi lahko govoril v imenu vse jugoslovanske

industrije. Mi se pogajamo z Agrohemijo in z Ino, ki predstavljata, tako so nam povedali, praktično vsa jugoslovanska podjetja. Toda doslej se nam še ni posrečilo skleniti sporazuma. Seveda vem, da zdaj izvoz v Francijo ni zanimiv, ker so pri nas cene blokirane. Toda mislim, da je treba naprej in razen tega bi lahko sodelovali pri prodaji na tretjih trgih, kjer imamo dobro napeljavne stike. Glede na to, da ne Francija, ne Jugoslavija nimata surovin za gnojila in sta odvisni od uvoza, bi lahko investirali tudi v nekatere skupne objekte za predelavo teh surovin.«

Kje dobiti podatke?

Felix Rista ni edini, ki je govoril o tem problemu. Sampiero Mancini meni, da bi bilo dobro, če bi kdo na ravni republik in tudi na ravni federacije skrbel za pretakanje informacij, se pravi, da bi francoski industriji, ki iščejo poslovne stike v Jugoslaviji, vedeli, kje bi lahko dobili podatke o jugoslovanskih podjetjih. Na francoski strani bo, tako je upati, za zasebno industrijo to vlogo opravljal prav odbor Francija—Jugoslavija pri CNPF (nacionalni svet francoskih industrijcev), ki je bil ustanovljen pred kratkim. Na jugoslovanski strani bi verjetno lahko to aktivneje delovale zvezna zbornica in republiške gospodarske

zbornice. Toda v Ljubljani niso ničesar vedeli o tem, da bi bil med odborom CNPF in zvezno gospodarsko zbornico sklenjen sporazum o izmenjavi informacij.

Gotovo pa je, da samo izmenjava informacij ne more zamenjati neposrednih stikov. »Opazil sem,« pravi Sampiero Mancini, »da imata stike z Jugoslavijo v glavnem dve vrsti francoskih podjetij: na eni strani velike družbe, ki jih zanima ves svet, na primer Pechiney, Alstom, avtomobilske tovarne itd.; na drugi strani pa taka podjetja, kjer po naključju v izvozu dela kdo, ki je po rodu Jugoslovian in se zato bolj ukvarja z jugoslovanskim trgovcem.« Vendar so se stvari začele premikati. Vsi, s katerimi smo se pogovarjali, pravijo, da so srečali v Jugoslaviji precej francoskih poslovnih ljudi, ki potujejo po državi ali pa delajo v mešanih podjetjih. »Večina teh ljudi odkriva, da se v Jugoslaviji da delati, zadovoljni so s poslovnimi stiki in s prijaznim sprejemom. Kajti to je treba poudariti: povsod v Jugoslaviji so nas zelo lepo sprejeli.«

Na drugi strani prihaja tudi iz Jugoslavije vse več trgovcev in strokovnjakov v Francijo. V kratkem bo obiskala Alzacijo delegacija slovenskih gospodarstvenikov, ki imajo že nekaj let dober stik s to francosko pokrajino. Prav tako bo prišla iz Ljubljane delegacija strokovnjakov za kemijsko industrijo, ki želijo spoznati francoske izkušnje v organizaciji podjetij. »Gospod Verbič mi je rekel, da bi rad racionaliziral razvojne programe kmetijske industrije,« pravi Sampiero Mancini. »Koristne pogovore pa sem imel tudi s predstavniki slovenske elektroindustrije in z drugimi. Občutek imam, da bi v Sloveniji radi spoznali francoske izkušnje na določenih področjih, zato da ne bi ostali samo v nemški orbiti.«

Ta, tako imenovana »nemška orbita« je vprašanje, ki se nenehno pojavlja v pogovorih s francoskimi poslovnimi ljudmi, kadar gre za Slovenijo. Vsi kot en mož ugotavljajo, da je Slovenija navajena trgovati z Nemčijo, da bolje pozna nemško tehniko in da ji torej daje prednost. V Alstomu se večno z grenkim priokusom govorijo o soštanju in o Brestanici, kjer so jim nemška podjetja pred nosom porabala posel. Toda to ni samo slovenski problem. V ZR Nemčijo gre tudi 25 odstotkov — francoskega izvoza.

Poleg mentalitete, navad in načina trgovanja se postavlja tudi vprašanje tehničnih norm. Vendar večina ljudi, s katerimi smo govorili, meni, da to ni

večji problem. Jean-Claude Jourdan, direktor »Iskra-France« meni, da so za prodajo v Franciji potrebne kvečjemu manjše spremembe; razen tega pa se tudi francoske norme prilagajajo skupnemu trgu in se torej približujejo nemškim. Pač pa se v zvezi s skupnim trgovin pojavljajo druge težave. Na primer v telefoniji. Pošta, ki spada k državni administraciji, mora v naročilnih dajati prednost ponudnikom iz držav skupnega trga. Tako predpisuje okrožnica ministrstva za finance in gospodarstvo. »Za vsak element je treba dobiti posebno dovoljenje,« pravi inženir Jourdan. »Zato ni govora, da bi lahko takoj prodrl na francoski trg s celimi centralami. Vendar upam, da bomo še ta mesec dobili dovoljenje za prodajo nekaterih elementov. Poglavitno je napraviti prve korake, potem bo šlo laže, kajti tehnične preskuse smo uspešno prestali.«

Čarobni obrazec je v kakovosti

Telefonija je perspektivno področje, kajti samo letos bodo Francozi investirali v razvoj te zanemarljive veje 11 milijard frankov. Toda prodajati v Franciji ni lahko. Vsi naši francoski sobesedniki soglašajo z našimi predstavniki, ki vedno tožijo, da je francoski trg težak. Obsežnost, kopica majhnih podjetij, drugačne »matinske« navade pri napeljevanju stikov, vse to je trd oreh za tuje. »Poglavitna težava je najti pravega partnerja,« pravi Sampiero Mancini. »Zdi se mi, da se je marsikatero jugoslovansko podjetje povezovalo s premajhnim partnerjem, ki nima dovolj velike distribucijske mreže. Podjetje, ki ima 2000 zaposlenih, si mora najti v Franciji sebi enakega partnerja.«

Najboljše izkušnje imajo pri tem tista podjetja, ki imajo v Franciji svoje podružnice, na primer Slovenijales ali pa Iskra. Tu delajo naši ljudje, ki dobro poznajo francoski trg ali pa Francozi, ki se seveda tudi počutijo »kot doma« ter dobro poznajo navade svojih rojakov in njih okus. Včasih gre za malenkosti, ki se zde na prvi pogled nepomembne. Spominjam se, da mi je predstavnik IMV lani pripovedoval, da so v prikoliceh spremenili samo blago na kavčih in obesili zavese na okna pa so bile prikolice kupcem takoj veliko bolj všeč.

Pri avtomobilskih delih, telefonskih števcih in slušalkah si seveda ni mogoče pomagati s takimi »trikii«. Tu je čarobni obrazec v kakovosti, primerni

ceni in podrobnosti. Tu se odpirajo največje možnosti v industrijski kooperaciji. »V Franciji dela večina podjetij tako rekoč s polnimi zmogljivostmi,« nam je rekel eden izmed sobesednikov. »V Jugoslaviji pa je marsikje še veliko prostih zmogljivosti. Ker je nemogoče, da ne bi bile jugoslovanske proizvodne cene nižje od naših, je torej bolje skupaj organizirati proizvodnjo v Jugoslaviji kot pa uvažati delavce.« »Za Alstom ni zanimivo izdelovati cele serije turbin,« pravi inženir Zvečević, »in podobno je gotovo tudi v mnogih drugih podjetjih. Na tem področju bi se dalo gotovo marsikaj storiti.«

Kooperacija se je ugodno razvila na primer v avtomobilski in elektroindustriji in tudi v nekaterih drugih vejah. Citroën, Renault, Alstom, Pechiney so imena, ki so v Jugoslaviji že dobro znana. Pred kratkim je bil v sodelovanju s tovarno Klobber sklenjen sporazum o gradnji tovarne pnevmatik v Kragujevcu, v okviru podjetja »Miloje Zakić«. »Iskra«, ki je partner v Cimosu, se dogovarja o izdelavi avtomobilskih zaganjajev tudi s Chryslerjem in Peugeotom, razen tega pa o ustanovitvi mešane družbe s tovarno Schlumberger za izdelavo programatorjev za pralne stroje in plinske štedilnike za jugoslovanske in francoski trg ter za izvoz v vzhodno Evropo.

Ti in drugi zaganjajci bodo morda hitrejšje pognali razvoj francosko-jugoslovanskih gospodarskih stikov. Gotovo je, da Jugoslavija za francoske poslovne ljudi ni več španska vas, čeprav še vedno mnogi mislijo nanjo »toliko, kot na jugovzhodno Azijo ali pa na Južno Ameriko, kot se je nekdaj izrazil. Toda če navežejo stike z našimi podjetji, ugotavljajo, da se da marsikaj prodati pa tudi marsikaj kupiti,« kajti jasno je, da bomo lahko prodali več le, če bomo tudi več kupovali. Nekateri iščejo pri tem izvirne prijeme, tako kot elektronska tovarna Thomson, ki »financira« prodajo svojih izdelkov v Jugoslaviji tako, da pošilja k nam turiste. Na drugi strani pa tudi naša podjetja začnajo malo več trgovati »à la française«. Seveda si nihče ne dela utvar, da bodo v trgovini z nami dohiteli Nemci; a če bi vsaj nekoliko uravnovesili gospodarske stike z zahodnimi državami, bi bilo to gotovo v splošno dobro. Ne nazadnje tudi zato, ker je gospodarstvo dandanes čedalje težje ločiti od politike.

Andrej Novak

Zapiski s popotovanja

Pomladna ofenziva za bolj pravično družbo

Čez dva dni bo japonska sindikalna zveza Sohio začela pomladno ofenzivo: šunto

V teh krajih tako štejejo čas, da bo pravkar pomlad. Češnje (prunus yedoensis) bodo v Tokiu cvetele bolj blede. In listi so ozeleneli manjši kot mulo leto, in še manjši kot leto nazaj, in še manjši kot pred dvema letoma, in še...

O češnjah, ki v največjem mestu sveta propadajo zaradi zastrupljenega ozračja — o češnjem cvetu, ki se zdi pocukrana podoba Japonske: kot Fudži in kot gejša — je predsednik Kakuei Tanaka zapel celo poglavje v knjigi svojega programa »Nipon Re-to Kajzo-Ron« — »Zgradimo novo Japonsko«. Tako se meščanskemu politiku tudi spodobi.

Pa so letos bolj kot češnjevi cvetovi — v krizi politike meščanskih strank in surovinskih stiski — zbledeli načrti vladajočih liberalnih demokratov: resničnost je tako kruta, da se ljudje, ta trenutek, bojijo za svoje življenje in jim ni mogoče pozornosti speljati na umiranje priljubljenih dreves.

Vse kaže, da bo letošnja japonska pomlad v znamenju socialnih nemirov: pred vrati je boj delavcev za bolj sončen prostor pod soncem izjemne gospodarske rasti, ki se je zdaj nenadoma ustavila.

»Naš letošnji šunto, pomladna sindikalna ofenziva,« mi je dejal Sigeo Goto, ugledni član izvršnega odbora največje japonske sindikalne zveze Sohio, »bo odločnejši in bolj pripravljen kot kdajkoli doslej. Mi, in z nami ves delavski razred Japonske, ne moremo več dopustiti, da bi veliki kapital, in nanj navezani načrti za naložbe vlade, živeli na račun delovnih ljudi!« Sohio res združuje 4.245.000 delavcev in si je v programu zapisal, da bo združil ves delavski razred Japonske.

Toda za zdaj so besede »mi, in ves delavski razred« še prevelike. Na Otokih je namreč skupaj kar 33 milijonov delavcev.

Vertikalna družba, veliko plemo

Po moči se lahko s Sohijem meri le še sindikat Domei z 2.172.000 člani, ki pa se zdi, da so manj politični — da se borijo le za bolj debel kos kruha — in obstoječi družbeni ureditvi. Sohio je Domei politično prerasel in je osrednja opora, dejali bi, glas ljudstva, v socialistični stranki Japonske: v največji opozicijski stranki.

Coprav je torej v Sohio organiziranih le osem odstotkov japonskih delavcev, ta sindikat ni le velika sila po absolutnem številu članov, ampak je velik tudi v japonskih razmerah, če ga ocenjujemo po družbi, v kateri živi: če ga postavimo v prostor in čas, ki se je v nekaterih ukoreninjenih odnosih japonske družbe skoraj ustavljal pred nekaj desetletji.

Zato velja posebnosti japonske družbe spoznati prej, preden se popotnik z drugega sveta lahko loti presoje resničnosti političnih moči. »In lekcija je,« tako so mi dejali poznavalci, ki že dolgo žive na Japonskem, »zapisana v knjigi sociologije Cie Nakane, ki se ji v angleškem prevodu reče »Japonska družba« — in dobesedno prevedeno iz japonske Medčloveski odnosi v vertikalni družbi.«

Japonska družba — razvila se je bila v osamljenosti Otokov — je prepletena s tridimenzionalnimi skupnostmi in patriarhalne navezanosti. Ni je enake pod soncem.

Osnovno izhodišče avtorice Nakane je, da v večini drugih kapitalističnih držav držajo ljudje skupaj, če pripadajo enemu razredu, ali opravljajo isto delo, ali se zanimajo za isto stvar.

Odtod tudi trditev, zaradi nasprotja od klasične horizontalne družbe, da je japonska družba navpična. V sindikatih, naprimer, se na Japonskem ne združujejo ljudje istih poklicev.

»Na Japonskem,« trdi Nakane, »se odloča o pripadnosti ljudi po tem, v kateri okvir« so ti ljudje vpeti. Okvir pa je, če živi v istem kraju ali, kar je še močnejše, če dela v istem podjetju.

Ponavadi so družbeni odnosi prav plemenski: ostri kritiki te družbe pravijo, da Japonci niso narod, ampak zelo veliko plemo. Globoko v možganih ljudi — in od establishmenta še posebej — je zasidrano, da je največja družina vsa Japonska, kjer je cesar oče, potem pa gre vse navpično navzdol v »družine«, ki združujejo vse zaposlene v vsakem podjetju, pa v »družine« sosesk in ne nazadnje v prave familijarne klanke.

Mi je pravil matematik Andrej Bekeš iz Ljubljane, ki že dve leti stanuje pri japonski družini, da je družinski posvet zelo močna ustanova, ki je, na primer, gospodinj, kjer stanuje, odvzela enega od štirih otrok in ga dodelila sestri, ki je neplodna.

So družinski patriarhalni odnosi v zadnjih desetih letih precej popustili. Le za štiri poroke med desetimi, pravijo, se še vnaprej dogovorijo starši.

Podjetniški pa ne! Zanje se predvsem zanima japonski kapitalizem: pripadnost vertikalno organiziranemu podjetju, kjer se napreduje po stalnosti, je še vedno veliko močnejša od razredne pripadnosti.

Ne jezite se, če mislite, da me je zaneslo v družboslovje, pa sem obetal pisati o socialističnem — rekel bi, »socialno-demokratskem« — sindikatu!

Toda ozadje je potrebno, da se razsvetli, da je večina japonskih sindikatov navpičnih: v sindikatu enega podjetja so združeni vsi zaposleni — od inženirjev do nekvalificiranih delavcev — in živijo zaprti vase, za svoj kruh, in prav nič dosti jim ni mar, kako žive delavci v drugem podjetju.

»Dokaz je na dlani,« mi je razložil vodja za mednarodne zveze v Sohio, Masaki Ohira, »saj 11.700.000 delavcev, ki so organizirani v katerikoli sindikatu, dela 40 ur na teden, drugih 22 milijonov neorganiziranih delavcev pa tudi po 48 ur!«

Učitelji na levem krilu

Vertikalna družba je, menda, ostala od fevdalizma, ki je na Japonskem propadel šele pred sto leti, zato je lažje razumeti, da opozicijske stranke, prevečkrat sprte, tudi objektivno težko zaostrijo razredni boj.

Tako se je zgodilo, da je celo komunistična partija Japonske, ki je v svojem levem krilu zlasti bojevit in ki je tudi sicer prepričana, da je treba prevzeti oblast v roke delavskega razreda, taktizirala s tradicionalno družbo in vzklik po diktaturi proletariata omilila s starožitno besedo iz 13. stoletja: tako je priredila dokusaj (diktaturo), v šiken, v vladavino, delavskega razreda.

V takšnem okviru se tudi razume politična taktika združenja sindikatov Sohio, ki, dejali bi, horizontalno, združuje predvsem delavce v javni upravi, na pošti, železnicah, v državnih podjetjih in kjer so vertikalni sindikati privatnih industrijskih podjetij v manjšini. Se posebej veliko upanje, da se bo Sohio bojeval za odločilne spremembe v japonski družbi, je pričakovati od tega, da je njegovo najbolj levo krilo sindikat japonskih učiteljev in profesorjev. Le-ti odločno nasprotujejo, da bi meščanski vladajoči krogi povsem, kot doslej, obvladali šolstvo.

V moči Sohio, ki odločno podpira socialistično stranko, je tudi upanje, da bodo poleti komunisti in socialisti skupaj nastopili na volitvah v zgornji dom japonskega parlamenta.

Sigeo Goto od štirimilijonskega sindikata Sohio — »Zgradimo drugačno Japonsko!« (foto Ante Mahkota)

Seveda pa v volilnem boju, kjer si socialisti — po besedah Masae Horiya predsednika političnega odbora socialistične stranke Japonske, ki si je utrgal čas za enourni pogovor v svoji poslanski pisarni med parlamentarnim zasedanjem — »obetajo zanesljivo zmago in večino poslancev v zgornjem domu«, ni mogoče vnaprej ocenjevati vseh presenečenj. Sistem japonskih volitev in taktiziranje s številom kandidatov v enem okrožju je namreč izjemno zapleteno. Enkrat, leta 1969, so se socialisti pri tem že opekli.

Kazni zoper stavke

Čez štiri dni, 6. februarja, se bodo delegati iz sindikatov zbrali na izredni skupščini Sohio, da bi se dokončno dogovorili za zahteve letošnjega pomladnega šunta.

Prvi udarec bodo namenili zoper zakone, ki, tako mi je govoril Sigeo Goto, »omejujejo temeljne ustavne pravice več kot dveh milijonov članov Sohio. To so delavci v javnih službah, ki jim je, zaradi pritiska vladajočega razreda, prepovedano stavkati v imenu tako imenovanega splošnega interesa.« Cilj Sohio je, da si izbori pravico na stavljanje za vse delavce, če le ni njihovo delo takšno, da bi stavka lahko ogrozila varnost in zdravje vseh Japoncev.

Druga naloga, ki so si jo zastavili, je zahteva, da ni več mogoče kaznovati delavcev, ki sodelujejo v stavki, ne s suspenzi in ne s penali.

Pravica establishmenta, da kaznuje delavce v javnih službah, če se odločijo za stavko, se zdi namreč zdaj še bolj nevarna, ko je Tanakina vlada razglasila obsedno stanje, ker nacelo ogroža energetska kriza. Zaradi stavk, ki so spremljale lanskoletni šunto, je bilo namreč odpuščenih 1300 učiteljev, železničarjev in poštarijev, 300 voditeljev so zaprli in kar 80 odstotkov vseh železničarjev, ki so stavkali, je bilo kaznovanih z odtegljaji pri plači.

Nezaslišani gospodarski vzpon in forsirana investicijska politika Japonske v minulem desetletju je v veliki meri plod odpovedovanja delavcev. Tudi zaradi neurejenega socialnega zavarovanja.

Japonci varčujejo bolj kot katerikoli narod na svetu in s tem, seveda, posredno tudi največ investirajo. Nekdanji samuraj reformatorskega velikega cesarja Meidzija, ki zdaj drži v rokah ves veliki kapital, so jih v to nagnali predvsem s tem, da je v večini velikih podjetij — če nisi med najbolj vodilnimi — obvezno oditi v pokoj pri 55 letih, in to z majhno pokojnino, ki kmalu ugasne. Socialna pomoč, tudi za stara leta, se največkrat izplačuje v tako imenovanih bonusih, ki na leto dosežejo tudi po šest povprečnih, sicer nizkih plač. Ta denar so Japonci pred zdajšnjo krizo ponavadi odnesli naravnost v banko: za drago šolanje otrok in za starost, za tistih povprečnih 15 let starosti, ki jih bodo morali preživeti z minimalno pokojnino.

»Zgradimo drugačno Japonsko!«

Zdaj, v pomladnem šuntu 1974, se japonski delavci postavljajo po robu takšnemu pokojninskemu sistemu, ki je, pravijo, samo milostina. Tudi razmeroma visoka odpravnina, ko se upokojiš, izgubi vrednost zaradi spiralne inflacije. Tako hočejo, da naj bi bila zadnja plača tudi podlaga za 60-odstotno pokojnino do konca življenja.

Zahtevajo revalvacijo pokojnin in povečanje tako imenovane državne pokojnine, ki je sicer prav beraška, delni pa so je vsi Japonci, ko dosežejo starost 65 let. Zdaj zahtevajo, naj bi se ta pokojnina povečala na 30.000 jenov na mesec, za kar dobiš 200 kg riža ali — 4 kg pljučne pečenke. Državno pokojnino naj bi začeli prejemati že pri šestdesetih letih.

Delavci zahtevajo tudi reforme v zdravstvenem zavarovanju, kjer naj bi več kot doslej prispevala država.

Voditelja sindikata Sohio, kamerala Goto in Ohira, sta najbolj aktualno zahtevo prihranila za konec našega pogovora: »Zahtevali bomo stabilizacijo cen in 30 odstotkov višje plače!«

To bo velik šunto!

Se res zdi, da bodo Tanakini načrti za zdaj ostali v oblakih, kot so zapisani na ovitku njegove njige, ki so jo pred dvema letoma prodajali v milijonskih nakladah, na ozadju iz neba in oblakov: »Zgradimo novo Japonsko!«

Zakaj čedalje močnejši je glas:

»Zgradimo drugačno Japonsko!«

Ante Mahkota

Japonska družba — ni vse zlato, kar se svetli

Od našega bonskega dopisnika

BONN, jan. — »Kako nujen je odločen boj za večjo varnost, pojasnjuje že statistika. Tako je bilo v zadnjih desetih letih, med 1963 in 1972, ubitih na račun prometnih nezgod v Zvezni republiki Nemčiji 170.733 ljudi, 1,5 milijona pa laže. Samo leta 1972 obhajemo 18811 smrtnih žrtev. Med mrtvimi v nesrečah je bilo 2114 otrok do 14. leta starosti in 3690 ljudi s 65. in več leti. Tako bonški prometni minister Lauritz Lauritzen utemeljuje obsežni program vlade za varnost v prometu z geslom »človek ima prednost«.

Zadnje dni se je v deželi razplamela temperamentna razprava o tem, ali naj bi kar zadržali omejitve hitrosti, ki jim jih je vporočila naftna kriza. Bencin (žal) spet priteka, z njim pa raste promet na cestah, rastejo nevarnosti in spet bo konec idiličnih časov v novembru in decembru, ko je med 20 milijoni motornih vozil bilo »le nekaj« smrtnih žrtev. Kaj storiti? Avtomobilska industrija pritiska, z njo gostinci, avtomoto klubi: »Konec omejitve!«

Bonn je že uvedel nekaj zakonskih omejitev, ki so obrodile dobre sadove na cestah: lani poleti je vlada znižala gornjo mejo alkohola z 1,5 na 0,8 promila, od novega leta velja obveznost za varnostne pasove na vseh novih avtomobilih in kot stalna omejitev hitrosti na 100 kilometrov na uro na vseh cestah, razen avtocest. Po zadnjih podatkih za leto 1973 se je od leta 1972 zmanjšalo število vseh nesreč za 2,7, število poškodovanih pa za 4,1 odstotkov. Ne glede na bencinsko krizo pa ocenjujejo strokovnjaki, da je za 1973 pričakovati za skoraj 10 odstotkov blažje bilanco smrtnih žrtev na cestah (v 1972, več ko 18 tisoč, lani med 16500 in 17000 mrtvimi). Ob vsem tem ne gre pozabiti, da se je število motornih vozil povečalo za 6 odstotkov in preseglo 22 milijonov.

Nesreča je predvsem v — človeku

Največji del nesreč v cestnem prometu zakrivi človek sam, in to svojimi neprimernimi ravnanji. Ravno zato je skupna akcija bonskega ministra za promet in nemškega sveta za varnost v prometu usmerjena na človeka, voznika. Medtem ko so lani namenili šest milijonov mark (okoli 35 milijonov novih dinarjev) za prometno vzgojo in usposabljanje, bodo letos to porabili kar 20 milijonov, v prihodnjih letih pa 23 (1975), 29 (1976) oziroma 34 (1977) milijonov mark. Posebno pozornost namenjajo pri tem posvetiti določenim skupinam udeležencev v prometu, ki povzročajo razmeroma največ nezgod: starejšim in mladim. Prav tako bodo okrepili predšolsko prometno vzgojo otrok in pripravili posebne akcije za poklicne voznike in za tuje delavce.

S 1. januarjem 1974 naj bi vsak novi avto, ki ga prometni organi registrirajo, ne samo imel varnostni pas, marveč naj bi njegov voznik dobil posebno prepričljivo »lekcijo«, kaj mu ta pas pomeni.

V bodoče bo moral kandidat za vozniško dovoljenje odgovoriti zdravniku na vrsto vprašanj, ki lahko opozorijo na morebitne motnje za varno vožnjo. Preverjanje vida bo stalno in obvezno za vse voznike. Zakon o cestnem prometu bo obvezal vsakega voznika na pomoč v primeru nezgode — sicer ga bo kazenski zakonik obtožil kaznivga dejanja. Zakon bo tudi kmalu obvezal voznike na to, da se med vožnjo vežejo, posebej pa še omejijo »svobodo« otrokom v avtomobilu med vožnjo. ZRN si bo prizadevala, da bi vsaj v okviru EGS poenotili nekatere predpise, na primer o varnostnem pasu, naslonih za glavo (ki bodo tudi obvezni, ko bodo to dosegli za vse države EGS).

Vsa ZRN bo kmalu dobila enotno klično število 110 za primer nesreče; ceste bo nadzorovalo več policijskih helikopterjev.

Se teže do vozniškega dovoljenja

S 1. oktobrom 1972 so v ZRN uvedli splošno omejitev hitrosti na 100 kilometrov na uro za vse ceste, ki nimajo dveh ločenih vozičev. Posebej za dolžni inštituti stalno spremljajo učinek te omejitve in poročajo ministru.

Ogromni DC 8 z velikim rdečim javorjevim listom na repu, ki nas je varno pripeljal čez ocean, je prebil meglico in pod nami so zasneženi milijoni luči. Kot na dlaní so v zažarelih vrtovih tičale pritične hišice montrealškega predmestja, vsaka obdana z vencem raznobarnih žarnic. Potem je pogled prekrizala široka cesta, ki se je namah razdelila v simetrično deteljo in po njej so lenobno lezli veliki avtomobili, skoraj večji kot hišice. Takšna je torej Kanada iz tisoč, dva tisoč metrov visoko. Dežela kot iz pravljice.

Sicer pa je Kanada pravilna dežela tudi, če jo gledaš iz oddaljenosti pet, šest tisoč kilometrov. Ze z nekaj številkami se predstavi kot prava Indija Koromandija. Na skoraj desetih milijonih kvadratnih kilometrov živi komajda 22 milijonov ljudi. Prostor, veliko prostora. Dežela, ki je kot ustvarjena za svobodno dihanje. In ta dežela je hkrati tudi med najbogatejšimi na svetu. Rud ji ne manjka, je med prvimi v proizvodnji urana na svetu, med najbogatejšimi gozdnimi

stvu za promet, to pa parlamentu. Prvo takšno poročilo med drugim navaja, da so se zahodnonemški vozniki zelo disciplinirano podredili tempupredpisu, čeprav so o njem pred uvedbo prav tako žolčno razpravljali. V prvih 6 mesecih se je na račun »tempa 100« zmanjšalo število mrtvih za 13 odstotkov. Ravno temu pripisujejo zaslugi, da so imeli lani že občutno manj ponesrečenih in mrtvih na cestah.

V Bonnu z velikim optimizmom opazujejo rezultate raznih izboljšav in omejitev cestnega prometa. Med temi pa jih je bilo tri četrti le enkrat omenjenih, medtem ko ima le ena desetina voznikov tam po tri in več »grehov«. Razmeroma majhna skupina voznikov torej terorizira (tudi) po zahodnonemških cestah vse druge — in to je treba najti.

Kartoteka prometnih »grešnikov«

Kandidati za vozniško dovoljenje se bodo morali kmalu pripraviti na še strožje pogoje: praktična vožnja na samem izpitu bo trajala najmanj pol ure, in to nič več v krajih z majhnim prometom. Tudi več voženj po avtocestah bo moral napraviti vsakdo, ki bo želel dobiti potem tisti »L« na avto. Bonn pa se ne more odločiti za predlog komisije EGS, naj bi izdajali vozniško dovoljenje na poskušnjo, češ da bi preveč prizadelo tiste, ki v redu vožijo, hujše »grehe« pa zagrešijo »mla-

Omejiti hitrost?

Zahodni Nemec vozi čedalje bolj trezno

Vlada vodi akcijo „človek ima prednost“

dia vozniki šele potem, ko so se poslušeno okorajžili. Pač pa bo ZRN sprejela predlog komisije EGS, po katerem motoristi v prvem letu po izpitu na bodo smeli voziti hitreje od 50 km na uro, avtomobili 70, na avtocestah pa največ 100 kilometrov na uro. Modri »L« na zadnji strani bo obvezen za vse dežele EGS.

Ce zdaj prekršiš prometne predpise do te mere, da se izpostaviš kazenskemu pregonu ali sodniku za prekrške, potem se te »zapomni« elektronska kartoteka, ki jo ima »centralni prometni register« v mestu Flensburg, daleč na severu ob danski meji. Flensburg je tako mesto strahu za zahodnonemškega voznika. Kaj je Bonn pripeljal do te odločitve? Od več kot 20 milijonov voznikov, ki imajo veljavna dovoljenja, je bilo junija lani okoli 3,9 milijonov vpisanih v ta flensburški register. Med temi pa jih je bilo tri četrti le enkrat omenjenih, medtem ko ima le ena desetina voznikov tam po tri in več »grehov«. Razmeroma majhna skupina voznikov torej terorizira (tudi) po zahodnonemških cestah vse druge — in to je treba najti.

Prometne prekrške bodo točkovali od 1 do 7, pač po teži prekrška. Kdor bo »zbral« 9 točk v tem registru — seštevaj pa jih bo računalnik, ki bo tudi v najkrajšem času dal vse podatke o »grešnikih« — bo dobil pismeni opomin. Tisti s 14 točkami bodo morali ponoviti teoretični in praktični del vozniškega izpita. Ko pa bo kdo izmed tiste desetine dosegel 18 in več črnih točk v dveh letih, se bo lahko poslovil od dovoljenja in ceste. Če pa bi se toliko točk nabralo v več letih,

bodo zdravniki ocenjevali telesno in duševno (ne)spodobnost rekorderja.

Ker pa dosti nezgod zakrivijo starejši ljudje, posebej se kot vozniki, bodo morali po 60. letu starosti vsakih pet let dokazovati pred zdravnikom, da v redu vidijo, in to ne samo pri dnevni svetlobi, marveč v mraku in po močnem blešku, torej v pravih pogojih, ki jih voznikom pripravlja vožnja na cestah.

Za varnostne pasove

Dokazano je, da lahko z uporabo varnostnih pasov občutno zmanjšamo število mrtvih in hudo ranjenih v prometnih nesrečah. Lahke poškodbe bi lahko pogosto popolnoma odpravili. Število smrtnih žrtev bi lahko po cenitvah domačih in tujih strokovnjakov zmanjšali za več kot 50 odstotkov, če bi vsi potniki imeli varnostne pasove.

Tako dokazuje bonški minister potrebo po novem posegu v zasebne svoboščine državljanov-zvoznika ali potnika. Ob tem kaže na sosesčino: v Švici so predpisali varnostne pasove že 1. januarja 1971 za vsa novo registrirana vozila (na prednjih sedežih). Istega leta je bilo tam 57 odstotkov osebnih avtomobilov opremljenih s pasovi. Kljub intenzivnemu prosvetljevanju pa je uporabljalo te pasove le 35 odstotkov voznikov na odprtih cestah in le 14 odstotkov v naseljenih mestih. Podobno obnašanje opazujejo v ZDA in Franciji, kjer so našli le 28 odstotkov voznikov, ki se vežejo, ko vozijo po odprtih cestah, se pravi zunaj naselij.

Nesreča

Popotni zapisek

Žal brez napake

Na montrealškem letališču

deželami, je prva na svetu v pridobivanju električne energije, največja iz vira živine na svetu, nafta ima dovolj zase in še za izvoz... Nič čudnega torej, če znaša v Kanadi nacionalni dohodek kar okrog 4000 dolarjev na prebivalca, kar je približno šestkrat več kot v Jugoslaviji. Številke kot v pravljici.

Marsikateri Evropejec jih morda ni slišal vseh, a mu je bilo dovolj, ko je

slišal eno, dve, da je zapustil staro domovino in odromal v deželo, ki je od svoje sosede prevzela nalepko: »Dežela tisočih možnosti.«

Zdaj smo torej tu, v raju. Je prvi dan, pravzaprav večer po božiču in vsa tista svečava okrog hiš, ki smo jo videli iz letala, je kanadski običaj, da za novejše praznike takole okrasijo svoje vrtove. Sicer pa razen žarnic, ki nikdar ne poznajo redukcije, prav nič

ne kaže, da so prazniki. Ljudje hodijo letnemu času primerno debelo oblečeni, večinoma vsi, moški, ženske in otroci v dolgih karastih hlačah in toplih bundah, nekateri pa kar v polivinskih pajkicah. Skoraj vsi pa imajo na nogah gumijaste snežke, ali vsaj plitke natikače, ki ščitijo obutev pred cestno soljo.

Ljudje posamič ali v parih hitijo sem ter tja. Stojimo v veliki avli mon-

Poglavitni vzroki za prometne nesreče

Povprečno 92 odstotkov vseh nesreč povzroči človek kot subjekt s svojim nepravilnim vedenjem v prometu. Med najpogostejšimi človeškimi »grehi« pa najdemo v hudih prometnih nesrečah tele odstotke (za 1972):

Vzrok nesreče	pri vseh nesrečah	pri smrtnih nesrečah
1. prehitra vožnja	18,7	24,9
2. napačno ravnanje pešcev pri prečkanju cestišča	9,6	13,1
3. nespoštovanje prednosti in prometnih omejitev	12,4	
4. napačno prehitavanje, križanje in srečanje	10,6	10,0
5. vpliv alkohola pri voznikih	9,3	12,1
6. napačen odnos voznikov do pešcev		6,3

Prehitra vožnja je botrovala v letu 1972 kar 36,2 odstotka smrtnih primerov na orptih cestah (zunaj naselij), alkohol pa 15,5 odstotka vseh nesreč.

Porast motorizacije in žrtev v ZR Nemčiji

leto	prometne nezgode			ponesrečeni			število vozil v 1000
	skupaj	osebe poškodovane	le gmotna škoda	skupaj	mrtvi	ranjeni	
1955	603.000	296.071	307.000	383.951	12.791	371.160	6.301
1960	990.000	349.315	641.000	469.366	14.406	454.960	10.217
1965	1.099.000	316.361	783.000	449.243	15.753	433.490	13.575
1970	1.398.000	377.610	1.015.000	550.988	19.193	531.795	18.000
1971	1.339.000	369.177	969.000	536.812	18.753	518.059	19.300
1972	1.831.000	378.775	1.002.000	547.338	18.811	528.527	20.500
1973	1.400.000	(ocene)		med	16.500	17.000	

Prometne nesreče po posameznih zahodnih razvitih deželah (1971)

Država	število v 1000		na 100.000 preb.
	prebiv.	m. vozil	
AVSTRIJA	7.457	1.720	2.484
FRANCIJA	51.280	15.020	16.061
ZR NEMCIJA	61.302	18.028	18.753
SVICA	6.270	1.628	1.773
ZDA	207.010	112.922	54.700
NIZOZEMSKA	13.190	3.259	3.167
ITALIJA	54.803	12.365	10.104
BELGIJA	9.730	2.340	1.766
SVEDSKA	8.110	2.513	1.213
VELIKA BRITANIJA	54.032	13.788	7.696
SLOVENIJA	1.730	301	644

Opomba:

Ker po posameznih državah na precej različne načine sestavljajo statistiko o prometnih nesrečah in posebej še smrtnih žrtvah (npr. v Italiji štejejo tiste, ki umrejo v roku 7 dni po nezgodi, v Franciji je ta rok 6 dni, v Avstriji 3 dni, v ZRN in drugih evropskih deželah 30 dni, v ZDA pa eno leto), gre primerjati absolutne številke le z veliko rezervno. Zato pa dajemo še najbolj verne primerjave številke o ponesrečenih udeležencih v prometu na 100 tisoč prebivalcev.

Kaj je temu vzrok? Predsodki, psihološki odpor proti vezanosti, komodnost... Kar pa je najbolj nevarno, je to da »svobodoumnii« razširjajo popolnoma nedokazane »resnice«, kako ravnati pas povečuje nevarnost v primeru požara ali padca v vodo. Ravno nasprotno pa je res: pas te najprej obvaruje pred poškodbami, da se lahko sploh še zavedaš. Na vseh teh ugotovitvah so zasnovele svoje odločitve Francija (ki je uvedla pasove lani poleti), ZDA in Švica, ki imata zakonske tekste v postopku ter Belgija, Luksemburg, Španija in Portugalska, ki jih pripravljajo. Bonon pa kritizira francosko izjemo, ki »oprošča« voznike od dolžnosti vezanja v naseljih: ravno pri manjših hitrostih in v mestih se pripetijo številne nevarne nesreče!

Včeraj prosta hitrost — nikdar več

Odkar velja omejitev hitrosti na 100 kilometrov na vseh cestah, razen avtocest, se je izkazalo, da se občutno zmanjšuje število nesreč na teh cestah, da pa se kljub vsemu povečujejo nesreče v naseljih in avtocestah. Prvič po vojni so prometni kronisti »poklonili« po 55 življenj, ki bi jih sicer zahtevale nedelje, če bi namreč normal-

no vozili. »55 naših občanov se ima zahvaliti za svoja življenja arabskim šejkom, so se glasile »crne« krilatice tistih štirih nedelj brez avtomobilov.

Zdaj gre eno in drugo očitno h koncu. Vsak sedmi Zahodni Nemec si posredno ali neposredno služi kruh na račun avtomobilov. Če bomo dopustili, da se nam duši avtomobilska industrija, se bomo vsi zadušili v vsesplošni krizi, opozarjajo na čelu z deželni gospodarskimi ministri predstavniki »auto-lobbija«. Takoj ukiniti nepotrebne omejitve hitrosti! Vlada bo odgovorna, če...

Bonn pa odgovarja: začasne omejitve na 100 kilometrov za avtoceste in 80 za vse druge veljajo izključno zaradi težav v preskrbi z gorivi. Ko bo spet prišlo dovolj nafte, jih bomo lahko opustili.

Vsem pa je jasno: čeprav veljajo »krizne« omejitve le za šest mesecev — do sredine maja — pa njihove »posledice« vsak dan bolj nevidno delujejo. Skoraj nemogoče je že, da bi se vrnilo čisto na staro. Ravno zato hoče ravno opozicija reševati ladjo — v tej deželi postane vsakršna zadeva prvovrstni »politikum« — in dokazuje in predlaga, kako je vendarle za določene avtomobile, med njimi za slavni »avto letas«, mercedes 450, najbolj racionalna hitrost nekeje pri 120, za majhne pa med 90 in 100 kilometri na uro.

Anton Rupnik

trealskega letališča in gledamo. Očitno smo mi najbolj zvedavi, kajti mimoidoči se ne zmenijo za nas, kakor se ne menijo za nikogar. Edini, ki nam naklonijo nekoliko pozornosti, so otroci. Naši hokejisti, s katerimi sem pripotoval v Kanado, so namreč enotno uniformirani z jugoslovanskim grbom na suknjiščih. Ko otroci to ugotovijo, jih prošjo za avtograme. Pač, še ena ženska nagovori našega fanta. Nese naj ji kovček. Nesporazum, kajti naši suknjiči so podobne barve kot suknjiči uslužbenecv letališča.

Kljub sorazmernemu prometu, je v avli skorajda tišina. Ljudje govorijo tiho, najraje sploh ne. In kljub prazniku se nihče niti ne nasmehe, kaj šele smeje.

Povsod mir, red. Vse je brez napake. Letala kljub snegu in vetru pristajajo po vseh redih. Ceste so pravčasno izpluzene, posoljene, pločniki očisti. Avtomobili dajejo pešcem popolno prednost, pred prehodi za pešce pa še posebej. Povsod je zakurjeno, skorajda pretoplo. Avtomati so polni in vsi delujejo. Stranišča so čista. Nikjer ni nič odveč, ničesar, kar bi bilo pokvarjeno, pa bi nekdo pozabil popraviti ali odstraniti. Vse deluje. No, pač zgodi se, da se komu pokvari akumulator v avtomobilu. In kanadsko-ameriške cestne križarke bi bilo zelo

neprimerno po evropsko porivati po cestah, da bi vžigale. Pa si Kanadčani takoj priskočijo na pomoč. Običajno avtomobilu iz svojega avta posodijo akumulator, toliko da vžge. Medtem ko je zastoj, pa nihče ne trobi.

Pozneje, ko pridemo v hotel, spet vse brez napake. In vse pipe delujejo, povsod topla in mrzla voda. Prihe delajo. Vse luči tudi. Osebe nikdar ne pozabi dati v pepelnike lepenkastih vžgalic. V vsaki sobi je televizor, barvni in vsak dela. Skratka, blažena dežela.

Pet dni pozneje, na Silvestrovo, sem obiskal solskega prijatelja, ki je pred skoraj dvajsetimi leti odšel v Kanado. Sprehaja se po vilinskem delu mesta St. Catharines blizu Niagarskih slapov. Spet hišice, okrašene z raznobarnimi žarnicami. Tihi domovi, s široko razgrnjenimi zastori, da vidiš globoko notri. A nikjer človeka. Ne v hišah, ne na cesti. Le sem ter tja počasni pribrenki mimo avto, čisto tiho, da ne bi motili.

In zdaj imam te tišine dovolj! Ne vem, kaj bi dal, da bi iz ene od teh hiš privrskal kdorkoli, ki ne sodi v to idilično pravljico, in iz polnih pljuč zakrika: »Srečno Novo leto!«

Bogo Sajovic

Pogovor z dr. Hansom Selyem, prvim raziskovalcem stresa

Stres brez pretresa

Srdito se bori za tisto, kar imaš za svoj plemeniti cilj, vendar opusti sleherni napor, kadar veš, da si premagan

Stres. Beseda je v nekaj letih obletela svet. To je zlo stotletja, drama napetosti in nadlog sodobnega življenja, ki se jim človek ne zna prilagoditi, pa naj gre za gorje ali za radost, drama, ki se dan na dan zapleta v našem telesu in duhu, drama, ki jo vse prepogosto poskušamo razvozlati za ceno sporov, novih tegob, razočaranj in strahu. — V povzetku objavljamo pogovor urednika kanadske revije »Forces« Jeana Sarrazina z odkriteljem in prvim raziskovalcem stresa kot zelo starega pojavnega dr. Hansom Selyem, predstojnikom zavoda za eksperimentalno medicino in kirurgijo pri Montrealski univerzi, ki napoveduje za letošnji marec novo knjigo »Stres brez pretresa«.

■ Profesor Selye, kdaj ste se začeli zanimati za stres, kaj je najprej zbudilo vašo pozornost?

— Bil sem v drugem letniku medicine na praški univerzi. Profesor je na podlagi vprašanj, refleksov in nekaterih znamenj na pacientih postavil pet točnih diagnoz. Takrat se mi je utrla misel. Presenetilo me je, kako da ni predavatelj niti omenil znamenj bolezni, ki sem jih opazil tudi brez medicinskega znanja. Pet bolnikov — eden z rakom na želodcu, drugi z nalezljivo boleznijo, tretji z alergijo — imelo nekaj skupnega. Zdalj bi rekli, da gre za nespecifične, splošne manifestacije. Imeli so »bolan videz«. Mislim, da se je takrat rodila misel o stresu. Kadar je kateri vaših prijateljev bolan je ista reč. Vsi se slabo počutijo, bleedi so, nimajo teka, hujšajo, ne morejo delati.

Človek je preprosto bolan, gre za »sindrom bolnosti«. Tako sem označil pojav, hkrati pa sem se vprašal, kako da ni še nihče proučeval tega sindroma. Ali ne bi bilo mogoče ugotoviti njegovega mehanizma? Pročniti bi bilo treba njegovo bloko, mijo in določiti terapijo za najpogostejše spremembe, skupne vsem boleznim.

Prve raziskave

■ Kdaj in kako ste začeli raziskovati v Montrealu?

— Ko sem bil deset let pozneje, leta 1936, v Montrealu asistent profesorja Collipa, Bantingovega sodelavca pri raziskavah v zvezi z insulinom, sem naletel na isti sindrom bolnosti v drugačni obliki. Profesor Collip je domneval, da mora biti v jajčnikih razen že znanih še drug hormon. Kot najmlajši sodelavec inštituta sem hodil v montrealске kladnice po kravje jajčnike, da bi iz njih pridobil snovi, ki jih je Collip vbrizgaval živalim. Ti izvlečki naj bi povzročali oškodbe, drugačne od tistih, ki nastajajo zaradi že znanih hormonov.

Poskusi so uspeli. Izvlečki so povzročali sindrom, t. j. skupek znamenj bolezni, povsem drugačen od tistih, ki smo jih dosegli z že znanimi jajčniškimi hormoni. Ta sindrom je imel troje značilnosti, ki jih zdaj označujemo kot stresno trojko. To so: stimulacija nadoblasti, tistih malih žlez nad ledvicami in na obeh straneh, ki so histološko kazale znamenja pretirane delovanja; čirni na prebavilih; atrofija, oslabele timikolinfatične sisteme.

Pa si predstavljajte: iskali smo jajčniške značilnosti, učinek poskusov pa se je povsem razlikoval od znamenj, ki jih je mogoče doseči z že znanimi hormoni. Morda smo bili novemu hormonu na sledi. Pri nadaljnjih raziskavah sem živalim vbrizgaval izvlečke. Pri nekaterih je bila omenjena trojka izrazita, pri drugih pa komaj opazna. Dotlej nismo delali poskusov z drugimi organi, ker smo hoteli odkriti jajčniški hormon. Iz kladnice sem prinesel kosčke mišice, vranice, kože in je ter ter pripravil izvlečke. Presenečenje: vsi so bili aktivni. To je pomenilo, da ne gre za jajčniški hormon. Pomislil sem, da gre za snov, ki jo vsebuje vsako živo tkivo. Nato sem pripravil sestavine, ki jih nisem pridobil iz živega tkiva, različne strupene snovi, ki sem jih vbrizgaval živalim. Takrat se mi je zdelo, da ne gre niti za jajčniški niti za kak tkivni hormon in da to morda ni s hormoni in nikakršni zvezi.

Stres: splošen odgovor organizma na kakršnokoli obremenitev

Bil sem razočaran do trenutka, ko me je obšla nenadna misel, da imam v rokah poskusni vzorec »sindroma bolnosti«, ne te ali one bolezni, marveč preprosto obolevnosti. Takrat sem začel popolnoma drugače gledati na vso reč. Namesto da bi poskušal odkriti hormon, ki ga ni bilo, sem se raje posvetil sindromu bolnosti. Leta 1936 sem v britanski reviji »Nature« objavil seštevke z naslovom »Sindrom, ki ga povzročajo razni škodljivi agensi«. Ta naslov je skorajda definicija stresa.

Slo je za sindrom toksičnosti. Na to ni dotlej pomislil še nihče. Znani so bili sindromi gobavosti, tifusa, raka, ne pa tudi sindrom bolnosti. Prva razprava o tem pojavu je imela kakih 750 besed, napolnila je en sam stolpec, zdaj pa izide po svetu vsako leto do 8.000 razprav in znanstvenih knjig o stresu.

■ Kaj vas je najbolj presenetilo pri odkritju tega sindroma?

— Pomembno in odlično je bilo, da ta sindrom ni specifičen. To poudarjam, ker sicer ne boste razumeli besede stres, kot jo uporabljamo v medicini, psihologiji, sociologiji in drugod. Gobavost ali tifus lahko ugotovite po posebnih znamenjih. Kadar vas zeha, drgetate, to je značilnost mraza. Če vam je vroče, se polite, ker s tem oddajate odvečno toploto. Nad vsemi temi posebnimi znamenji pa je splošen sindrom, ki mu takrat nisem vedel imena, zato sem ga opisoval kot pojav, ki nastane zaradi različnih škodljivih agensov. Na mednarodnem kongresu v Stockholmu pod pokroviteljstvom SZO smo lani razpravljali o stresu. Referati so obravnavali vlogo stresa pri boleznih in v odnosih med narodi. Predlagal sem novo definicijo stresa, ki so jo sprejeli in ki se zdaj v medicini glasi: stres je splošen odgovor organizma na kakršno koli obremenitev.

Radost in bolečina

■ V svoji novi knjigi omenjate mater, ki so jo obvestili, da je sin padel, leto dni kasneje pa se je fant vrnil. Zenska je doživela dva pretresa, najprej žalost, potem veliko radost...

— Veselje in žalost lahko povzročita z biokemičnega stališča enake splošne pojave, enake spremembe v kemiji organizma. Hudo gorje je specifično povsem drugačno kot veliko veselje. Če bi mater vprašali, ali se je v obeh primerih počutila enako, bi odgovorila: »Kje neki, popolnoma različno!« To je specifičen vidik, s splošnega vidika pa je bila obremenitev organizma enaka: prilagoditi se je bilo treba popolnoma novemu položaju. Z medicinskega in biokemičnega stališča je torej stres prilagoditvena reakcija na spremembo, pa naj je ta dobra ali slaba. To je bilo takrat nekaj novega. Sodobna literatura o stresu temelji na razlikovanju med posebnim in splošnim.

Vse medicinske raziskave v zvezi z zdravljenjem za to ali ono infekcijo od Pasteurjevih časov dalje so bile zasnovane na specifičnosti, mene pa so zanimali odpadki, tisto, kar so raziskovalci hoteli izključiti, da bi prišli do diagnoze. Imel sem prav, kajti odpadki so pomembni, kar pogledate sedanjost onesnaženosti okolja. Jaz pa sem se ukvarjal z onesnaženostjo življenja, kajti stres pomeni v nekem smislu onesnaženost, odpadke, črepinje življenja.

Mehanizem stresa

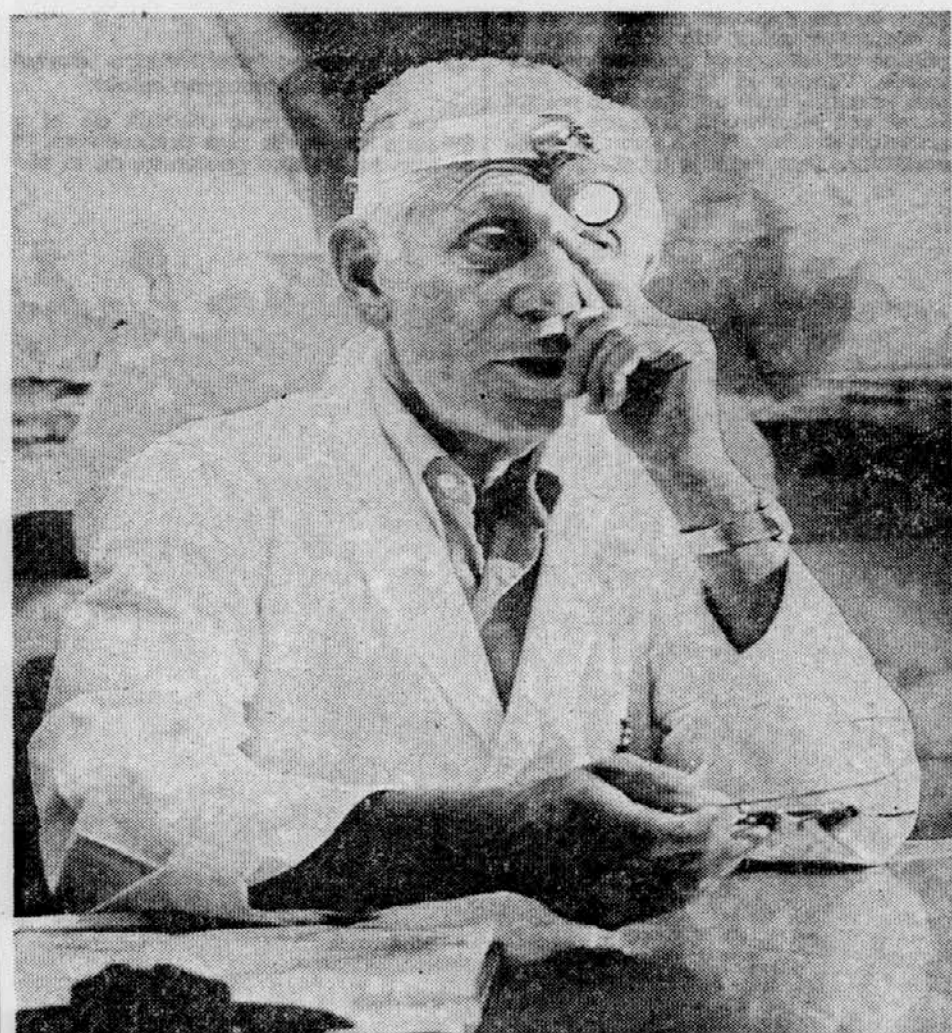
Čeprav so se mi sprva posmehovali tudi v znanstvenem tisku, sem nadaljeval raziskave, zlasti se po spodbudi Frederica Bantinga, odkritelja insulina. Poskušal sem odkriti mehanizem novega sindroma. Iz posebnega dela možganov prihajajo v hipofizo kemične snovi, ki ji naročajo proizvodnjo hormona ACTH, ta pa spodbuja žlezo nadoblastnico k izločanju kortikoidov — to ime sem dal snovem, h katerim spada kortizon. S to oznako sem imel težave, nihče je ni hotel sprejeti, in vendar jih tudi še zdaj ne imenujejo drugače.

■ Nekateri so takrat imeli pomisleke. Denimo, da je stres v resnici posledica toliko agensov, čemu potem ne povzroča vseh bolezni — so govorili — o katerih mislimo, da so v zvezi s stresom?

— Zdalj vemo, da so nekateri boleznir res posledica stresa ali slabe prilagojenosti organizma. Vzemimo preprost primer: nameščenec, ki se s šefom ne razume, je zaradi neprilagodljivosti prizadet vsakokrat, kadar pride do spora. Za njegov organizem posejla šef zahteva po prilagoditvi. Posledice: ta nameščenec je ves napet in živčen, drugi dobi čir, tretjega pa samo glava boli. Precej različno, toda zakaj? Če bi šlo vselej za isti mehanizem, bi moral nastati zmerom isti sindrom, kakor je bilo to pri mojih poskusih z zdravimi živalmi.

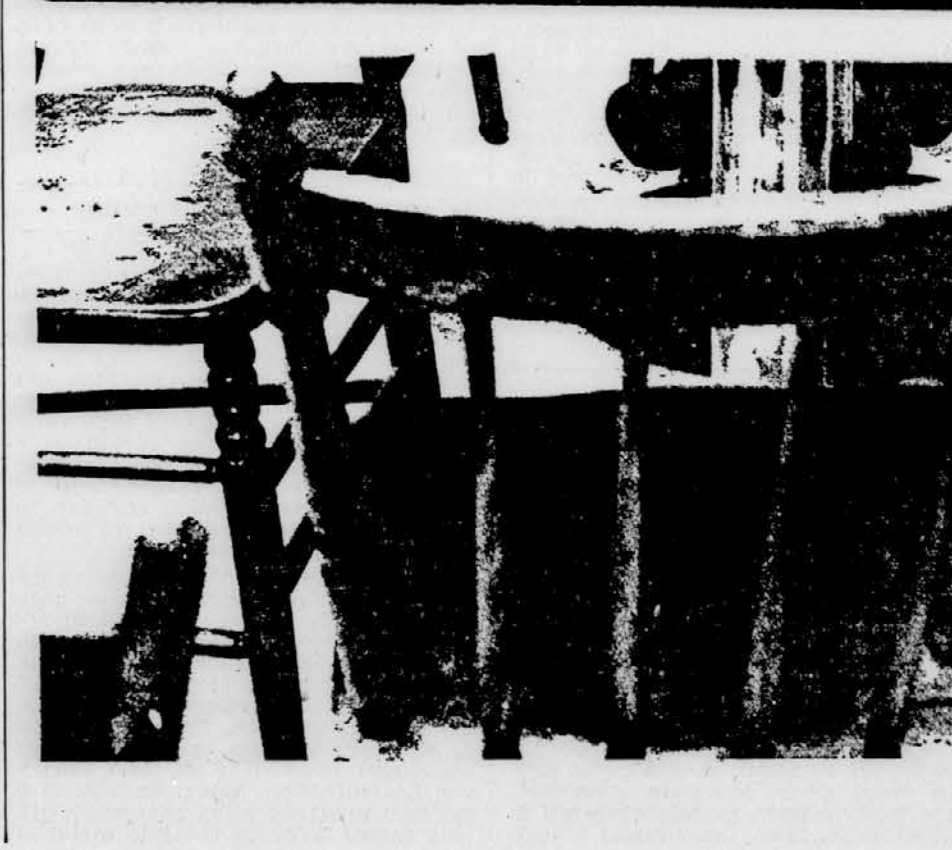
Precej truda je bilo treba, preden smo pojasnili ta pojav. Živali, na katerih sem bil delal poskuse, so bile vse iste pasme, enake starosti, skratka istega tipa, zato so tudi stresni agensi povzročali enake sindrome, prej omenjeno trojko.

Z ljudmi je drugače. Vzemimo človeka s sreem, oslabelem iz tega ali onega razloga. Ta človek bo pod stresom prejel dobi infarkt kakor kdo drug. Drug pacient je morda bolj nagnjen k duševnim boleznim. Pri njem bo hud stres obremenil vse organe, toda najprej bodo popustili možgani kot najbolj občutljivejši del.

Dr. Hans Selye

Definicija stresa: stres je splošen odgovor organizma na kakršno koli obremenitev

Sindrom Selye

■ Ali lahko podrobno opišete »sindrom Selye«?

— Sindrom Selye je splošni sindrom prilagoditve. Ko sem prvič ugotovil, da lahko različni agensi brez medsebojne zveze, kot na primer opekline in teniška igra, povzročijo v organizmu enake spremembe, sem odkril splošen sindrom, ki nastopi ob kakršni koli obremenitvi. Ta sindrom poteka v treh stopnjah: 1. vznemirljenost, t. j. mobilizacija obrambnih sil v organizmu; 2. odpor, se pravi obdobje, v katerem si zares pridobite odpornost; 3. izčrpanost, t. j. čas, ko posameznik ne more več. Te tri faze — vznemirljenost, odpor in izčrpanost — sestavljajo sindrom Selye. Sindrom ni prostorsko omejen, marveč zajema vse telo. Ne gre na primer za sindrom odpora proti morilju ali obrambe v primeru okužbe, marveč za splošen sindrom prilagoditve, kateri koli novosti, kakršni koli zahtevi, nalogi ali obremenitvi.

■ Ali je stres lahko posledica tabujev, tradicije, sporov doma in v družbi, vzgoje in kompleksov?

— Prav gotovo. S psihološkega stališča najhujše tegobe so po mojem mnenju razočaranje, porazi, spodrsrljaji in ponižanje. Nasprotno pa zmaga daje človeku največ moči. Spodbuja delovno vnemo, pomlajuje in krepi energijo.

Zakaj beseda stres?

■ Pojasnili ste stres kot pojav in obrazložili sindrom Selye. Morda bi bilo dobro vedeti, točen pomen besede stres, tisti pomen, ki ste mu ga hoteli dati. To bi boljše ponazorilo pojave.

— Beseda stres, ki sem si jo izposodil iz angleške fizike, pomeni odvisnost med silo in odporom kakršne koli vrste. Besede stres torej nisem iznašel. Za sindrom, ki sem ga odkril, sem predlagal izraz »biološki stres«, toda beseda je bila tu...

Vzemite verigo in jo obtežite, napnite. Ni važno, iz česa je in od kod prihaja obremenitev, pa naj jo vlečem jaz ali stroj, to ni specifično. Veriga je izpostavljena izredni obremenitvi. V vsaki verigi je kak člen najslabkejši. Ta bo popustil, tam se bo veriga utrgala.

S človeškim telesom ni nič drugače. Ta ali oni med našimi organi je najslabkejši člen, ob obremenitvi je posledica na dlani. Za dokaz sem potreboval več let. Uporabljal sem različne obroke hrane in ugotovil, da nekateri, na primer tisti z veliko natrija in z malo kalija, lahko pospešijo srčni infarkt, drugi pa — vse pod vplivom stresa — želodčne čira. To se je pokazalo v več sto primerih: ta agens je povzročil zvišan pritisk, oni živčni zlom itd.

Kako raziskovati: molekularna biologija in biologija »in vivo«

■ Ali bi pojasnili svoj raziskovalni koncept, ki se močno razlikuje od običajnih?

— Živimo v dobi molekularne biologije. Večina raziskovalcev med zdravstveniki želi proučevati življenje v podrobnostih, t. j. v organih in v tkivu. Z elektronskim mikroskopom lahko izberejo eno samo celico in raziskujejo v njej tako drobne delce, da si jih komaj predstavljate. To so zidaki življenja. S kemičnega stališča tudi proučujemo podrobnosti. Ne jemljemo na primer ledvic kot celote, marveč jih razčlenimo na beljakovine, soli itd. Izločiti poskušamo za ta ali oni organ značilne molekule in razne kemične sle v krvi. Čedalje bolj drobnih delcev se lotevamo, ogledati si jih poskušamo čim bolj od blizu.

V Fermijevih laboratorijih v Chicagu zaposleni Južnoameričan Fernandez-Moran, po mojem mnenju trenutno največji strokovnjak za elektronske mikroskope, mi je pokazal dvanajset milijonsko povečavo. V njegovem mikroskopu lahko gledate velike molekule. Po prvi osuplosti sem si dejal: »Ta znanstvenik je žrtvoval vrsto let, da je dvanajsetkrat zožil svoj zornik kot.«

Ali razumete razliko med molekularno biologijo in biologijo »in vivo«, torej pri živih živalih? Strokovnjaki prodirajo v čedalje manjše podrobnosti, pri tem pa nimajo več pregleda nad celoto. Zato sem leta 1967 napisal knjžico »In vivo« v obrambo supramolekularne biologije, ki odмира, ker so mladi raziskovalci tako pod vplivom zapletenih modernih pripomočkov, da pozabljajo, da jim milijonske povečave omogočajo le pregled nad podrobnostmi, iz celote iztrgani mladi drobci. Biokemik Szent-Györgyi, odkritelj vitamina C, je dejal: če drobite življenje na čedalje manjše delce, se življenje izgublja. Najmanjši delci niso več živi. Atom železa v mojem hemoglobinu je prav tak kot v kladi-

vu, torej ni živ. Življenje pa ni drobec, to je zveza veliko podrobnosti. Zato ne bi smeli pozabljati, da bomo vselej potrebovali tudi nespecializirane medicinske raziskovalce, kakor so nam nujni zdravniki splošne prakse. Ti se ne bodo posvečali podrobnostim, marveč bodo poskušali dobiti pregled nad celoto.

Raziskave stresa v življenju in družbi

■ Po tem svojem raziskovalnem konceptu ste odkrili »sindrom Selye«, sindrom, ki zaobsega velik problem napetosti v modernem svetu z vsemi posledicami za posameznike in za odnose med narodi.

— Velik problem sodobnega človeštva: kako obravnavati stres med posamezniki, med narodi, v okolju in pri tegobah vsakdanjega življenja. Zato si prizadevam, da bi uveljavili v življenju čimveč vsega, kar smo se naučili v laboratoriju.

Vedeti je treba, kaj je stres, ta nespecifična, splošna reakcija na vse prijetno in neprijetno. Napačno bi bilo svetovati, da se izogibljamo stresu, ker to ni mogoče, saj bi to pomenilo, da se izogibljamo življenju. Če od svojih organov ne zahtevate ničesar več, ste pravzaprav mrtvi. Dokler človek živi, ima svoje zahteve, diha, njegovo srce utripa, mora nekaj početi. Stresu se ni mogoče izogniti, kajti to je so življenja, spodbuda, zadovoljstvo. V večini primerov stresa lahko pomaga zdravnik, ki daje hormone, kadar se narava zmoti. Marsikdo zmotno misli, da narava ustvari vse najboljše, da je zato treba jesti le naravno hrano ipd. Strupene gobe na primer so zelo naravne, vendar jih ne bi priporočal.

Pri raziskavah stresa smo spoznali nespecifično, splošno reakcijo. Pri tem pa je treba upoštevati, da je obremenitev vse, kar počnete, pa naj je to hoja po stopnicah ali teniška igra. Udarci z bičem in strasten poljub lahko imata enak stresni učinek! Oba pomenita izredno zahtevno po prilagoditvi nenadni spremembi.

V nasprotju s splošnim mnenjem stres ni živčna razvrstitev, ni utrujenost in tudi ne nejevolja. Stres je splošen odgovor organizma na kakršno koli obremenitev. Onemoglost, živčni zlom, infarkt, telesna utrujenost niso stres, marveč njegove posledice.

■ Torej, če hočemo živeti v zadovoljstvu, moramo najprej vedeti, kaj je stres. In potem?

— Mislim, da bi moral biti vsakdo najprej svoj zdravnik, ker ga ni, ki bi bolje poznal njegove pogoje delovanja. Vedeti mora, kdaj mu je dovolj, t. j. poznati mejo, čez katero ne sme. Tega ne more bolje opraviti noben kemični preskus. Vsakdo mora sam zase ugotoviti stresno raven. Pod njo ni dobro, ker se človek dolgočas in se čuti zapostavljenega, nad njo pa ni nič bolje, kajti potem je preobremenjen.

■ Denimo, da človek ugotovi svojo stresno raven. Kaj mu svetujete za uravnoteženo življenje?

Ugotovite pošteno — do samega sebe je zelo težko biti pošten — kaj imate za svoj vzvišeni življenjski cilj, kaj zares želite doseči. Ugotoviti moram, kaj želim sam, ne starši, vzgojitelji in drugi. To je zelo pomembno, kajti potem je manj možnosti za razočaranje ob spodrsrljajih, ki so največji psihološki vir stresa.

Treba se je torej boriti, vendar za nekaj, kar je v okvirih vaših zmogljivosti glede na stres, in seveda na način, ki se vam zdi dober. Navaditi se morate, da boste prenesli izgubo in poraz, treba se je ukloniti, kadar usahne up na zmago, vendar pa se boriti ona življenja in smrti, kadar se zdi smrt nezgodbna, če se ne branite. Takole: srdito se bori za tisto, kar imaš za svoj plemeniti cilj, vendar opusti sleherni napor, kadar veš, da si premagan.

■ Ali zares verjamete v biološko moč življenja, zasnovanega na dobri volji?

— Spomnite se vsega, kar vemo od Clauda Bernarda dalje o notranjem okolju, se pravi o tistem, kar je pod zunanjo lupino, kar sem jaz in kar mora ostati nespremenjeno. Če me izpostavi mrazu, obudim svoje prilagoditvene sposobnosti, če mi dajo strup, ga moram razkrojiti s katalitičnimi hormoni, če me preveč vznemirijo moram za pomiritev proizvesti sintoksične hormone, skratka obnoviti moram prejšnje stanje, da ohranim življenje. Kakšna življenjska filozofija mi bo zagotovila več varnosti? Vsi vsakdanji življenjski cilji, na primer bogastvo, sreča in varnost, ne nenehno nihajo. Kakor se spreminjajo okoliščine, toda dobra volja, vaša in ljudi okoli vas, vam ostane, dokler živite. Osebnost sem kapitalist v tem smislu, da kopičim dobro voljo. Glede življenjskega cilja se ravnam po Montaignu: »Noben veter ne pomaga ladji, ki nimar pristana.«

Jean Sarrazin

Od našega braseljskega dopisnika

»Ali človeštvo samo sebi koplje grob?« je vprašanje, ki smo si ga zastavili pred tednom dni. Mnogi so v to prepričani in svoje prepričanje podpirajo z dokazi o raznih nevarnostih, ki prete človeštvu zaradi človekovega ne premišljenega ravnanja. Ena najbolj znanih in najpogostejše opisanosti nevarnosti je grozeča prenaseljenost.

Na podlagi Meadowsovega poročila prihaja Sisco Mansholt do prepričanja, da je ključni problem današnjega sveta demografski razvoj. »Če ne bomo storili ničesar, se bo svetovno prebivalstvo v 30 letih praktično podvojilo od 3,5 milijarde na 7 milijard leta 2000, ugotavlja v svojem pismu. »Četudi bi dosegli, da bi nadomestna družina postala norma v tridesetih letih, bo prebivalstvo kljub temu naraslo na okoli 6 milijard... Verjetno je, da bi tolikšno prebivalstvo že preseglo možnosti razume preskrbe. Vsekakor je več kot zaželeno, da se svetovno prebivalstvo dolgoročno stabilizira.«

Ideja ni nova. Spominimo se samo Malthusa, ki se je že leta 1798 z isto idejo zapisal v zgodovino. Malthus je tedaj izrazil zaskrbljenost vladajočega razreda zaradi naraščanja revnega prebivalstva, ki bi lahko ogrozilo obstoj vladajočega razreda samega. Sedaj je položaj podoben, le da gre tokrat za zaskrbljenost razvitega sveta zaradi hitrega naraščanja prebivalstva v nerazvitem svetu. Ker se prepad med razvitem in nerazvitim svetom poglablja, se razviti svet čuti zaradi takšnega populacijskega razvoja ogrožen. Zato ni čudno, da je neomalthusijanski val prišel konec prejšnjega desetletja iz ZDA kot najbolj razvite države sveta in preplaval zahodno Evropo kot drugi najbolj razviti del sveta.

Leta 2030 že blizu 14 milijard ljudi?

Prvi razlog zaskrbljenosti Rimskega kluba je eksponentna rast prebivalstva. Prebivalstvo se podvoji že v 35 letih, če narašča po stopnji 2 odstotka na leto, kar približno ustreza sedanemu trendu naraščanja svetovnega prebivalstva. Tako bi svetovno prebivalstvo najkasneje leta 2005 stelo že 7 milijard in če bi v tem obdobju še nadalje uspeli znižati smrtnost, ne da bi znižali tudi stopnjo natalitete, bi na svetu bilo že okoli leta 2030 okoli 14 milijard ljudi, medtem ko jih je bilo leta 1000 pr. n. š. le okoli 340 milijonov. Se zlasti hitro je prebivalstvo naraščalo v zadnjih stoletjih, in sicer:

leta 1650	540 milijonov
leta 1750	730 milijonov
leta 1850	1175 milijonov
leta 1950	2510 milijonov
leta 1975	4000 milijonov

Do hitrejšje rasti prebivalstva je prišlo predvsem zaradi občutnega zmanjšanja stopnje smrtnosti, zaradi česar se je povprečna življenjska doba od 25 let leta 1700 zvišala na 30 let leta 1800, 50 let leta 1900 in 70 let leta 1970.

Če k tem podatkom dodamo še ugotovitve, da so bile vse dosedanje ocene glede rasti prebivalstva prenizke, potem se res lahko pridružimo mnenju, da svetu grozi preobljudenost in da je treba kaj storiti za zaustavitev rasti prebivalstva.

Le površen vtis

Kljub prepričljivosti prej navedenih števk, na katere se oslanja ameriško gibanje »Zero Population Growth — Z.P.G.« (Rast prebivalstva nič), pa teza o ustavitvi rasti svetovnega prebivalstva pomeni preveč poenostavljeno rešitev problema. Tako kot avtomobil tudi gibanje prebivalstva ni mogoče ustaviti na mestu. Profesor Albert Sauvy je preimenoval gibanje »Rast prebivalstva nič« na »Znanje o prebivalstvu nič«. Meadowsovo poročilo pa odkrito imenuje računalniška naravnja, ki je zaslepla Mansholta in druge s svojimi naraščajočimi in naglo padajočimi krivuljami. Ekonomistom očita, da so se pustili zapeljati prvemu modelu te vrste, čeprav niso navedene niti funkcije krivulj, izhodiščne številke pa so zelo površne, če ne celo zmotne ali nepoznane. Meadows v svoji analizi povsem zanemarljivo dejstvo, da so po svetu velike razlike, saj na primer petina človeštva živi na Kitajskem na povsem drug način.

Kadar beremo o nezaposlenih ali umirajočih od ukaže na ulicah Kerkute, dobimo vtis, da je ljudi res preveč in da bi bilo dobro njihovo število zmanjšati. Toda ta površni vtis pozablja, da ni nikjer rečeno, da bi v primeru zmanjšanja števila ljudi izgledali prav ti ljudje. Poleg tega s tem zvečine izenačujemo prenaseljenost z nerazvitostjo in s slabo organizacijo. Govorita o prenaseljenosti, ima smisel samo v primerjavi s čim, npr. s pomanjkanjem prostora, obdelovalne zemlje ipd. Zato demografski modeli, s katerimi poskušajo dokazati, da kontraceljska tableta stane manj kot vzgoja in izobrazba novorojenega otroka, sami po sebi ne morejo ničesar dokazati. Smisel so le demografski modeli, ki upoštevajo dodatno družbeno bogastvo, ki ga bo dodatni otrok ustvaril, ko bo odrasel. Prav tega pa ameriški modeli večinoma ne upoštevajo.

Zmote antinatalističnega stališča

Rezultat bo za različne dežele nedvomno različen, medtem ko s svetovnim modelom spravljamo vse v isto vrečo. Lahko se zgodi, da bi v neki deželi s slabo razvito tehniko marginalni človek proizvedel manj, kot pa porabil. Sele tedaj bi lahko govorili o absolutni prenaseljenosti, medtem ko v današnjem svetu lahko govorimo še vedno le o relativni prenaseljenosti, ki pomeni, da je proizvodnja dodatnega človeka v dani deželi nižja od povprečne.

Zdaj skoraj ni več spora o tem, da je treba število rojstev v svetu ome-

Ekologija, energija, ekonomika, politika

Grozeča prenaseljenost

Odprava bede in zaostalosti po vsem svetu je za zdaj utopična

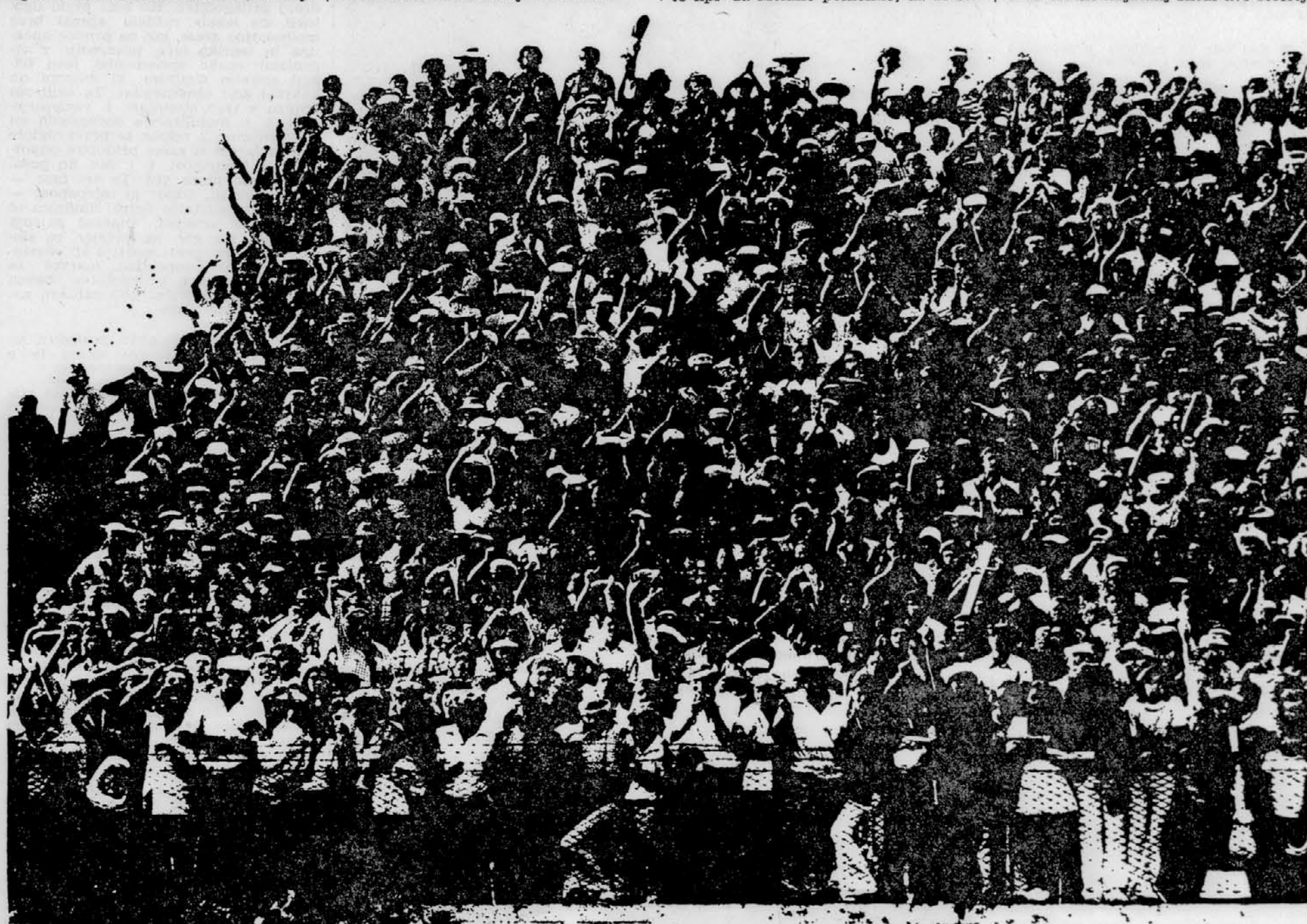
iti. Sporno je le vprašanje: kako? V glavnem obstajata dve stališči. Neomaltuzijansko, ki ga ne po naključju najbolj vneto zastopata dve najbolj razviti državi na svetu ZDA in Švedska, trdi da je treba z antinatalističnim delovanjem neposredno zmanjšati rodost. S tem bi zmanjšali breme stroškov vzreje otrok in socialnih investicij ter več namenili za ekonomske investicije. Nasprotno stališče, ki ga najmočnejše zastopa SZ, pa trdi, da antinatalistična dejavnost in more uspeti v revni in zaostali sredini in je

zato treba dati prednost gospodarskemu in kulturnemu razvoju, nakar bi samo po sebi prišlo do zmanjšanja stopnje rodosti, kot se je to v preteklosti že zgodilo v Evropi. Antinatalistična teza »neposredno zmanjšati rodost« se zdaj opira dodatno še na ekološki dejavnik. Vsak novorojeni pomeni dodatno porabo, dodatno uničevanje in dodatno onesnaževanje. Vendar je to predvsem problem razvitih, kjer posameznik porabi 25-krat več surovin in energije kot v nerazvitih deželah. Kljub temu pa antinatalistična teza vsebuje tri zmote:

- ne zaveda se hudih posledic nenadne zaustavitve rasti prebivalstva;
- zmotno je prepričana, da je med revnim in nepismenim prebivalstvom mogoče hitro zaustaviti rodost;
- svetovno prebivalstvo obravnava kot homogeno celoto.

Če bi se namreč odločili, da bi v 30 letih zaustavili rast prebivalstva, bi to npr. za Mehiko pomenilo, da bi šte-

vilo otrok morali o 6 v letu 1970 zmanjšati na 0,6 v letu 2000. Prebivalstvo bi se zaradi tega postaralo, smrtnost bi se povečala in število otrok bi morali do leta 2045 zvpet povečati na 4 otroke, vse dokler se število prebivalstva po dolgi oscilaciji ne bi ustallilo. Prav tako bi naraščalo in padalo število socialno ogroženih otrok, medtem ko bi se število učiteljev gibalo ravno obratno. Število starejših od 65 let bi se več kot potrojilo v obdobju od 2000 do 2045 in bi pomenilo skoraj četrtino prebivalstva. Težave na raznih področjih bi se vrstile najmanj skozi dve stoletji.

Množica

Antizvezde in antigalaksije

Nova teorija o nastanku zvezd

Somerje med materijo in antimaterijo je eno od osnovnih načel kvantne mehanike. Vsakemu delcu ustreza njemu nasprotni delec: protonu — antiproton, nevtrinu — antinevtron, elektronu — pozitron (antielektron). Ko se alec in nasprotni delec spoji, anihilirata (se medsebojno uničita), pri čemer se sprosti velika energija. S pomočjo antidelecev bi bilo mogoče ustvariti antiatom. Nekateri grede še dlje: domnevajo, da obstajajo tudi — antisvetovi. Pričujoče besedilo je prirjeno na podlagi člankov iz knjige »Nature of Universe« in revije »Science News«.

Antimaterijo je nadvse težko ustvariti, čeprav so pri tem že dosegli uspehe, kot na primer Anderson, ki je leta 1930 odkril pozitron. V zadnjih nekaj desetletjih se jim je posrečilo tudi ustvariti antiprotone. Težava pa je v tem, da se morajo antideleci tvoriti v veliki oddaljenosti od navadne materije, ker bi sicer pri dotiku anihilirali, se uničili. Ti poskusi so dokazali, da obstaja simetrija ali somerje med materijo in antimaterijo. Toda naše vesolje, ki ga vidimo kot svojo neposredno okolico, se nam kaže popolnoma nesimetrično.

Energija kvazarjev — proces anihilacije

Antisvetovi niso zgolj igračkane nesretni znanstvenikov. Kozmologi so so-

merje med materijo in antimaterijo prenesli v mikrokosmos tako, da so postavili hipotezo o obstoju antigalaksije in skupine antigalaksij. Pri porajanju vesolja sta se materija in antimaterija nekako razpršili na ločena območja.

Astrofiziki skušajo z antimaterijo pojasniti čudne nebesne pojave. Tako menijo o kvazarjih, majhnih telesih, ki sevajo več energije kot cele galaksije, da gre za proces anihilacije. Gray Steigman z univerze Yale pa je mnenja, da je »klicati antimaterijo na pomoč brez pomena in podlage. Pobija domneve astrofizikov o somerju med materijo in antimaterijo in pravi: »Marsikakšne simetrije so možne, a jih narava ne izkoristi. Vemo za mnogo simetriji v fiziki, toda stvarni svet se noče zmeniti zanje.«

V kateri smeri teče čas?

Svet delcev je simetričen tudi glede na časovno skalo. Elektron in pozitron lahko anihilirata, tako da ustvarjata žarke gama. In narobe, žarki gama lahko ustvarijo elektron in pozitron. Ko fiziki razlagajo te pojave, ne morejo povedati, v kakšnem zaporedju je to dogajanje potekalo, niti v kateri smeri je tekkel čas. V makro svetu vedno vemo, kam teče čas. Vedno se staramo, mlajši ne moremo postajati. Seme zraste v drevo, drevo pa se ne more povrniti v seme.

Prostor za zvezdami ni prazen. Izpolnjuje ga redka plazma, ki valovi k nekaterim zvezdam, razpršena iz drugih zvezd. Če bi obstajale antizvezde, bi njihova plazma morala obstajati iz antimaterije. Zakaj smo lahko prepi-

čani, da je naš svet iz materije? O Zemlji in Luni zanesljivo vemo, da sta materialna. Sonce oddaja plazmo, ki valovi proti Zemlji in povzroča pojav polarne svetlobe (»severni sij«). Če bi bilo Sonce »antimaterialno« — in torej tudi plazma — bi bila polarna svetloba več tisočkrat svetlejša. Sončna plazma sega do Merkura, Venere, Marsa in drugih planetov. Glede na to, da na njih niso opazili pojavnosti anihilacije, so torej tudi ti planeti iz navadne materije.

Iz anihilacije — žarki gama

Ker nam ni mogoče poleteti niti do najbližje zvezde, ne moremo neposredno ugotoviti, ali so na nebu v naši galaksiji antizvezde. Toda do nas segajo kozmični žarki, ki — kakor prav Steigman — »potujejo skozi dober del galaksije«. Toda po njegovem mnenju »ni dokaza, da v kozmičnih žarkih obstajajo antideleci«. V teh žarkih so v 4 in pol milijarde letih resda nastale nekatere spremembe, v katerih se je galaksija večkrat obrnila. »Gotovo je vsaj to, da v naši galaksiji ni veliko antimaterije«, pravi Steigman.

Verjetno je da so cele skupine galaksije materialne druge pa — antimaterialne. Če pa sta materija in antimaterija ločeni, mora obstajati mejni prostor, v katerem se dogajajo anihilacije. Anihilacija bi povzročala žarke gama, ki bi se razprševali zelo daleč od svojega vira. Toda na Zemlji se niso zaznali česa takega. Nekateri astronomi opozarjajo na tako imenovani Leidenfrostov pojav: anihilacije v mejnem prostoru ustvarjajo visok pritisk, zaradi katerega ostajajo materija

in antimaterija ločeni. Toda Steigman pravi: »Anihilacija je preveč tvorna, da bi materija in antimaterija ostali popolnoma ločeni. Materija bi pojemale, dokler ne bi izginila.«

Teorija Kleina in Alfvena

»Naj bo že kakorkoli,« pravi Steigman, »ni prav, da stronomi izkoriščajo podmeno o obstoju antimaterije za reševanje kakšnega problema v astrofiziki, potem pa to rešitev uporabijo kot dokaz za obstoj antimaterije. To, da antimaterija obstaja v svetu atomov, ni dokaz, da obstaja v vesolju.«

Znanstvenika Oscar Klein in Hannes Alfven sta postavila novo teorijo o nastanku vesolja. Neizmerena masa razredčenega plina se začela zbirati pod vplivom lastnih gravitacijskih sil. Postopoma se oblikujejo posamezne skupine, meglice, ki se začnejo gibati po krivuljastih orbitah. Sredi faze se strnejo v gmoto, potem pa se oddaljuje v velikanske daljave in na koncu spet izginejo.

Ta teorija temelji na somerju materije — antimaterije. Tu nastaja verjetnost, da bo prišlo do anihilacije velikega obsega. Toda znanstveniki menijo, da jo onemogoča radiacijski pritisk, ki nastaja pri sevanju med anihilacijo. Ta pritisk s silno eksplozijo razkropi materijo in antimaterijo. Klein in Alfven upata, da bosta dokaz za svojo teorijo našla s proučevanjem kozmičnih hitrosti, raznih vrst sevanja, kozmičnih žarkov in drugega.

»Science News«

Opuščen načrt

Prav tako je nemogoče svetovno prebivalstvo obravnati kot homogeno celoto. V slabo obljudenih deželah bo dodatni človek olajšal breme splošnih stroškov (npr. v Braziliji), medtem ko bo njegov prispevek v preobljudenih deželah Daljnega vzhoda skromen ali ničev in bo samo oteževal že tako težaven položaj.

Če naj bi svet obravnavali kot homogeno celoto, bi morala obstajati svetovna vlada, ki bi razdeljevala dohodke in prehrano. Poleg tega bi morala med ljudmi vladati popolna solidarnost, ki bi vsaj teoretično omogočila presejevanje, ki ga tako vneto zagovarja René Dumont, ki bi odvračal Japonce preseliti kar v Brazilijo, Kitajce v Sirijo itd. Vendar pa je množično presejevanje skoraj nemogoče ne samo zaradi transportnih stroškov, ampak zaradi ogromnih stroškov izgradnje socialne infrastrukture. Tako je že Naser opustil načrt preselitve 2 milijonov Egiptčanov v Sirijo, Indonezijski niso dosegli kdove kakšnih rezultatov pri preselitvi Javancev na skoraj prazna otoka Sumatro in Borneo itd.

Kako do stabilizacije?

Težave nasprotnega stališča so v tem, da se nerazvite dežele na splošno počasi razvijajo in bi bilo zato treba čakati skoraj celo stoletje, da bi dosegle raven razvitosti, na kateri bi rodost prišla sama po sebi upadati. Verjetno pa bo takrat že prepozno in trije jezdecki Apokalipse — vojna, lakota in kuga — bodo po vseh napovedih že sredi svojega zmaganega pohoda.

Ali je potem sploh kje rešitev? Najhitreje bi bilo možno rešiti problem s premostitvijo prepada med razvitimi in nerazvitimi, z odpravo bede in zaostalosti po vsem svetu. Toda razviti svet očitno ni pripravljen odstopiti od svojih privilegijev, se omejiti v svojem razkošju in odpraviti izkoriščanje nerazvitega sveta. Zato je ta rešitev v danih svetovnih političnih razmerah utopična. Kot smo videli, tudi zaustavitev rasti števila svetovnega prebivalstva ne pomeni rešitve, ker bi to povzročilo hude probleme po vsem svetu. Ker svetovnega prebivalstva ni mogoče obravnati kot homogeno celoto, je treba najprej opustiti misel o vesoljni akciji omejitve rasti prebivalstva, ampak prepustiti vsaki deželi, da sama preuči svoje razmere in se odloči za primerno populacijsko politiko, ter ji pri tem po potrebi pomagati.

V deželah, ki po sedanjih merilih veljajo za prenaseljene ali pa jim prenaseljenost grozi v bližnji prihodnosti, bi morali poskušati zaustaviti ne rast števila prebivalstva, ampak število rojstev. Tako bi se število prebivalstva stabiliziralo brez skoraj nepremostljivih težav, ki bi nastopile v primeru zaustavitve rasti števila prebivalcev. Mehško prebivalstvo bi se po tej metodi teoretično ustallilo pri okoli 130 milijonih prebivalcev, medtem ko je leta 1970 stelo približno 50 milijonov. Tudi po tej metodi pa se ne bi mogli izogniti problemu staranja prebivalstva.

Staranje ali naraščanje

V nerazvitih deželah bi v primeru, da bi povprečna življenjska doba trajala 60 let, imeli leta 2033 povprečno sedemkrat več šestdesetletnikov kot lani. Za ohranitev enakega starostnega debela bi moralo prebivalstvo v vseh starostnih razredih narasti v enakih sorazmerjih, kar pa bi pomenilo ekonomsko nevzdržen porast prebivalstva. Druga skrajna možnost pa je ohranitev istega števila mladih pred alternativno »staranje ali naraščanje«. Ker je naraščanje prebivalstva nujno treba omejiti, se problemu staranja prebivalstva ne bo mogoče izogniti. Do tega problema pa ne prihaja toliko zaradi daljše življenjske dobe, ampak predvsem zaradi zniževanja stopnje rodosti. V primeru zaustavitve števila rojstev pa se rodost sorazmerno naglo zniževala.

Proces populacijskega staranja bo imel pomembne ekonomske, socialne in politične posledice posebej v nerazvitih deželah. Šibko razvito gospodarstvo bo sicer manj obremenjeno z bremenom nedoraslih, toda čedalje bolj se bo večalo breme starih. To bo še zlasti hudi problem, ker je v teh deželah socialni in pokojninski sistem slabo razvit.

Hudi problemi se obetajo tudi na področju zaposlovanja, ker bo težko vsem zagotoviti delo. Ena od rešitev bi bilo znižanje pokojninske starosti, ki pa bi zvišalo stopnjo smrtnosti zaradi manjših sredstev za preživljanje in zaradi neaktivnosti starih. Zato bi bil ta ukrep pravzaprav ukrep za izločitev nezaželenega dela prebivalstva, to je starih.

Skoraj zanesljivo se bodo tudi zaostala nasprotja med generacijami. Možno je predvideti dve skrajni možnosti. Ali se bo oblast zaslajala popolnoma v rokah starih, ki so nagnjeni h konservativnosti, ali pa bo v družbi prevladala težnja po izločitvi starih iz družbenega življenja na razne prikritke načine.

Nazadnjaški značaj Z. P. G.

Mnenje, da ni bolj humanega dejanja, kot ne imeti otrok, je v bistvu nazadnjaško. Ameriško gibanje Z. P. G., ki ga razširja Rimski klub s svojo knjigo »Meje rastie«, je glasnik razvite potrosniške družbe, ki je začutila, da spodbodpava samo sebe. V samoohranitvenem nagonu izkorišča sentimentalnost ne dovolj poučenih množic in razširja ideje o mejitvi rasti, ki naj bi potrosniški družbi čimdlje podaljšale življenje, ne da bi posegle v prave probleme sodobnega sveta teženj večine človeštva po pravičnejši in bolj humani družbi.

Boris Verbič

Florjan Lipuš poklic

Florjan Lipuš, rojen leta 1937 v Lobniku pri Železni Kapli, spada med tiste slovenske pisatelje na Koroskem, ki se niso samo tehno vključili v občaslovensko književnost, marveč z umetniško predelavo dejstva »manjšina in vsega, kar posebej v Avstriji to pomeni, s »prenasajanjem eksplozivnih tem v eksplozivno prozo«, predstavlja tudi napor, ki bi zaslužil ustrezno oceno (tako kot sodobna slovenska ustvarjalnost na Koroskem sploh) kot del avstrijske kulture. Njegova bridko ironična, globoko prizadeta proza je v enaki meri naperjena zoper fašistoidni nemški nacionalni provincializem kot proti oportunistu, tradicionalizmu in »naslušništvu« med svojimi. Lipuš spada v tisti krog mladih koroskih pesnikov in pisateljev, ki so se uveljavili po letu 1960, zbrani okrog revije »Mladje«, ki ji je glavni urednik. Mimo tam objavljenih del so leta 1964 izšle v Ljubljani njegove Črte mimogrede, leta 1972 v Mariboru Zmote dijaka Tjaža in lani, spet v Ljubljani, Zgodbe o Cuših.

Včasih sem se čutil počaščenega, če me je kdo vprašal za poklicem. Spominjam se, da sem se globoko priklanjal, ko sem navajal svoje številne poklice: voznik, raznašalec časopisov, umivalec hrbtov, ščetalec, uspravalec, snažilec mestnih parkov, potujoči reklamir. Nasladno sem izpolnjeval tiskovine in mlet oblake, ki so se začuden ustavljali pri navedenem poklicu. Sama mladostna domišljavost.

Pozovite me danes, da vam postrežem s svojim poklicem, in videli boste, kaj je kariera. Zagledali me boste na koncu lestvice, navpično moleče iz zemlje. Ne morete mi napraviti večje usluge, kot me vprašati za poklicem. Ne zamerim vam, če stopite v mojo pisarno samo z namenom, da me vidite in me hkrati vprašate po poklicu, in takoj potem, ko ste me videli in sem vam z obrazom, raztaplajočim se od zadoščanja, postregel s svojim poklicem, takoj spet odidete. Najraje imam, če pri odhodu sploh ne pozdravite več, kajti v tem primeru potrdite, da ste umolkni pod vtisom mojega poklica. Lahko se zgodi, da tedaj skočim za vami in vas povabim na prigrizek; lahko se zgodi tudi, da vas s svojim glasom ne dosežem več, ker že izginjate za ovinkom, da zato pograbim trobilo, ki visi pri vratih, in vas z njim pokličem nazaj iz ulice, da vam podarim tisočak. Zelo se mi boste prikupili, če svoje zadrege ne boste skušali prikriti. Vselej, kadar se obrnete name s tako prošnjo ali potrebo, je priporočljivo, da me prej dobro razpoložite s tem, da me vprašate za poklicem, četudi zanj že veste in ste me že pred pol ure bili vprašali za njim.

Vsi drugi poklici so zavirljivo preprosti, skoraj škodljivo nezamotani in nevarno pomirljivi. Kovač, pismonoša, kmet, zdravnik, kako enostavno to zveni. Vsakdo takoj dojame, za kaj gre; obrne se stran in nadaljuje pot. Pri meni je drugače, pri mojem do potrebnosti razlage, po potrebnosti pojasnitve. Na vprašanje, kaj sem po poklicu, odgovorjam: vzdihovatelj.

Zdi se vam smešno, da bi bil nekdo poklicni vzdihovatelj, pa je res. Zdi se vam neverjetno, vam in še neverjetneje se vam bo zdelo, če vam bom odgovoril, da od tega poklica tudi živim. Z vzdihovanjem si služim vsakdanji kruh. In kaj boste rekli, če izveste še, da mi ta poklic več kot donasa in me štejejo že med premožnejše. Pri tem nisem komik ali klovn, nisem pevec ali smešničar niti nimam odrskega daru, publika me plaši in bega, sem kratko malo izučen uprizoritelj vzdihov.

Kakšne burke uganjajo drugi in kakšne šale zbijajo, da si naklonijo javno mnenje. In kakšne knjige in članke pišejo, koliko uvodnikov morajo posvetiti kolikim vprašanjem, kako vztrajno predsedati in kako se klanjati, da si pridobijo ugled in lahko pričnejo s solidnim, veselim, udobnim življenjem. Vzdihovatelju vsega tega ni treba.

Zgodaj, že v otroških letih sem se zalotil pri tem, da so mi ušesa dobro nosila; skozi debele stene in zidove so ujela najtanjše šepete, ujela pa so tudi navadno, v običajnem pogovornem tonu iznešeno govorico na veliko razdaljo, da pozdravnih komedij sploh ne omenjam: pri pozdravih so ljudje nenavadno prijazni, pretirano glasni in razločni; zato ni nič posebnega, če jih sluh zabeleži. Takrat sem posejal iz zraka, skozi zidove in stene, vse pogovore in šepete, zvlekel sem na ušesa vse glasne in prikritke šume svoje okolice, si jih zapomnil in jih posneval. Tudi moj vid in voh sta bila dobro izoblikovana.

Cutil sem sorodstvo, nezamenljivo sličnost s psi; moj nos je prednjačil pred drugimi čutili in postal pravo občevalno orodje. S Kužo, mojim prvim psom, sva se podila skozi gozdove, po vseh štirih, z nosom v tleh, in tekmovala med seboj, kdo od naju bo obvohal izdatnejše plene. Navada, ki sem jo ohranil do danes. Priznam, da me je dobri Kuža prikrajšal za marsikak uspeh, vendar si domišljam, da samo zaradi hitrejših nog; kajti s svojim vohom se upam pomeriti vsak čas z vsakim psom. Preden sem jaz dosegel osledni plen, ga je že doskočil hitrejši Kuža. Marsičesa sem se naučil pri njem, privadila sva se drug drugemu in si delo delila.

Ko sem dorastel in se oprijel imenovanih poklicev, mi je zmeraj manjkalo Kuža. Psi sem imel rad in jih imam še vselej, mogoče zaradi njihovega poštenja; tudi hudočni psi so poštene. Manjkalo mi je tisto laženje po vseh štirih skozi gozdove. Tudi danes, na viširi karieri, si težko predstavljam življenje brez Kuže. Ko sem začel poklicno z vzdihovanjem, sem si takoj spet nabavil psa. Seveda današnji Kuža ni Kuža izza mojih otroških let, drug pes je, vendar nosi isto ime. Kot vidite, ljubim bližino otroštva. Lahko se zgodi, da naju opazite kako nedeljsko dopoldne, kako laziva po vseh štirih in z nosom v tleh skozi gozdove. Priznali boste, da je vzdihovateljski poklic eden najtežjih. Drugi poklici sprežejo, za nekaj časa zlezajo iz svoje kože; učitelj ne pozna več svojih otrok, frizer doma ne pogleda glavnika in trgovec z mešanim blagom pozabi, kaj je kilo soli. Jaz se svoje robe ne zneblim, nosim jo s seboj, kajti vsak človek, ki ga srečam, me spominja na moj poklic; njegove besede me vznemirjajo. Zato kobarim po koleh skozi gozdove, da se pomirim.

Ta otroški lov na človeške pogovore mi je zostril čute in duha. Po vseh štirih in z nosom v zemlji sem končno priskrpal do človeških možganov. Prezobljal sem se do dragocenega vira, do gnezda, in začel klujuvati njegovo lupino. Kljuval sem človeške beljake, ne tiste, ki so se komaj vlegli in še topli zlezli iz možganskih stavb ali se jih je držala še porodna mrena, temveč vse tiste, ki so se že nekaj časa zadrževali v glavi ali bili morda že na poti od tam na jezik; tiste nedorečene besede in vsebine torej, ki so čakale priložnosti, da bodo izgovorjene. Niso mi ušli pridržani, še zase ohranjeni, pod blažincami jezika spravljani pomenki in ne spominjam se primera, da bi kdaj prežrel roj psokv ali dobrikanj, ki so jih dotični izgovorili šele čez nekaj dni. Znal sem doreči vsako začeto misel, dovzdihnil sem marsikak stavek, razdel marsikak govor, spoznal v njem marsikatero svinjarijo, se stresel pred marsikatero votlino v umskem toku.

Kakor vidite, bi se bil lahko odločil tudi za drug poklic. Dolgo časa sem premtaval svoje darove in svoje sposobnosti po možganih in tehtal, dolgo okleval, ali naj postanem prisluškovalc, dorekatelj, kihatelj ali kašljatelj. Vsi ti bi bili zame zelo zanimivi poklici, kajti tudi kašelj je potreben, tudi pravilno kihanje je potrebno; in dorekanje je dandanes nepogrešljivo. In kaj šele prisluškovanje. Si morete misliti dan brez prisluškovanja? No vidite. Najbrž bi se mi dobro prilagelo tudi kričatelj in smejalet; za oba bi imel vse pogoje. Vendar me je še najbolj privlačilo vzdihovanje; izpopolnil sem se v njem, delal z njim posekuse, ga proučeval in se mu dokončno posvetil. Seizmografsko naravnana

ušesa, ki zabeležijo najmanjše glasovne odtenke, in glas, ki prispeva vsebinske, so me zanimali v ta poklic. Specializiral sem se na pomljenje in oblikovanje vzdihov, ki so se mi že vselej usodno obešali v zavest.

Danes sem priznan, izučen vzdihovatelj. Zaprisežen in javno potrjen uradnik. Moje vzdihovanje je patentirano. Pred kratkim sem z odličnim uspehom položil disertacijo pod naslovom »Temelji vzdihovalnih slogov — prerez skozi vzdihovanje stoletij« in za delo prejel diplomu. Sem torej diplomirani vzdihovatelj, doktor vzdihovalnih ved tako rekoč. Imam svojo pisarno na glavnem trgu, tajnico, uradne ure in obilo praktičnih izkušenj. Tabla s podnaslovom »diplomirani vzdihovatelj«, v nemščini seveda, je vzidana. Mogoče bom kdaj odprl učni zavod za vse tiste, ki bi se odločili za ta poklic. V zadnjem času vzdihovanje tudi predavam, v eni stranskih sob pisarne, kolikor mi ostaja pač časa za to. Mladi vzdihovalci in vzdihovalke imajo izredno slabo razvite vzdihovalne organe; nadarjenih ni veliko. Prizadevam si, da jim posredujem vsaj rokodelsko znanje.

Zdaj razumete, zakaj dodajam svoj poklic, če se moram kje predstaviti, in zakaj mi toliko leži na tem, da me vprašajo po njem. Kadar me predstavijo drugi, gledam na to, da pristavijo tudi moj poklic. Zato mi je najljubše, da me predstavljajo vedno isti ljudje, ki so že seznanjeni z mojimi navadami.

Obvladam vzdih iz srca, vzdih iz čim, po čem, zaradi česa, vse z natančnimi različicami, s poudarkom v nosu, na ustnicah, na jeziku, kjer hočete; vzdih z mlaskanjem, nosljanjem, grgranjem, kakor je treba, jaz to že napravim. Vzdihovanje 12. stoletja mi je prav tako blizu kot današnje. Vem, kako sta vzdihovala cesarja Konstantin in Karl Veliki, kako so vzdihovali knezi Rastislav in Kocel in Svatopluk, kako jugoslovanski kralj Peter. Prikažem vam lahko, kako je vzdihoval France Balantič, preden je zgorel, in kako vzdihujeta Tine Debeljak in Ruda Jučeč, kako sestra Goncaga in pater Kolarič. Zaigram vam, kako so vzdihovali v času turških vpadov, v času plebiscita, v času izseljevanja koroskih Slovencev; vzdihovanje v kacetih vam priklidem pred oči. Naučil sem se vzdihovanja belcev, črncev in rdečekožcev, Rimljanov in Grkov, in celo vzdihovanja Ilircov in Keltoz mi ni neznan. Proti primernemu plačilu vam ponudim celo vzdihovanje v raju zavoljo tistega jabolka, ki vzdihovanje še ni bilo tako dobro razvito kot danes; v prazgodovino lahko posežem nazaj. Če je treba, prevzdihujem vse letne čase in mesece; prevzdihujem po vrsti vsa stoletja od prvega do zadnjega, začeni od spredaj ali zadaj, kakor vam drago. Za ustrezen honorar vam vzdihnem celo pigmejsko ali zulu.

Večere vam lahko napolnim v zdih Matije Gubca in tolovaja Mataja, tedne vas lahko zabavam z vzdih kralja Matjaža; uho pritisnem na Peco in že zaslišim v kamenju močno sesanje. Slab zrak je v Peci in kralj mora zrak povleči vase. Uprizorim vam lahko vzdihovanje obupancev, preden skočijo v ogenj, in ljubimcev, preden se zadavijo. Vzdihovanje ogojufanih, prikrajšanih, ožigosanih se mi vsiljuje; vzdih prometne nesreče, ubojev, nasilja so mi pri roki. Znano mi je vzdihovanje v grešnicah, zakonskih posteljah, porodnišnicah. V mezinu imam vzdihovanje otrok in starčkov, vzdihovanje bolnih in nagnitih, perelih, zatiranih, obsojenih.

Ker obvladam tudi vse vrste obveznega vzdihovanja, me priteguje pri pogrebi, spominskih proslavah, polaganjih vencev in vseh podobnih priložnostih, da jim preskrbim minimum te robe. Kličejo me na seje in zborovanja, sestanke in srečanja vseh sort, da jih rešujem iz zadreg. Težak je moj poklic, kajti vzdihovati moram po vseh pravilih, značilno in udarno, tako rekoč po meri: ne premočno ne prekužno, ne smem pričeti pregodaj in ne prepozno; zadeti moram pravi trenutek in če mi to uspe, zbrana družba zavzdihne z menoj. V tem primeru je vse rešeno, zborovanje je rešeno, seja je rešena, spominska proslava je rešena. Vsi se vrnejo zadovoljni domov.

Če dopolnim še, da so me pregovorili celo za vzdihovanje na straniščih, si lahko predočite breznemnost mojega delokroga. Zelo sem vprežen in zadelan. Vabijo me k velikim predstavam zaradi enega samega vzdihljaja. Igralci se mučijo in zvezdniki rušijo svoj sijaj pri publiku, vendar ne znajo vzdihniti, kakor to zahteva režiser. In tako pošljejo pome, uro pred predstavo, in jaz moram potem zakrpati luknjo. Včasih potujem v najbolj oddaljene kraje, kjer imam nastop, ki traja komaj nekaj sekund. Občinstvo ljubi moje vzdih. Navadno prekine predstavo in ploska, dokler se ne prikažem na odru. Sredi prizora. In ko se srečno izmotam lovecem na avtograme pri zadnjih vratah in se vsedem v Cadillac, nikoli ne vem, če me doma ne čaka telegram: Potrebujem nujno vaš vzdih. Oglasite se še danes.

Spiro Džajkov: Brez besed

györgy mikes

razvoj človeka

György Mikes je humorist in sodobnik, oboje v pravem pomenu besede. Humorist zato, ker je stvari in pojave okrog sebe sposoben videti v ukropljenem zrcalu, in tudi zato, ker njegovi sestavki, polni bodic o aktualnih ali večnih človeških pa družbenih napakah izšarevajo topel, človeški odnos do ljudi, katerih ravnanje karikira. Sodobnik v pravem pomenu pa je Mikes zlasti zato, ker živi v svojih besedah s časom, ki ga živimo, in ker ta čas tudi dobesedno iz tedna in tedna na svoj način registrira ter tako postrvarja sprotno življenje okrog sebe. Odziv na njegove humoreske je na Madžarskem velik. To odzivnost si je pridobil zlasti s slogom svojega humorja, s katerim že vrsto let polni strani budimpeštanskega satiričnega tednika »Ludas Matyja«, ki skupaj s svojo prilogo »Ludas Magazina« dosega naklado 800.000 izvodov (!), z zbirkami humorist in s svojimi petminutnimi oddajami na televiziji.

Cez tristo let mi je prišla v roke srednješolska učna knjiga, ki se ukvarja z razvojem človeka. Iz te knjige sem zvedel marsikaj. Prvi del tega učbenika se ukvarja s tistimi lepimi starimi časi, ko so se naši predniki spustili z dreva. V knjigi so navedene različne spremembe, do katerih je prišlo po tem, ko se je človek preselil na tla: njegova hrtenica se je zraznala, okončine so se specializirale, in ker rokam ni bilo več potrebno neposredno sodelovati pri spreminjanju človekovega položaja, se je njihova spretnost lahko razvijala, medtem ko je nova drža bila tudi ugodna za razvoj možganov. Ta del sem samo na hitro prelistal. Toliko bolj pa je bilo zanimivo zadnje

poglavje, ki govori o peštanskem človeku z aktovku.

Pri peštanskem človeku z aktovko — je zapisal avtor — so se že do kraja razvile vse možnosti človekove narave, vsa njegova čutila in vsa dojemljivost, vendar se ni znal osvoboditi aktovke, ki jo je vse življenje prenašal s seboj kakor nekakšen podaljšek svoje leve roke.

V učbeniku je bilo tudi naštet, kaj vse je peštanski človek z aktovko prenašal v svoji torbi: krompir, zelje, njavo, knjige, plenice, orodje, alge, uteži, mizico, zaveso, krpo za čiščenje čevljev, svinčeno cev, dežni plašč, slončica, kopje, krof, drevo, travo, ledvične kamne, narezek, humus, jastreb, ladijski most, luknjast lonec za mleko, skrivno nevesto in kdove kaj vse še.

Avtor je omenil, da so pred nekaj leti naleteli poleg Rakospatle na orjaško rumeno aktovko iz svinskega usnja, na neko tako imenovano diplomatsko torbo, ki jo je peštanski človek z aktovko po vsej verjetnosti lahko izgubil v drugi polovici dvajsetega stoletja.

V tej torbi so na veliko veselje znanstvenikov naleteli na šeststo petinosemdeset najdb, med drugim na: kaktus, steklenico za vkuhanje, ščipalka, umetnega črva, kombinezo, orglice, pet kosov zvečine gume, dve polovici opeke, šopek rožmarina in knjigo Kläre Fehérjeve.

Po mnenju znanstvenikov teža torbe presega dvajset kilogramov, in zdaj v znanstvenih progih razpravljajo o tem, ali je to torbo peštanski človek z aktovko prenašal sam, samcat, ali pa jo je nosila skupina ljudi. Zraven besedila o tem je bila v knjigi tudi slika. Fotografija. Moja fotografija. Ne spominjam se več, kdo me je bil fotografiral, toda slika je bila dobra, življenjska. Pred objektivom sem stal gzdavo, smejljaje, z drznim kloukom, v dobro krojenem oblačilu. V levi roki sem držal aktovko, ki je bila tako nabasana, da je bila kar okrogla.

Pod sliko je pisalo tole: »Značilen primerek peštanskega človeka z aktovko (XX. stoletje). Dobro si oglejte velikansko torbo, ki jo drži v roki. Kaj vse je lahko prenašal v svoji torbi? Pa vendarle čudno. Čisto gotovo je, da sem prenašal pomembne nepogrešljive stvari...«

To me je zjezilo: kako to, da »primereka«? Protestiram! No, glej ga! In kaj jim mar, kaj sem jaz prenašal v svoji torbi? Pa vendarle čudno. Čisto gotovo je, da sem prenašal pomembne nepogrešljive stvari... Iz učbenika sem zvedel tudi to, da peštanski človek z aktovko na doleten stopnji svojega razvoja ni več hodil s torbo, zaradi česar se mu je hrtenica še bolj zraznala. Bilo je konec njegove nagnjenosti na eno stran in glava mu ni bila več povešena, marveč je bila ponosno in trajno nanesena na vrhu hrtenice, jezik pa, ki mu je popred molil iz ust, se je umaknil nazaj vanje. Človek nič več ni poznal tistega neprestanega in živalskega strahu, da bo svojo torbo izgubil ali pa jo kje pustil. Svojo levico je lahko izkoristil za druge, koristnejše namene. Resnica, da ga čez čas tudi ni več veselilo prenašati torbe, priča o tem, da so se mu možgani še bolj razvili in da se je njegov miselni mehanizem še bolj izpopolnil. Energijo, ki jo je prej uporabljal za odpiranje pokvarjenih zdreg, je poslej lahko uporabljal za miroljubne namene, med drugim za to, da je spravljal v pogon avtomatske tovarne. Njegov razvoj se je pospešil ter šel skozi neverjetne spremembe.

Knjige, žal, nisem mogel prinesiti s seboj, ker v torbi nisem imel več prostora zanjo. Ko sem namreč ženi povedal, da bom skočil za hip v trindvajseto stoletje, mi je odvrnila, naj le kaj pojdem, vendar naj spotoma kupim pet kilogramov krompirja, štiri kilograme moke, tri kilograme jabolk, dva kilograma sladkorja in kilogram masi.

Koke toliko da se mi niso potrgale...

Pandey Bećan Šarma Ugra (1901–1967) je znan indijski pisatelj. Njegova ustvarjalno najbolj plodna leta so bila med obema zadnjima vojnima. Po letu 1945 je izdal še enega svojih najboljših romanov Starejša sestra (1955) in več zbornikov novel. Vsa svoja dela je napisal in objavil v jeziku hindi.

Bila je nenavadna deklica. Njena ljubka nemirnost in ganljiva otroškost sta bili prijetni vsem, ki so jo poznali. Klicali so jo Tulso.

Svatba je trajala že drugi dan. Gošče, prijatelji in sorodniki so se gnetli v njihovi hiši. Na dvorišču se je nasmihala s cvetjem okrašena uta, kjer so se klanjali bogovom in boginjam. Tulsa je kar cvetela od veselja in se pred zbranimi ženskami postavljala s svojim rdečim čunrijem.

Ziva kot ogenj, z rdečimi svatbenimi zaplesticami na rokah in s prečo, pobarvano z rdečim sindurom, je Tulsa stekla k stari sosedu, da bi ji pokazala svoj čunri.

»Koliko je stara, sestra?« je starka vprašala njeno mater.

»Brž ko jih je izpolnila osem, smo napravili svatbo. Že ko je bilo neumnici šele šest let, je kar naprej silila v očeta, naj ji kupi čunri. Če hočeš, je govorila, me še danes omoži, samo kupi mi čunri. Vidiš, kako vesela je zdaj, ko si ga je lahko oblekla. Kot da je ves svet njen.«

Starka je ljubče pobožala Tulso po licu in rekla:

»Ne, nočem gledati, ljubica! Najprej malo zapleši in zapoj pesem, ki si jo pela lani, potem pa bom pogledala.«

Deklice, mlajše in starejše od Tulse, so poskočile. Ona pa se ni zmedla, ampak je s svojimi suhim nogami, z rdeče pobarvanimi nohti začela poplesavati in peti:

»Hočem rdeč čunri!

Hočem rdeč čunri!

Njena mati si je zakrila obraz z robom sarija in se zasmejala. Starka se je nasmehnila skozi solze. Tulsine prijateljice so se hehetale. Po vsem dvorišču se je razlila reka smeha.

Tulsin oče je prestrašeno vprašal:

»Kaj se je zgodilo?«

Mati je s tesnobno slutnjo neizprosnostno prihajajoče nesreče vprašala:

»Kaj se je zgodilo?«

»Nesreča!« je skozi solze dejal glasnik. »V prostorih za goste je ženina pičila kačo. Kar pred našimi očmi je...«

Novica je udarila kot strela. V hiši je vse zajokalo. Z vseh strani je bilo slišati klice.

Tulso je vzemil nepričakovan izbruh stokov, pa je vprašala sosedo:

»Kaj se je zgodilo, tetka?«

Soseda je brisala s preče v njenih laseh rdeči sindur, hkrati pa odgovorila:

»Ubožica, nimaš sreče.«

Osemletna deklica, ki ni nič razumela, je planila k materi:

Pandey Bećan Šarma Ugra

Hočem rdeč čunri

Jusuf Buxhovi

Stari profesor in njegov Album

Jusuf Buxhovi sodi med najmlajšo generacijo albanskih pisateljev s Kosova. Rojen je bil leta 1946 v Džakovici. V književnih listih se je začel najprej pojavljati s pesmimi, zadnja leta pa se je posvetil predvsem prozi. Učvarja se tudi z esejistiko.

Kadar sva našla kaj prostega časa, sva se stari profesor in jaz ob večerih ure in ure pogovarjala. To so bili pravcati maratonski pogovori: stari profesor je imel vsakdar glavno besedo in se je na moč trudil, da bi me prepričal o svojih nazorih in mi jih pojasnil. Čeprav so se najini pomenki brez konca sukali venomer v istem krogu, mi stari profesor, moj spoštovani prijatelj, nikoli ni pripovedoval o tem, da je zasnovo zanimiv album, v katerem je strnil in vsestransko osvetlil svojo teorijo; po vsem sodeč ga je začel sestavljati pred tremi desetletji v želji, da bi z njim ustvaril pomemben dokument o svojem filozofskem in umetniškem pojmovanju življenja in njegovih pojavov.

Profesor mi ni nikdar govoril o tem svojem delu, ki je bilo dotlej vsem skrito. Niti sam ne vem, kaj ga je spodbudilo k temu. Najbrž pa je hotel s tem, da je sestavil album fotografij, ki jih je sam posnel, slik, ki jih je zbiral, in reprodukcij umetniških del, ustvaritvi nekakšno izvirno delo o času v obliki svojevrstnega dokumenta, ki bi v njem izpovedal svoje nazore o življenjskih vprašanjih. Na podlagi tega svojega albuma je profesor nameraval sestaviti drugo delo in v njem javno razodeti svoje pomene, ki bi po njegovih zatrdilih pojasnile nekatera filozofska vprašanja, katerih kot je prav tako zatrjeval, se dotle še nihče ni lotil.

»Prepričal se boš o tem,« mi je rekel profesor, ko me je povabil, naj

bi kot prvi imel čast, da si ogledam njegovo dolgoletno delo. Brž ko sem vstopil v njegovo temno sobo, je iz predala potegnil svoj veliki Album, nenavadne oblike in ga odprl s posebno pobožnostjo.

»Skrbno ga hranim, ker...«, in tedaj sem na prvi strani prebral zapis: »Vsak človek je svet zase.«

»To je uvod v Album, jedro problema. To je moja izvirna misel. Brez nje ne vem, če bi začel ta Album,« je rekel profesor in mi kazal stavek, ki ga je bil podpisal kot avtorja. Zda sem se spomnil, da je profesor pogosto izrekel to misel, ki jo je bil tukaj podčrtal z rdečim svinčnikom.

»Dobro si pogledajte te liste. Doslej jih še nihče ni imel prilike videti. Cele noči sem prebdel nad njimi in skušal uskladiti fotografije, ideje, besede. Veliko truda sem vložil v to,« in odprl je nov list svojega Albuma. Tam je bila fotografija iz vojne. Dasi temna in izbrana bolj po naključju, je kazala detajl vojnih strahot in nasilja. Na sliki je bilo videti otroke, ubite od bombe, ki jo je bil vrgel vanje neki vojak — moral si si ga misliti stoječega nekje v bližini. Kakor mi je pojasnil profesor, je svoj Album začel s to fotografijo, hoteč pokazati, kako nesmiselna je vsaka vojna, kar je poudarjal tudi v vseh pogovorih z menoj. To je povezoval tudi z nekim drugim detajlom iz vojne, zakaj profesor je v vojni izgubil vso družino, samo on se je rešil zgolj po naključju. Fotografijo je imenoval »Groza«, bržčas misleč na svojo družino, ki jo je namah pokončala letalska bomba. V opombi je zapisal dva stavka: »To je vojna. Zal so ljudje, ki jo še vedno ljubijo.« Pozneje s takšno opombo ni bil zadovoljen, zato je že na drugi strani Albuma, pod dvema umetniškima slikama, revidiral svojo prejšnjo misel z ugotovitvijo,

da je vojna včasih neizogibna, zato da bi se ljudje otresli suženjstva, da bi pregnali sovražnika, da bi onemogočili nasilje... Sliki sta govorili o revoluciji in vojni. Imenoval ju je »Rešitelj«. Pod tem je dopisal stavke:

»Da ne bi bilo več vojne.«

»Vojna trga okove suženjstva.«

»Vojna je strašna, a v vojni se rojevajo heroji...«

»No, vidiš, in zdaj nisem prepričan, ali je vojna neizogibna ali ne. Ali pri naša več škode kakor koristi? Naj to ostane dilema. Dileme so neizogibne,« in je listal naprej. Drugo poglavje Albuma je imelo naslov »Gnusi«, govorilo pa je o ljubezni in je vsebovalo več fotografij golih žensk. To poglavje je prelistal na hitro in ga je kar preskočil, želeč svojo sodbo o tej reči obdržati zase kot še eno skrivnost, tako kakor tudi v pogovorih z menoj o tem vprašanju. Profesor je imel o tem posebno mnenje in o njem ni maral razpravljati niti tedaj, kadar sem ga skušal pripraviti do tega.

»To naj še vedno ostane skrivnost. O tem se nočem meniti še dolgo ne z nikomer. Tukaj sem povedal, kar sem spoznal. Moralo bo preteči še veliko časa, preden bo kdo dognal to resnico,« mi je rekel, ko sem hotel pogledati, kaj je zapisal v poglavju »Gnusi«.

Pri tretjem poglavju »Življenje« se je profesor zadržal nenavadno dolgo. To poglavje je bilo najdaljše in najbogateje opremljeno s fotografijami, slikami in zelo jedrnatimi stavki. Zanimivo je, da je profesor tu razlagal življenje kot prehod, zelo vznurljiv dogodek velikih razsežnosti, ki ga dela mikavnega večni boj za obstanek. To njegovo naziranje sem zelo dobro poznal, ker ga je profesor v pogovorih z menoj vedno poudarjal. Vse dogajanje na svetu se mu je razodevalo kot izraz takšnega neprenehnega boja; zapisal je:

»Na svetu se dogajajo čudne reči, vse na svetu je v enem samem trenju...«

Pod neko reprodukcijo slike velikega umetnika, imenovano »Žejja«, je napisal:

»Vsak človek se loči od drugih po svoji žeji...«

... vse žeje so enake...«

»Ali ni tako, prosim te, prijatelj? Zmeraj sem ti govoril, da je razloček med tem, kar ljudje hočejo, in tem, kar morejo. Tu je treba s prstom pokazati na problem, ker ravno to povzroča zapletljive in ustvarja razne tabore. Konfrontacija teh stvari ni nevarna. Eden se sprijazni s tem, kar mu prinese usoda, drugi ne. Eden hoče več, kot mu pripada, vzame si tudi tisto, kar mu ne pripada... toda na koncu koncev, ko vse to primerjamo, vidimo, da je vse skupaj ujeto v en sam vrtnec življenja, v katerem je boj za obstanek več in navzoč v vseh časih. Pogledj, tale fotografija to najbolje ponazarja,« je rekel in mi pokazal sliko, ki je predstavljala nekakšen vesoljski prizor, v katerem ni bilo mogoče razpoznati ničesar.

»Iz te fotografije lahko zelo hitro razbereš idejo. Tu sem dosegel svoj cilj. Ne smemo obtoževati Fausta, ker je za eno samo življenjsko veselje poklonil vso filozofijo Mefistu. Vendar dvomim, da lahko samo radosti prinese srečo med ljudi.«

»Kaj je danes to, kako je mogoče imenovati vse to, kar se danes dogaja med ljudmi? Vsak se loči od drugih po svoji žeji. Norca obtožujejo, da je norec, najbrž bolj zato, ker ni zmožen slepariti, krasti ali postati hudelec, kakor pa zato, ker je nor. Včasih Neroni pridejo dlje. Razsojajo o Sokratih in jim nazadnje sodijo.«

To govoreč je bil profesor zelo srdit in njegov glas je bil ostrejši kakor ponavadi. Hlastno je listal po

Albumu, zlasti ko je prišel do zadnjega poglavja, ki mu je dal naslov »Ljudje« in ki se meni ni zdelo tako zanimivo, ker sem, razen fotografij, imel njegove misli priložnost slišati pogostokrat v najinih dolgih pogovorih.

»Platon ni imel prav, ko je ljudi razdelil na razrede, zato Platonovo teorijo sovražim. Pogledj, tale slika v karikaturi upodablja to delitev, ki jo le še tu in tam kdo podpira. Egoistov ni mogoče obtoževati, ker so egoisti, treba pa je obtoževati družbo, ki egoizem spodbuja. Picasso je zelo dobro prikazal mitološki stvar, kot je Minotavros, in s to podobo povedal, da še vedno zelo dobro živijo nekateri ljudje, ki imajo bikovo glavo in ministrski naslanjač. Vse to opisuje to poglavje. Dobro pogledj.«

In res, to poglavje je bilo dejansko najzanimivejše in najbogatejše z afornimi in reprodukcijami. Njegove misli so bile tu bolj izkristalizirane, obravnavale so preprosta vprašanja v zvezi z ljudmi in njihovimi odnosi v vsakdanjem življenju. Tu si našel malo pridneže, nasilneže, berače, čistilce čevljev, študente, umetnike in mnoge druge, pri vsakem pa so bili obvezno pristavljeni po dva ali trije stavki, ki so po profesorjevem zatrjevanju dopolnjevali in še poglobljali idejno izpovednost Albuma, nenavadnega po svoji obliki in obsegu dogodkov, ki jih je opisoval.

»To poglavje sem dogotavljal celih deset let,« mi je rekel. »Se ti zdi čudno? Nikakor. Kaj pa je deset let, če proučuješ ljudi in hočeš, poleg tega, da zbereš nekaj fotografij, o njih kaj povedati? Vse življenje bom posvetil tej stvari,« je rekel profesor in zaprl svoj Album, ki sem ga imel čast videti samo jaz.

Najine pogovore sva nadaljevala z nezmanjšano vneto še ob drugih priložnostih. Stari profesor je še vedno

»Kaj se je zgodilo, mama? Zakaj jočeš? Kaj se sme na svatbi tudi jokati?«

»Ah, moja mala! Oh! Otrok moj nesrečni! Usoda te tepe! Vse nas tepe! Oj-oj-oj!«

Mati je snela z dekletovih rok zaplestice in jih razbila. Potem je prišel na vrsto čunri. Mati je pomolila Tulsu umazan doti in rekla:

»Snemi čunri! Ni ti ga usojeno nosisi. Nesrečnica!«

»Nel... Nel... Nel... Ne dotikaj se mojega čunrija! Pustil Ce ne, si bom razbila glavo!«

Iztrgala je roko in zbežala od matere, pojoč:

»Hočem rdeč čunri!

Hočem rdeč čunri!«

Toda ženske so jo ujele, zvlekile z nje čunri in ji vrgle star doti.

Tulsinega smeha je bilo konec. Zdelo se ji je, da so ji vzeli vse na svetu, ko so ji vzeli čunri. Umazanega dotija pa si ni oblekla. Deklica je gola sedla na dvorišče, jokala in prosila za svoj čunri. Z ljubeznijo, grožnjami in s tepežem so jo ljudje poskušali spraviti k pameti, a zaman. Samo jokala je in venomer prosila za svoj čunri. Potem so jo pustili vendar in vsi odšli na kraj, kjer so sežgali pokojnika.

Vročina, strašna vročina je ves teden izžigala Tulsino telo. Gola je ležala na postelji. Sem ter tja se je onesvestila, brž ko je prišla k sebi pa je jokaje prosila odrasle, ki so stali zraven: »Hočem rdeč čunri!« Toda ljudje ji niso prisluhali. Naj mar kršijo navade? Kako naj bo vdova oblečena v čunri?!

Deklica je že komaj dihala. Mati, vsa objokana, ni umaknila pogleda od nje. Nenadoma je Tulso odprla oči in rekla:

»Mami, hočem rdeč čunri!«

Materino srce ni zdržalo.

»Moja hči umira zaradi štirih gazov bombažnega čunrija, običaj pa ne dovoljujejo, da bi ji ga dali, ker je vdova. Kako strog je ta zakon! Naj propadejo taka pravila! Izpolnila bom željo moje male, dala ji bom čunri!«

»Nel!« je rekel oče.

»Nel!« so rekle sosede.

Toda mati jih ni poslušala. Stekla je in prinesla čunri. Tulso je vzveto kot lotos, ko je zagledala rdečo obleko z belimi pikami. Zdrznila se je, se dvignila, zdrnila izpod odeje, skočila gola na tla in iztrgala čunri iz materinih rok. Nestrpno si ga je nadevala in znova pela:

»Hočem rdeč čunri!

Hočem rdeč čunri!«

Toda bila je že preveč izčrpana. Ni prenesla tolikšne sreče. Še preden si je nadevala čunri, se je zrušila. Še nekajkrat je dihanila in — konec.

Izpolnila se je njena želja. Plameni pogrebne grmade so upepelili Tulso, hkrati s čunrijem, ki ga je prižemala na prsi.

Čunri — slavnostna ženska obleka Sindur — rdeč prašek, s katerim si poročene ženske barvajo prečo. Doti — kos blaga, ovit okrog bokov. Gaz — dolžinska mera, približno 90 centimetrov

Ilustriral Stane Hrovatič